Systém podpory profesního rozvoje učitelů a ředitelů

V říši poezie aneb Jak číst s žáky poezii

WBS kód: 4.1.6.1.3
ISBN: 978-80-7578-091-1

Zpracovali: Hana Veselková, Jaroslav Vala, Jiřina Finsterlová

www.projektsypo.cz

sypo.info@npi.cz

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Obsah

1. Úvodní teoretická studie 7
1.1. Poezie ve škole 7
1.1.1. Literární text a proces čtení 7
1.1.2. Specifika lyrické poezie 9
1.1.3. Čtení poezie ve škole 10
1.2. Učitelé a poezie 12
1.2.1. Text jako interpretační prostor 12
1.2.2. Literární tvořivost žáků a poezie 14
1.2.3. Hlavní problémy při práci s poezií 14
1.3. Žáci a poezie 16
1.3.1. Dětské představy o poezii 16
1.3.2. Vnitřní definice poezie 17
1.3.3. Žáci a starší poezie 18
1.3.4. Proměna vztahu žáků k poezii 19
1.4. Použitá literatura 22
2. Praktická část příručky 23
2.1. Struktura příručky a výběr básní 23
2.2. Očekávané výstupy RVP ZV 23
2.3. Přehled tematických celků 24
2.4. Struktura a obsah čtenářských lekcí 24
2.5. „Výbava“ učitele 25
2.6. Použitá odborná literatura 26
Tematický celek I: V říši smíchu, smyslů a nesmyslů 28
Daniela Fischerová: Co všechno je slyšet, když se dobře zacpou uši 30
Jan Skácel: Sladký sen 34
Edward Lear: Kniha třesků a plesků 40
Epigramy 46
Petr Nikl: Holá pohádka 54

Tematický celek II: V říši radosti a zármutku 60
Josef Kainar: Kocourek 62
Jiří Orten: O čem ví tesknota 67
Jan Neruda: Dědova mísa; Shel Silverstein: Rozhovor 73
Václav Hrabě: Jednou 81
Konstantin Biebl: Tulácká 88
Tematický celek III: V říši pocitů, dojmů a myšlenek 96
Publius Ovidius Naso: Umění milovati 98
Shel Silverstein: Cokdyže 107
Alexandr Sergejevič Puškin: Můj portrét 115
Haiku 121
Fráňa Šrámek: Prosinec; K. Toman: Prosinec 126
Tematický celek IV: V říši dobrodružství, snění a fantazie 135
Emanuel Frynta: Záhada 137
Robert Louis Stevenson: Před usnutím 143
Robert Louis Stevenson: Země spánku 147
Shel Silverstein: Rocková kapela 154
Jiří Wolker: Okno 162
Tematický celek V: V říši experimentu a kreativity 171
Ivan Martin Jirous: Do velké krajiny Dudédu 173
Dadaistická báseň 177
Typogramy 187
Prstogramy 196
Hry s veršováním 204

Abstrakt

Metodická příručka *V říši poezie aneb Jak číst s žáky poezii* přináší učitelům českého jazyka a literatury praktické náměty do literární výchovy. V teoretické části poukazuje na specifika poezie a jejího využití ve výuce, odhaluje obtíže, se kterými se učitelé setkávají, a ukazuje možná řešení. V praktické části příručka nabízí 25 čtenářských lekcí rozdělených do pěti tematických celků. Lekce vycházejí z konstruktivistického pojetí výuky a kladou důraz na aktivní učení žáků. V souladu s třífázovým modelem učení jsou strukturovány na aktivity před čtením, během čtení a po čtení. Použité básně, aktivity, úkoly apod. lze ve výuce obměňovat podle zájmu a čtenářských i tvůrčích dovedností žáků.

Klíčová slova

literární výchova; poezie; čtenářská lekce; čtenářství; literární tvořivost; konstruktivistická výuka; základní škola

Abstract

Methodological handbook *In the Realm of Poetry or How to Read Poetry with Pupils* brings teachers of Czech language and literature practical ideas for literary education. In the theoretical part, the handbook points out the specifics of poetry and its use in teaching, reveals the difficulties that teachers encounter and shows possible solutions. In the practical part, the handbook offers 25 reading lessons divided into five thematic units. The lessons are based on the constructivist concept of teaching and emphasize the active learning of students. In accordance with the three-phase learning model, the lessons are structured into activities before, during and after reading. Used poems, activities, tasks, etc. can be changed in teaching according to the interest, reading and creative skills of students.

Keywords

literary education; poetry; reading lesson; reading; literary creativity; constructivist teaching; primary school

Úvodem

Umělecká literatura, a zvláště poezie, pracuje se specifickým jazykem, v němž se snoubí zkratkovitost a obraznost. Setkávání s poezií a jejím pojímáním jazyka má v sobě potenciál rozvíjet komunikační dovednosti žáků, rozšiřovat jejich slovní zásobu, usnadňovat recepci uměleckého textu, učit se rozumět emocím a myšlenkám skrytým v textu.

Metodická příručka vyplňuje určité vakuum v oblasti podpory učitelů právě při práci s poezií. Jejím cílem je posoudit možnosti a úskalí práce s básnickými texty ve výuce a zároveň navrhnout sadu čtenářských lekcí, které lze primárně využít ve výuce na 2. stupni základní školy a v nižších ročnících víceletých gymnázií. Některé lekce mohou najít uplatnění i na 1. stupni základní školy, případně ve školách středních.

V úvodní teoretické studii se zaměřujeme na možnosti práce s uměleckým textem v literární výchově a zdůrazňujeme specifika poezie. Vycházíme přitom ze zásad kostnické recepční školy, která považuje čtenáře za spolutvůrce významů uměleckého díla (Iser, 2001). Na základě tuzemských i zahraničních výzkumů poukazujeme na problémová místa při práci s poezií a nabízíme možná řešení i náměty pro výuku. Na základě vlastních realizovaných výzkumů (Vala, 2013) ukazujeme, jak lze vhodně zvolenými metodickými postupy pozitivně ovlivňovat vztah k poezii.

Praktická část metodické příručky přináší 25 čtenářských lekcí zařazených do pěti tematických celků. Čtenářské lekce jsme pojali jako průvodce na cestě k poezii. Přestože publikace nabízí recepty - návody - odpovědi na otázku “Jak číst poezii?“, je třeba k ní přistupovat především jako k inspiraci, nikoli jednoznačnému návodu.

Návrhy čtenářských lekcí vycházejí z konstruktivistického pojetí výuky, které úzce souvisí s třífázovým modelem učení a vyučování (evokace – uvědomění si významu – reflexe). Tomu odpovídá i struktura jednotlivých lekcí a jejich rozčlenění na aktivity před čtením, při čtení a po čtení. Bližší informace ke koncepci lekcí najdete v úvodní části praktické části příručky.

Vodítkem při výběru básní byla jejich rozmanitost, pestrost a didaktický potenciál. Použité básně, motivační aktivity, otázky, postupy, tvořivé úlohy apod. lze obměňovat podle možného zájmu žáků, jejich otevřenosti a důvěry. Čtenářské lekce vyžadují aktivní účast žáků — učitel by je měl dobře znát a vybírat lekce nejen podle svého zájmu, ale zejména i podle čtenářských i tvůrčích dovedností svých žáků.

Dílčí cíle metodické příručky můžeme shrnout do několika bodů:

- četbou poezie rozvíjet čtenářské dovednosti žáků, posílit jejich čtenářství v době dospívání;
- přilákat čtenáře v rychlé mediální době ke kráse slova a kreativitě a dát literární výchově hloubku, smysl a hodnotu;
- zprostředkovat žákům vnímání poezie prožitkem, nikoliv výkladem obsahu básní;
- podpořit samostatný přístup žáků k jejich vlastnímu hledání smyslu textu na základě propojení s životní i čtenářskou zkušeností;
- vést žáky citlivě ke sdílení myšlenek a prožitků;
- v pluralitě názorů prokázat vzájemné naslouchání, empatii a respekt;
- aplikovat metody aktivního a kooperativního učení žáků a zapojení žákovské tvořivosti;
- propojit čtení s psaním, proniknout k možnostem vlastní tvorby a posilovat schopnost psát a vyjádřit své myšlenky;
- posilovat osobnostní a sociální rozvoj;
- na základě přímé práce s texty odhalovat literární zákonitosti tvorby a specifika literárních žánrů;
- porozumět tvorbě autorů ve spojitosti vzniku básní s dějinným a sociálním vývojem, proniknout do historického a literárního kontextu.

Publikace vychází z učitelských a lektorských zkušeností autorů při práci s dětmi i dospělými, při níž klademe důraz na sdílení, prožitek, respekt a tvořivost. Věříme, že se publikace stane nejen užitečnou pomůckou pro učitele, ale zejména inspirujícím zdrojem k rozvíjení tvůrčí práce a osobnosti žáka v hodinách literární výchovy.

O tom, že pro žáky může být poezie přitažlivou a nestojí na okraji zájmu, svědčí jejich slova:

„Poezie jsou slova, která tančí, je pro mě důkazem, že méně je více. Dokáže mě rozbrečet i rozesmát a zpříjemňuje mi život.“

„Poezie mi vyplňuje prostor mezi nebem a zemí.“

„Poezie je pro mě něco, co mi dává svobodu. Poezie, kterou napsal někdo jiný, mi dává svobodu v tom, že si to můžu vyložit podle sebe. A poezie, kterou napíšu já, ještě víc. To, co píšu, jsem doopravdy já. Moje poezie je něco, co je moje nálada, můj svět a já v pár slovech. A poezie jako taková je pro mě porozumění a pocit, že nejsem jediná. A taky je to pro mě velký zdroj životní inspirace a zkušenosti.“

autoři

1. Úvodní teoretická studie

1.1. Poezie ve škole

1.1.1. Literární text a proces čtení

Kolik významů a interpretací má umělecký literární text • Kdo vytváří význam textu • Je význam textu konstantní? • Princip nedourčenosti • Historismus v literární výchově • Komunikační pojetí literární výchovy

Jaká je úloha učitele literární výchovy? Je jeho úkolem předávat hotová fakta, odkrývat objektivní smysl díla skrze svoji osobní zkušenost, nebo pomoci čtenářům vytvořit jejich smysl vlastní? Domníváme se, že hlavním východiskem pro práci s žáky v hodinách literární výchovy by mělo být jejich osobní chápání literárního textu. Nicméně i při tomto přístupu mohou učitelé narazit na některé překážky. Nezřídka bývají při práci s uměleckým textem, a zvláště poezií, často postaveni v literární výchově před úkol reagovat na názory žáků, které se mohou dosti výrazně odlišovat od jejich vlastního pohledu na daný text. V obecnější rovině se dá tato situace vztáhnout na veškeré umění, neboť *„umělecké dílo existuje ve společenském vědomí jako soubor komunikačních možností (neustále otevřených), které jsou vždy realizovány sociálně historicky a individuálně psychologicky“* (Kulka 1991, s. 23).

Každá doba tedy může do umění promítat své vlastní myšlenky, jinak je interpretovat a aktualizovat. Skutečné umělecké dílo překonává dobu svého vzniku, je živé a aktuální dlouhodobě, přestože si z něj různé generace v odlišných společenských podmínkách mohou brát pokaždé něco jiného. Rozdíly ve vnímání díla se však nemusí objevovat pouze ve zmíněné diachronní rovině literární komunikace, nýbrž i v komunikaci synchronní: dílo může být přijímáno čtenáři různě jak v době svého vzniku, tak třeba i o několik set let později.

Pro učitele českého jazyka a literatury může být přínosné pojetí tzv. kostnické recepční školy v jejím přístupu k uměleckému textu. Iser (2001, s. 40) uvádí, že *„kdyby texty měly skutečně jen ty významy, které vyprodukuje interpretace, už by čtenáři mnoho nezbylo. Mohl by je pouze buď přijmout, nebo zavrhnout“*. Avšak proces probíhající mezi čtenářem a textem je mnohem složitější, neboť *„text se vlastně k životu probouzí teprve tehdy, když je čten“.* Autor tak odmítá tezi, že text uměleckého literárního díla má jeden konkrétní význam nezávislý na jeho subjektivních aktualizacích. Konstatuje, že takový zdánlivě nezávislý význam není možná nic jiného než určitá konkrétní realizace textu, která je však s textem identifikována. Dále si klade otázku, jak je možné, když je význam textu skryt v něm samotném, že *„texty hrají s interprety takovou hru na schovávanou a proč se už jednou nalezené významy mění, přestože písmena, slova a věty zůstávají stejné“* (s. 40).

Text poskytuje čtenáři prostor (tzv. bílá místa) pro možné aktualizace, což je umožněno tzv. *principem nedourčenosti*, který tvoří základní východisko jeho účinku. Čtenář má možnost

spoluvytvářet význam literárního textu, tj. stanovit nevyslovené vztahy mezi jednotlivými aspekty díla. Důkazem toho je skutečnost, že při druhé četbě literárního díla je můžeme vnímat zčásti odlišně než při prvním čtení – jsme totiž vybaveni nesrovnatelně větší informovaností, známé události nabývají nových rozměrů, je možno je sledovat z nových hledisek apod. Nic z toho však není přímo v textu, neboť ten zůstává neměnný. Je-li však podíl prázdných míst v textu malý, hrozí nebezpečí, že se čtenář bude při četbě nudit.

Čtenář literárního díla jako subjekt recepce dekóduje autorovu výpověď ve smyslu vlastního čtenářského očekávání. Čtenářská interpretace se může lišit od autorské, přesto získává svoji platnost. Také řada současných učitelů se zřejmě v době své povinné školní docházky setkávala s tím, že jim byl předkládán význam některých básní jako hotová věc. Aktivita žáků a jejich vlastní názor nebyly v danou chvíli žádoucí.

Volba vhodného textu do literární výchovy představuje klíčový prvek. Učitelé se pohybují na škále mezi dvěma krajními momenty:

1. Učitel nabízí velmi náročnou četbu, která je popřením existujících recepčních stereotypů čtenáře a převyšuje jejich čtenářské dovednosti. Tím vzniká zásadní překážka v recepci textu čtenářem i míře jeho sdělnosti.

2. Učitel nabízí jazykově i tematicky jednoduchou četbu, která čtenáře neposouvá dál.

Při výběru textů k didaktické interpretaci je třeba mít tuto skutečnost na paměti, abychom se obou zmíněných extrémů vyvarovali. Především na textech, které jsou svou náročností kdesi na hranici jejich recepčních schopností (nikoli daleko za ní), mohou žáci růst. Někteří učitelé jsou ve své práci velmi závislí na čítankách, přistupují k nim však pasivně a mechanicky, bez individuálního posouzení přiměřenosti daného textu vzhledem k žákům.

Za velký metodický pokrok ve srovnání s uplynulými desetiletími je třeba označit pojetí tzv. komunikační výchovy vycházející z předpokladů již zmíněné receptivní estetiky a tvořivé expresivity, tj. obrazného tvořivého vyjadřování a zprostředkování obsahu. V literární výchově tak může jít především o žákovskou tvorbu ve smyslu tvořivé literární expresivity. A jak zdůrazňuje Hník (2014), od této tvorby by se mělo v literární výchově odvíjet poznání. Tvořivě orientovaná literární výchova může podle autora pozitivně ovlivnit celkový rozvoj osobnosti dítěte i tím, že působí nejen na racionální složku osobnosti, která v našem školství dominuje, nýbrž především na afektivní složku, čímž se dosahuje alespoň částečné rovnováhy.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) mimo jiné nyní akcentuje právě tvořivé činnosti s literárním textem – *přednes vhodných literárních textů, volnou reprodukci přečteného nebo slyšeného textu, záznam a reprodukci hlavních myšlenek, interpretaci literárního textu, dramatizaci, vytváření vlastních textů, vlastní výtvarný doprovod k literárním textům.* Učitel by se měl při interpretaci textu zbavovat své role vševědoucího mentora a být ochoten s žákem nad textem přemýšlet, vyslechnout jeho názor. Žákovská interpretace ovšem nemůže být bezbřehá a libovolná, musí vycházet z textu, žák by se měl učit argumentaci, naslouchání a diskuzi. Někteří učitelé pracují s metodikami k čítankám a předem připravenými pracovními listy, které jim mohou výrazně usnadnit práci. Tato podpora je pak paradoxně nenutí k přemýšlení nad texty. Takový přístup pak může směřovat k mechanické práci s textem a k redukci tvořivého přemýšlení a společného sdílení.

Vzdělávací klima v současné škole je především racionální a zaměřené na prakticky upotřebitelné poznatky, proto není obtížné přesvědčit žáky o tom, k čemu slouží například návod či inzerát; ovšem s poezií je to složitější, nezřídka bývá chápána jako věc v dnešní době nepodstatná. Otázku po smyslu a účelu poezie si kladou mnozí učitelé i jejich žáci. Základní idea recepční teorie, jak ji prosazovala kostnická škola, zdůrazňuje aktivní roli čtenáře v procesu čtení, tj. ve spoluvytváření díla. Podaří-li se tuto myšlenku objasnit žákům, uděláme důležitý krok k tomu, abychom jim přiblížili smysl samotné poezie.

1.1.2. Specifika lyrické poezie

Básnické pojetí jazyka • Zdroj rozvoje fantazie, myšlení a vyjadřovacích schopností • Tradiční chápaní poezie jako umění pro vyvolené • Poezie jako obraz

Jak jsme již uvedli v úvodu metodické příručky, používá poezie specifický jazyk, v němž se snoubí zkratkovitost a obraznost. Setkávání s poezií má v sobě potenciál rozvíjet komunikační dovednosti žáků, rozšiřovat jejich slovní zásobu, usnadňovat recepci uměleckého textu apod. Básnické pojetí jazyka nás znejišťuje, provokuje, slova nabývají nezvyklých konotací. Toto pojetí nás vede k oslabení rigidního vnímání významů slov a k větší intelektuální otevřenosti, tj. k vlastnosti, která je nezbytným předpokladem opravdového učení.

Lyrická poezie není vždy přístupná jednoznačným interpretacím. Peskin (2007) ji charakterizuje jako prostředek obohacení života oplodím moudrosti i prostředek sociálního a morálního rozvoje, který vytváří základ kultury. Překrývá se v ní oblast osobnostního rozvoje jedince a zároveň je nositelkou nadčasového kulturního dědictví. Poezie tak kultivuje čtenáře, zvyšuje v nich povědomí o situacích, stavech a emocích, které u nich mohou nastat; skrze poezii tak poznávají především sami sebe.

Osobnostní růst prostřednictvím poezie se netýká pouze oblasti emocí, morálky a duchovna. Podle Krolla a Evanse (2008), poezie reprezentuje specifický způsob vnímání, při kterém fantazie vyvolává obrazné/metaforické myšlení. Upevňuje takové myšlenkové spoje, které v nás vyvolávají originální a překvapivé myšlenky a představy. Autoři dodávají, že výuka poezie je opodstatněná pro její schopnost rozvíjet myšlení. Zároveň poezie představuje symbol jazykové komplexity, zdokonaluje tedy naše vyjadřovací schopnosti a generuje estetické potěšení. Rovněž platí, že slova v poezii mohou v kontextu nabývat nových významových odstínů. Poezie je specifický jazyk, jehož smysl je skryt v samotném hledání tohoto smyslu (Eagleton, 2007).

Při práci se studenty učitelství českého jazyka a literatury zjišťujeme, že většina z nich se z nejrůznějších důvodů práce s poezií obává, mnozí k ní podle vlastních slov ani nenašli vztah. V obecném pohledu je totiž dnes poezie vnímána často jako něco nadbytečného, mimo běžný, normální život. V minulosti byla chápána jako vysoké umění, často výlučně zaměřené jen pro některé čtenáře a uzavřené samo do sebe. Přístup k němu měla jen elita a také jen ona mu dovedla porozumět. I odtud možná plyne současný negativní postoj části žáků vůči poezii.

Epika se ve své primární, klasické podobě vyznačuje objektivizací postavy (jejím oddělením od autorského subjektu) a těžiště jejích vztahů k prostředí leží v ději a dialozích (Miko, 1988). Lyrika je oproti tomu charakteristická tvořivým ztotožněním a interferencí postavy s autorským subjektem, což

přináší kategorii tzv. lyrického subjektu. Převažujícím médiem vztahu lyrického subjektu k prostředí je vnitřní stav, sdělovaný pomocí jazyka. K básni přistupujeme s přáním prožít situaci / obraz / moment / emoci / myšlenku, které nám autor nabízí, a čtenářský zážitek vzniká vnitřním ztotožněním se se situací lyrického subjektu.

I v poezii platí zmiňovaná Iserova teorie bílých míst, tzv. princip nedourčenosti, neboť potřeba vrátit se po prvním přečtení textu k jeho novému čtení není v lyrice ničím neobyčejným. Naopak je pro ni v jistém smyslu charakteristická, především právě v porovnání s epikou. Recepční zvládnutí epiky se do značné míry zakládá na převaze extenzivní povahy čtení, tj. odkrývání smyslu díla je v epice do značné míry přímo úměrné rozsahu přijatých informací. V lyrice však toto pravidlo neplatí, můžeme ji proto označit za řečově nespecifickou. Miko (1988) ji označuje jako umění řečové miniatury. Minimální rozsah lyrického artefaktu je uzpůsobený tomu, aby se daly simultánně v krátkodobé paměti hledat všechny potřebné vztahy a aspekty. Je to artefakt blízký výtvarnému obrazu, který je možno obsáhnout jediným pohledem. Všechny vztahy nejsou hned viditelné, postupně přibývají hledáním, které vyžaduje zpomalené, přerušované a opakované čtení. Každý recipient si literární dílo konkretizuje podle svých dispozicí, tedy vždy z jistého individuálního úhlu.

1.1.3. Čtení poezie ve škole

Krajní přístupy k interpretaci poezie • Můžu si myslet, co chci? • Důraz na formální rozbor • Spojení interpretace s životní zkušeností čtenáře • Role osobních asociací • Důležitost výběru textu adekvátního osobnostní a čtenářské zralosti žáků

Existují dva extrémní způsoby přístupu k poezii ve škole. Krajní poloha relativistického chápání recepce soudí, že smysl díla vůbec není zavazující, že si čtenář vytváří svůj vlastní recepční ekvivalent básně. Nekomunikuje s autorem, dílo pro něj nemá objektivní platnost, je jen podnětem pro jeho samostatnou aktivitu. Recipientovi postačují jeho vlastní představy, vlastní skutečnosti, které si z podnětu díla utvořil. V opačném krajním případě dochází k izolovanému zkoumání formální stránky literárního textu, při kterém chybí jakékoli spojení se čtenářovou životní zkušeností či osobními asociacemi.

Přitom osobní životní zkušenosti a související asociace umožňují přímý a velmi živý kontakt s poezií, což potvrzují realizované výzkumy. (Vala, 2011, Vala, Fic, 2012, Vala, 2013) Inspirující zjištění, založená mj. na rozhovorech s žáky, se týkají způsobu vnímání uměleckého textu, ve kterém hrají podstatnou roli osobní asociace jednotlivých čtenářů. Spoluvytvářejí význam textu v myslích žáků a způsobují, že následné interpretační diskuze mohou být obohacující právě svou rozmanitostí. Vergiliova báseň, považovaná většinou respondentů za nesrozumitelnou, vyvolala u dotazované studentky pozitivní hodnocení a velmi konkrétní vzpomínku: *„Představovala jsem si pole s žitem na vesnici u mé babičky; před bouří, silný dunící vítr, který vám úplně zvedne vlasy…“;* zatímco jiní v ní vidí např. „*pocit zničené lidské práce*“. A právě přes tyto asociace, které můžeme využít jako podnětný motivační prvek, je možno k básním hledat cestu.

Za zajímavou považujeme skutečnost, že v dnešní dynamické době ocení žáci Sovovu impresionistickou báseň *Jarní noc*, která je oslovuje svou lehkostí, průzračností, klidem: „*Připadá mi*

lehká, vzdušná, plná optimismu. Ano četl bych ji znovu, kdykoli bych měl hlavu zamotanou hroznými myšlenkami… Zbaví člověka strachu“ (srov. Vala, 2011).

Vybraná zjištění několik zahraničních výzkumů (např. Fleming, 1992, Benton, 1999, Pike, 2000), které byly realizovány v několika posledních desetiletích a které popisují problémy při práci s poezií, můžeme vztáhnout i na české prostředí.

- Poezie obsažená v čítankách a antologiích není často vhodná pro samostatné čtení žáků.
- Analýzy vyučovacích hodin ukazují neschopnost řady žáků vnímat báseň jako celek, chápat její poselství a konfrontovat její význam se svou životní zkušeností. Naopak jednotlivé verše jsou schopni po formální stránce analyzovat bezchybně.
- Žáci mívají problém s chápáním básnického jazyka. Volí při čtení básní stejný postup jako u textů informačního charakteru, snaží se porozumět každému verši zvlášť, místo aby se snažili text vnímat jako celek. Výsledkem pak může být pocit frustrace a neporozumění.
- Práci s poezií komplikuje negativní postoj některých učitelů – značná část z nich si nikdy nekoupí básnickou knihu a jen málo jich čte poezii jen pro své potěšení.
- Překážku představují také nedostatečně imaginativní vyučovací metody, vzdálený kulturní kontext či příprava na přijímací zkoušky. Pokud jsou interpretační analýzy prováděny příliš brzy, dělají ze čtení básně místo zážitku spíše problém — a tento postoj k poezii u žáků přetrvá i do pozdějších let.
- Řada učitelů se snaží zajistit pochopení básní a zaručit úspěch studentů u zkoušek tím, že je zavaluje množstvím souvisejících informací v domnění, že student sám si bez nich s textem neporadí. Domnívají se, že pouze tyto dodatečné informace jim poskytnou správný návod, jak báseň interpretovat. Tento předpoklad může být za jistých okolností i nebezpečný. Staví totiž studenty do pasivní role a považuje je za neschopné osobní reakce v domnění, že jejich životní zkušenosti jsou naprosto odlišné od autorových.

1.2. Učitelé a poezie

Proč poezie boří čtenářské stereotypy? • Kolik doplňujícího výkladu k básni je třeba?

Způsob, jakým žáci vnímají poezii (nikoli konkrétní samotnou báseň, ale poezii obecně), má pak hlavní vliv na to, jak poezii čtou, jak přistupují ke konkrétním básním. Pokud očekávají, že při jejím čtení uplatní své čtenářské stereotypy z jiných literárních i neliterárních textů, přichází rozčarování, neboť jejich očekávání nejsou naplněna. Stejně tak pokud očekávají, že poezie je bude stále bavit svou jednoduchostí, hravostí, rýmem či rytmem, jako tomu bylo v dětských říkankách, budou frustrování vážnějším typem poezie i klasickým školním přístupem k ní. Rolí učitele může být směrování žáků k vhodným textům a hledání inspirativních způsobů práce s nimi.

Samotný důraz na osobní recepci poezie není automaticky zárukou, že ji žáci budou vnímat jako méně tajemnou. Je jistě vhodné nechat studenty o básni společně přemýšlet a diskutovat, ale v některých momentech je pro další vývoj smysluplné diskuze užitečný zásah učitele. Jedná se zejména o případy, kdy diskuze ustrne na mrtvém bodě, nebo kdy se např. kvůli nedostatku informací vůbec nerozvine. Problémem zejména u mladších žáků mohou být nesrozumitelná slova, náročná syntaktická stavba vět, nedostatečná znalost literárněvědných pojmů či neznalost historického a kulturního kontextu. Rozhovor žáků o básni se pak není schopen dále rozvíjet bez iniciativy učitele, bez jeho dílčího zásahu. Zásahy učitele do interpretace básně proto mají své opodstatnění, je však třeba je provádět uváženě, s citem pro situaci, aby nebyly potlačeny spontánní žákovské reakce.

1.2.1. Text jako interpretační prostor

Čtenář jako spolutvůrce básně • Text jako stimul pro samostatné uvažování • Žákovo vnímání textu jako východisko interpretace • Báseň není cvičení na schopnost pochopení • Učitelova dominance a interpretační převaha

Když žáci začínají číst v raném věku poezii, považují její smysl za jasně daný: pobavení, rozptýlení, radost. Po několika letech však přichází jiný typ poezie a žákům chybí informace a zkušenosti, jak se k těmto textům postavit. Jako by jim chyběla pracovní definice, není jim jasné, co je jejich podstatou a smyslem namísto dřívější zábavy. Proto je třeba, aby se smysl poezie pokusili učitelé žákům ukázat, aby zdůraznili aktivní roli čtenáře, nejednoznačnost výkladu básní a vliv osobních životních zkušeností čtenářů.

Cílem vyučování literatury je ukázat studentům, že při četbě se stávají spolutvůrci básně, a naučit je mít k textu takový postoj, který by jim umožnil reflexi nad jejich osobními zkušenostmi. Výsledkem by pak mohlo být omezení studentské pasivity a zvyklost často nekriticky přebírat názory učitelů, učebnic či literárních kritiků.

Pike (2000) rozvíjí teorii *textu jako stimulu* pro samostatné uvažování studentů – o básni, autorovi i o sobě samém. Cituje studentská vyjádření k vybraným básním i záznamy spontánních studentských diskuzí. Studenti jsou některými básněmi nadšeni a povzbuzeni k další četbě tehdy,

když v nich najdou něco, co se týká jejich starostí, či to, co se aktuálně dotýká dnešního světa. V takových případech se starším básním podařilo překonat velkou časovou vzdálenost a oslovit i současné čtenáře. Báseň se tedy líbí nikoli pouze kvůli svému izolovanému, samotnému obsahu, ale i svou aktuálností, potažmo možností vztáhnout její smysl do přítomnosti. Báseň nemá být cvičením na pochopení, takové cvičení čtenáře frustruje svou dvojsmyslností. Zároveň není ani pouze dílem samotného básníka, naopak vzniká vzájemnou komunikací autora (přítomného svou básní) a čtenáře.

Zvláště v anglosaském prostředí má tradici výuka literatury beroucí v potaz interpretační aktivity žáků. Pike (2000) používá termín „*responsive teaching*“ (citlivé vyučování). Jedná se o přístup vycházející ze studentské reakce na text – startovní čára leží tam, kde se nachází žák, nikoli učitel. Učitel reaguje na žákovo vnímání textu, aby nedocházelo k situacím, že žák spíše opakuje jeho názory a nezaujímá svoji vlastní hodnotící pozici. Toto nebezpečí je zvláště výrazné tam, kde se pracuje se starší poezií: učitelé totiž disponují sumou doplňujících informací, které mají tendenci předávat žákům, aby jim umožnili lepší porozumění textu. Je nutné vyvarovat se toho, aby se text ve srovnání s nimi stal vedlejší záležitostí. Velmi také záleží na typu informací a na míře, s jakou jsou žákům poskytovány. Za praktické a smysluplné považujeme aktivní a kooperativní učení žáků, kdy vedeme žáky k samostatnému vyhledávání a posuzování potřebných informací, což považujeme za vhodnější než jejich pasivní přijímání.

Učitel zároveň může podáváním informací o kontextu vzniku starších textů vysvětlovat svůj vlastní pohled na ně. Literární díla jsou totiž vždy nějakým způsobem zakotvena v době svého vzniku. Nicméně nepoučený pohled žáků může být zajímavý právě svou autenticitou… Doplňující informace je tedy většinou vhodnější dodávat až po přečtení textu, a umožnit tak žákům případné korekce v přijímání díla.

Jedním z úkolů didaktiky literární výchovy by mělo být právě hledání takových teorií, které by oslabovaly učitelovu dominanci a kladly důraz na samostatnou činnost žáků. Tento přístup je v moderní pedagogice sice zdůrazňován, řada oborových didaktik z něj čerpá, avšak praktická situace v literární výchově mu vždy neodpovídá. Domníváme se, že změnu je třeba provádět systematicky již od nižších tříd základní školy, neboť u starších žáků se jen velmi obtížně mění zakořeněné recepční návyky. Pozitivní vztah k poezii nevzbudíme tím, že budeme básně vydávat za cosi mysteriózního a ani důkladnou analýzou jednoho verše za druhým či shromažďováním co „nejvýstižnějších“ definic, ale zejména povzbuzováním žáků v jejich reakcích na text a v jejich samostatném myšlení.

Je moderní a někdy velmi vhodné přibližovat studentům klasická díla různou zábavnou formou (film, komiks, hra apod.). Jako doplňující prvek představuje takový postup silný motivační faktor, zvláště užitečný u jazykově a myšlenkově náročných textů. Učitel by měl vždy zvažovat, jaký text je pro jeho žáky čtenářsky a věkově adekvátní. Zároveň by však neměl zmizet bezprostřední kontakt žáků s uměleckými texty.

1.2.2. Literární tvořivost žáků a poezie

Proč s žáky číst a psát poezii? • Nevyčerpatelné výrazové možnosti jazyka • Sebevyjádření emocí a myšlenek žáků • Zažít úspěch • Intimita básnické tvorby • Negativní postoj žáků k poezii

Důležitou roli má v literární výchově kromě čtení poezie také rozvoj literární tvořivosti žáků. S oporou o některá výzkumná šetření mezi učiteli (např. Benton, 1984, 1999, 2000) shrneme některé hlavní důvody pro rozvoj žákovského psaní.

Jako hlavní důvod, proč ve výuce literatury rozvíjet psaní poezie, uváděli učitelé především možnost sebevyjádření žáků či konkrétnějšího formulování pocitů a emocí. Tato činnost jim nabízí podstatně jiné možnosti než psaní prózy či mluvní cvičení, dává jim určitý druh volnosti. Žáci totiž poezii obecně vnímají jako prostor pro vyjádření emocí a citů. Navíc oceňují, že při této činnosti mají výrazně volnější a důvěrnější kontakt s učitelem, než je tomu při četbě poezie, neboť učitel respektuje svobodu, kterou při psaní poezie mají.

Dalším pozitivem psaní poezie je, že schopnost projevit se mají i ti žáci, kteří patří k prospěchově slabším. Pro řadu z nich je snazší vyslovit své emoce volně v poezii než v jiných formách (např. esejích), vyžadujících explicitní vyjadřování, logickou stavbu apod. Poezii považují za přirozenou formu sdělení, protože psaní básní jim umožňuje zacházet se slovy volně, bez nutnosti podřizovat se zaběhlým jazykovým stereotypům. Poznávají možnosti jazyka a získávají sebevědomí v zacházení s psanými slovy. Žáci nemusejí vždy nutně vytvářet nová díla (hlavně zpočátku), ale mohou napodobovat básně, které zrovna čtou. Tím získávají jakousi řemeslnou zručnost, která může být důležitým předpokladem pro psaní. Vlastním psaním v sobě žáci zároveň probouzejí porozumění pro již napsané.

Podle dalších respondentů nabízí studentům jejich literární tvorba možnost sebevyjádření a ventilace pocitů a emocí; nové způsoby práce s jazykem, hru se slovy a rytmem. Podle učitelů nabízí vlastní tvorba tuto příležitost všem, i dětem se speciálními potřebami, nikoli pouze těm více schopným. Od psaní esejů se literární tvorba žáků liší tím, že všichni mají možnost zažít úspěch. Psaní básní je rovněž důležité pro chápání procesu vzniku básně a pro její demytizaci, která někdy žákům svou tajuplností nahání strach. Zkušenosti z výuky ukazují, že žáci mají pozitivnější přístup k poezii až tehdy, když si ji sami zkusí psát.

1.2.3. Hlavní problémy při práci s poezií

Nikoli všichni učitelé ovšem psaní poezie prosazují, někteří proti němu naopak vystupují. Některé děti mají podle nich k psaní poezie v určitém věku přirozený odpor, připadá jim cizí, nedůležitá. Učitelé v nich tento vztah ještě upevňují tím, že je do psaní poezie a do „kreativity“ nutí. Někteří žáci toho nejsou dost dobře schopni. Výsledkem jsou pak stereotypy, kterými žáci vyjadřují smyšlené životní zkušenosti tak, aby pro ně splnění úkolu bylo co nejsnazší.

Učitelé vedoucí ve svých hodinách žáky k básnické tvorbě nezřídka zůstávají nad řadou žákovských děl v rozpacích, jak zareagovat. Pochválit báseň, i když není dobrá, i když v ní skřípou rýmy a také v jiných ohledech není příliš zdařilá? Z čistě teoretického hlediska je vše jasné: i tyto žáky je třeba

chválit a povzbuzovat. Jenže přítomni jsou i ostatní žáci, mající možnost srovnání s jinými básněmi a čekající na učitelovu reakci. Těžko dávat nějaká obecně platná doporučení, nicméně velmi důležité je navodit ve třídě atmosféru vzájemné důvěry a spolupráce tak, aby žáci (i na základě své osobní zkušenosti) považovali psaní básní za vysoce intimní záležitost a podle toho regulovali své chování.

Právě intimitu literární tvorby však zmiňují kritici školního psaní poezie jako další z faktorů proti této aktivitě. Tvrdí, že se jedná o natolik intimní činnost, že není žádoucí do ní žáky jakýmkoli způsobem nutit. Nutit žáky do psaní básní skutečně není nejvhodnější způsob výuky, zároveň je však třeba podotknout, že by žáci mohli být informováni o principech literární tvorby, a tudíž vědět, že báseň nemusí vždy vyjadřovat osobní prožitek autora v jeho autenticitě, ale že existuje kategorie tzv. lyrického subjektu a že autor se může stylizovat do kohokoli.

Mezi další obtíže učitelů patří odpor žáků k poezii a hledání způsobu, jak jej překonat: Žáci se stále ptají, proč musejí pracovat s poezií – z jejich strany se může jednat o skutečný odpor, stejně jako o rituál či výraz jejich defenzivy. Zvláště někteří chlapci dávají najevo svůj negativní vztah vůči básním, neboť poezie není chápána jako součást jejich mužského image. Objevuje se u nich nedůvěra v to, že poezie vůbec může někoho zajímat.

Dále můžeme zmínit negativa práce s celou třídou. Je velmi náročné učinit poezii smysluplnou pro celou třídu různě schopných studentů – stupeň chápání může být stejně rozmanitý jako stupeň emocionální vyspělosti.

Někteří pedagogové přiznávají spíše dogmatický přístup: předloží třídě svoji vlastní interpretaci básně a tu od nich potom vyžadují. Další uvádějí, že je pro ně těžké přijmout jiný názor na daný text a že nezvládají pohotově reagovat na všechny studentské dotazy. Trvání na své vlastní interpretaci může být snazší pro učitele, kteří mají před žáky menší sebedůvěru a bojí se ztráty autority. Opačným extrémem je ignorovat báseň jako takovou a chápat ji spíše jako jakési odrazové prkno k diskuzím o vzniklých asociacích. Je třeba neodbočit příliš a stále mít na vědomí existující báseň.

Řada učitelů je ve zmiňovaných výzkumech ovšem kritická i k sobě samým. Uvádějí, že pociťují nedostatek znalostí potřebných k vyučování poezie, někteří ji sami nečtou, ve škole s ní pracují neradi, s malým sebevědomím, anebo se jí nejraději vyhýbají. V tomto zjištění nejspíš tkví příčina, proč žáci poezii odmítají a učitelé jim ji nedovedou dostatečně efektivně přiblížit. Žáci dovedou učitelův postoj k literatuře samozřejmě dobře rozpoznat – je pro ně důležitější informací to, co z učitele vyzařuje, nežli to, co učitel o poezii říká.

1.3. Žáci a poezie

1.3.1. Dětské představy o poezii

Racionalita školství • Co tvoří podstatu poezie? • Transformace básně • Forma nebo obsah? • Prožitkové strategie při čtení a interpretaci básně

Estetickou interakci mezi lyrickým dílem a jeho prepubescentním vnímatelem sledoval v českém prostředí v 80. a 90. letech Toman (1984), který poukazoval na to, že u žáků dochází k postupnému snižování hranice tzv. apoetického věku. Jeden z důvodů spatřuje v jednostranné intelektualizaci dítěte, spojené s oslabováním jeho emocionality. Poukazuje také na důraz žáků na formu básně, zejména na její rým. Spatřuje v tom souvislost s obdobím předškolního věku a mladšího školního věku, kdy se děti setkávají zejména s akustickou podobou slovesného umění. V zajetí tradiční poetiky rýmovaného a vázaného verše pak zůstávají i v dalších obdobích školní docházky.

Inspirativní výzkum mezi žáky (11—12 let) sledující jejich představy o poezii realizoval Tarleton (1983). Žáci si měli představit, že mají za úkol vysvětlit mimozemšťanovi, který rozumí jejich jazyku, co je to poezie. Co tvoří její podstatu. Mezi odpověďmi se vyskytovala zejména slova typu verš, rým, velká písmena, žáci tedy zůstávali ve školském pojetí poezie. Z dalších komentářů pak vyplývalo, že většina žáků chápe proces psaní básně především mechanicky – jako proces konstrukce, a nikoli jako proces tvorby, tj. slova jsou podle nich mechanicky vkládána do určitých gramatických a rytmických vzorců. Za běžná konvenční témata považují zobrazování proměny ročních období, květin na jaře, zvířat a jiných krásných věcí. Poezii tedy chápali převážně popisně.

Jiní žáci se pokoušeli přijít na samostatnou, vlastní definici, vyjadřovali se tedy svým jazykem. Také u těchto žáků je patrný důraz na formální stránku poezie: „…*něco mezi písní a příběhem; píseň bez muziky; krátká píseň, která ukazuje, co básník cítí*…“ (Tarleton 1983, s. 37). Ve stručnosti vyjádřeno, většina studentů zdůrazňovala jako základní vlastnost poezie rým, málokdo zmiňoval prostor pro vyjádření pocitů: „*Můžeš se vypsat ze všech svých pocitů a starostí*…“ (Tarleton 1983, s. 38). Řada žáků vyzdvihuje humornost poezie. Nechápou to v negativním slova smyslu; důvodem jsou zřejmě dětské básničky a ostatní rýmovaná vyprávění tohoto typu, která ovlivnila jejich vnímání poezie. Pouze někteří berou poezii nikoli jako skládání krásných slov (potažmo básní), ale jako osobní záležitost, osobní zpověď: „*Báseň může být to, co chceš, aby byla*…“(Tarleton 1983, s. 38). A dodávají, že básník může v básni vrhnout světlo na určité lidské zkušenosti, objasnit, pojmenovat to, co zažívá každý. Přičemž každý může jeho slova vnímat jinak.

Podobně se vztahu starších žáků k poezii věnoval Pike (2000b). V diskuzi o smyslu poezie patnáctiletí žáci tvrdili, že poezie je na rozdíl od prózy nesmyslná, je příliš krátká a nic se tam ve srovnání s prózou neděje. Autor v této souvislosti přirovnává báseň k výtvarnému dílu (obrazu), jehož smyslem je zkrášlovat prostor. Podobně báseň představuje obraz emocionální.

Jako vhodné se tedy jeví, aby vyučování literatury bylo zakotveno v recepční teorii chápající text/báseň jako stimul, který čtenáře vede k samostatnému uvažování, při němž vychází z životních zkušeností, asociací či vzpomínek na jinou přečtenou literaturu vztahující se k dané básni. To mu

může pomoci tuto báseň lépe chápat a prožít, což je možné pouze v pozitivní atmosféře prosycené respektem učitelem a třídou i mezi žáky navzájem.

Jako jeden z problémů četby poezie bývá uváděn fakt, že žáci i studenti se mnohdy příliš soustředí na odhalení jednoznačného smyslu v básni. A nemožností jasný smysl najít bývají frustrováni. Jejich pojetí jazyka je při četbě poezie odlišné od originálního a znejišťujícího pojetí básníka. Ewa-Wood (2008) zdůrazňuje roli čtyř prožitkových strategií při interpretaci básnického textu:

- emocionální konotace slov – jde o zaznamenávání čtenářských reakcí/emocí z klíčových slov básně;
- tělesná zkušenost vyjádřená skrze smysly – např. vizualizace vybraných metafor;
- osobní vzpomínky a asociace – čtenáři čerpají ze svých „předchozích znalostí“, opírají se o své asociace; rozvíjejí své starší emocionální prožitky společně s prožitky aktuálními (vyvolanými básní a novou situací);
- vnitřní rezonance a empatie zažívaná při přednesu básně.

Za užitečnou považuje Ewa-Wood (2008) metodu „myšlení a pocitů nahlas“ (think-and-feel-alouds). Během ní žáci vyjadřují spatra své myšlenky o všem, co čtou. Tento autentický, spontánní zážitek jim může pomoci získat sebevědomí ve výkladu textů spolu se zvýšeným uvědoměním si použitých mentálních nástrojů, které jim pomáhají při čtení.

1.3.2. Vnitřní definice poezie

• Hranice poezie • Nákupní seznam jako báseň • Rým

Vnitřní definici poezie u žáků ve věku 13–14 let sledoval Fleming (1992) a použil k tomu zajímavý experiment. Předložil jim k posouzení soubor 13 rozmanitých textů a žáci měli vybírat ty, které považují za poezii. Chtěl takto zjistit, jak vlastně žáci poezii chápou, co si pod tímto pojmem vybavují, aniž by bylo nutné ptát se na definice. Originalita jeho přístupu spočívala v tom, že mezi texty nebyly jen básně – soubor obsahoval i poezii formálně převedenou do prózy, prózu mechanicky převedenou do veršů, volný verš, dětskou říkanku apod. Mezi nejzajímavější texty patřil seznam nákupu, dále tentýž seznam označený nadpisem Ženská práce a nakonec tentýž seznam v rýmované podobě.

Ukázalo se totiž, že existuje nerovnováha mezi tím, co žáci vědí a cítí, a tím, co dovedou vyjádřit. Řada z nich tvrdí, že se všechny básně rýmují, při experimentu však zařadili mezi básně i texty nerýmované.

Cílem šetření bylo zaměřit se jak na zkoumání dílčích kritérií (např. zda je kladen důraz spíše na formu či obsah), tak i poodhalit obecné myšlenkové pochody žáků. U každého textu pak studenti mohli uvést důvod své volby. Toto zdůvodnění nebylo povinné, jinak by hrozilo nebezpečí, že se žáci budou rozhodovat racionálně (aby svoji volbu byli schopni písemně zdůvodnit), nikoli intuitivně.

Vybrané texty byly úmyslně krátké, aby žáci mohli zaznamenat svoje bezprostřední čtenářské reakce.

Výsledky výzkumu ukázaly, že chápání poezie mezi žáky je velmi rozmanité. Nejčastěji byla za báseň označena zrýmovaná podoba nákupního seznamu (92 % odpovědí), žáci ji upřednostnili i před skutečnými básněmi (resp. čtyřveršovými ukázkami z básní). Podle očekávání se naopak nerýmovaná verze umístila na předposledním místě (10 %), po ní už následovala pouze jedna báseň převedená do prozaické formy (9 %). Na deváté pozici (za básněmi, dětskou říkankou, hádankou a akrostichem) skončil nákupní seznam označený nadpisem *„Ženská práce“* (31 %), čímž překvapivě předstihl japonské haiku (24 %).

Zajímavé byly důvody vedoucí k výše uvedeným volbám. Těch několik málo žáků, kteří báseň přepsanou do prózy považovali za poezii, vycházelo spíše z obsahu onoho textu, z jeho nálady a z dojmu, který vzbuzoval, než z pouhé formy.

Překvapivě málo žáků považovalo za poezii haiku: *The butterfly / Even when pursued / Never appears in a hurry.* Ve svých komentářích většinou uváděli, že je to text příliš jednoduchý, pouhá jedna věta. Nikoho nenapadlo uvažovat o smyslu těchto řádků a o tom, že je v nich obsaženo více než pouhý popis zvyku motýlů.

Z dalších komentářů jsou zajímavé ty, z nichž vyplývá, že pro některé žáky je básní jen text, který má rytmus a rým, pro jiné musí každý verš začínat velkým písmenem, pro dalšího je důležitý nadpis (zejména v případě textu *„Ženská práce“*). Jde tedy vesměs o mechanické aplikování formálních požadavků. Přitom si však mnohé komentáře odporují: žáci někdy konstatují, že text vypadá jako báseň, ale nezní (nečte se) tak. Jindy naopak tvrdí, že se text nerýmuje, ale přesto zní jako báseň. Tato tvrzení svědčí o vnitřním porozumění textu, které si žáci ani neuvědomují.

Přínosem Flemingova bádání je zjištění, že si někteří žáci uvědomují široké výrazové možnosti jazyka v poezii. Rým a rytmus podle nich napomáhají tomu, aby dílo působilo zajímavě a inspirativně. Naopak méně respondentů zdůrazňuje obsah poezie, osobní přínos autora či schopnost vytvářet iluze a formovat čtenářské vnímání: *„Mám rád poezii, protože přináší jiný pohled na řadu věcí a já jej mohu využít i pro sebe“* (Fleming 1992, s. 37). Žákovské představy o poezii jsou také formovány rozsahem a druhem jejich vlastní četby. Případné nesrovnalosti ve vztahu žáků k poezii mohou být způsobeny také tím, že se tento druh literatury objevuje ve školních třídách zřídka a nepravidelně.

1.3.3. Žáci a starší poezie

Role historického a kulturního kontextu • Opakované navracení se k jedné básni • Interpretační vývoj • Proměny žákovského vztahu k poezii

Žáci se v literární výchově na základní škole často setkávají s dějinami literatury a staršími texty. V takovém případě narážejí na řadu bariér, které jim znesnadňují porozumění. Životní zkušenosti básníka (např. epidemie nemocí, války, bída, hlad, víra apod.) se mnohdy liší od jejich současné situace a mohou jim připadat cizí. Četba této poezie vyžaduje určitou míru znalostí historického,

kulturního a literárního kontextu. Dnešním čtenářům zůstává skryta řada narážek nejen dobových, ale i spojených s klasickou řeckou mytologií či křesťanstvím. Některá výzkumná zjištění z této oblasti mohou být inspirativní i pro současné pojetí literární výuky.

Tři roky sledoval Pike (2000c) ve spolupráci s učiteli výzkumníky čtenářské reakce žáků školní třídy (jejich věk se pohyboval v průběhu experimentu od 13 do 16 let) na poezii. Šest žáků, kteří na počátku výzkumu vykazovali značný nedostatek nadšení pro poezii, bylo monitorováno zvláště pozorně. Zjišťován byl rozdíl, ke kterému došlo v průběhu experimentu v jejich vztahu k poezii. Také žáci sami měli sledovat, jak se jejich postoje k literatuře mění.

Jednou z náplní výuky bylo opakované navracení se k několika básním; žáci si své bezprostřední dojmy zaznamenávali do deníku. Nejdříve si zapsali své vlastní pocity z přečtené básně, aniž by o nich s někým mluvili. Nedlouho poté o dané básni vzájemně diskutovali – nejdříve ve dvojicích, posléze ve skupinách a na závěr celá třída společně. Po diskuzi následoval další záznam do deníku. Třetí, poslední krok je učiněn až po několika měsících: studenti jsou seznámeni s historickým kontextem vzniku díla i s osobností autora a jeho dílem. Pod dojmem těchto informací si žáci potřetí zapíší svůj dojem z přečtené básně. Poté mohou srovnávat své dojmy.

Pike (2000a) používá pro tento způsob práce s textem již zmíněný termín „*responsive teaching*“, jeho východiskem a základní metodou je počáteční vcítění do textu a postupné zrání čtenářské reakce. K původní reakci mohou být posléze dodány doplňující informace o historickém a kulturním kontextu, potažmo o autorovi, aby porozumění textu bylo úplné. Výsledky studie dokazují, že tyto informace nezpůsobují pokles čtenářského entuziasmu studentů, naopak jej zvyšují, a to proto, že mají skutečně pouze doplňující charakter a studenti je vnímají jako užitečné. Bylo prokázáno, že aktivními čtenáři starší poezie se mohou stát i ti studenti, kteří ji před nedávnem ostře odmítali.

Uvedená zjištění ukazují, že žáci jsou schopni objevit i ve starší poezii něco aktuálního a osobně důležitého, a to za předpokladu, že působení učitele má spíše podpůrný charakter. Pokud však studenti chápou poezii pouze jako objekt literární analýzy, automaticky přestávají samostatně myslet a hledat odraz díla ve své vlastní životní zkušenosti.

1.3.4. Proměna vztahu žáků k poezii

Jak vytvářet vztah žáků k poezii • Longitudinální intervenční studie • Využití ohniskových skupin při interpretaci poezie.

Na Katedře českého jazyka a literatury PdF UP v Olomouci jsme realizovali roční longitudinální intervenční studii, jejímž cílem bylo ověřit, zda a jak lze volbou vhodných vyučovacích metod ovlivňovat žákovský vztah k poezii a její výuce. Sledovali a analyzovali jsme výuku poezie v pěti experimentálních třídách, kde probíhala pod naším metodickým vedením, a srovnávali jsme ji s výukou v pěti kontrolních třídách, kde výuka se stejnými učiteli probíhala standardně, bez našich zásahů. V experimentálních třídách jsme používali především metody založené na zážitkové pedagogice, rozvíjení kreativity a na citlivém přístupu k individuálním žákovským interpretacím i jejich vlastní literární tvorbě.

Způsob realizace studie i její podrobné výsledky (Vala, 2013) byly publikovány, proto zde připomeneme pouze některé z nich.

Vyučovací hodiny byly založeny zejména na aktivním a kooperativním učení žáků. Po dobu experimentu si žáci formou „deníkových záznamů“ z iniciativy učitele zaznamenávali své čtenářské postoje a prožitky. Učitelé zapojení do longitudinálního projektu obdrželi dvacet námětů do výuky, z nichž si mohli vybírat podle svého uvážení, které vyzkoušejí ve své třídě. Kromě těchto námětů obdrželi pět podrobně popsaných aktivit, které by měly být realizovány (některé i opakovaně) ve všech experimentálních třídách. Poslední z těchto aktivit, k níž jsme postupně směřovali, byla vlastní tvorba žáků.

Při vyhodnocování výsledků jsme se zaměřili mj. také na analýzu záznamů žákovské tvorby a osobních deníků, které si žáci během realizace výzkumu průběžně vedli. Deníky jsme využívali přímo ve vyučovacích hodinách, žáci do nich zaznamenávali své reflexe k literárním ukázkám, se kterými v hodině pracovali, a k použitým metodám výuky. Získávali jsme tak živý „materiál“ žákovských postřehů a prožitků. Tyto deníky sumarizují přehled o zadaných úkolech, použitých metodách a formách práce, ale především registrují autentický materiál tvořený postřehy, dojmy, myšlenkovými konstrukcemi a tvůrčími počiny. Součástí kvalitativní linie výzkumu byly i rozhovory s učiteli a jejich písemné reflexe realizované výuky.

Zajímavým a neplánovaným zjištěním realizovaného výzkumu byla změna postoje samotných participujících učitelů vůči poezii. Ostych z poezie tak neztráceli pouze žáci, ale i jejich učitelé.

- Žáci projevují větší zájem než o „typickou“ výuku, která u mě někdy sklouzne do stereotypu… Možná jsem se této práce bála víc než žáci, ale jsem nesmírně šťastná, že mám tuto zkušenost, která mi dokázala přímo v praxi, že tvůrčí práce je velmi cenná, cennější než klasická výuka, na kterou jsou gymnazisté bohužel zvyklí (zkoušení – výklad – procvičení – písemná práce – zkoušení – výklad – procvičení – písemná práce…). A vše „jiné“ jim připadá divné. (Vala 2013, s. 158)
- Žáci k práci s poezií přistupují lépe, nebojí se jí a musím přiznat, že i já sama už se básniček a práce s nimi tak „nebojím“. Pravděpodobně je to způsobeno tím, že mi tento experiment přinesl mnoho námětů, jak trochu jiným způsobem pracovat s básní, což ve svých hodinách často uplatňuji, a dokonce i žáci sami, především ti mladší, si sami říkají o to, abychom si zadali téma, na které by mohli vymyslet pár veršů. Když pak ještě ke všemu jejich „výtvory“ visí na nástěnce na chodbě nebo jsou dokonce otištěny v městském zpravodaji, je to pro ně zcela jistě velké zadostiučinění. (Vala 2013, s. 180)

Výrazný zdroj informací o schopnosti žáků interpretovat text bez výraznější návodné pomoci učitele poskytly skupinové rozhovory, tzv. *ohniskové skupiny* (focus groups), jejichž specifikum tkví v nízkém zapojení výzkumníka (vystupuje zde pouze v roli moderátora) a ve vysoké aktivitě účastníků. Sledovali jsme, jak žáci (bez výraznější návodné pomoci učitele) interpretují vybrané básně a jak celý projekt ovlivnil jejich vztah k poezii. Jako respondenty jsme zvolili 13 studentů víceletého gymnázia ve věku 15–16 let (4 chlapci a 9 dívek).

Každý z žáků se s textem potýkal na své momentální úrovni osobnostní zralosti. Někteří projevovali zralé uvažování, nadhled, byli schopni zobecnění a nezaobírali se pouze sami sebou. Každý z žáků projevil svůj vhled a originalitu rozdílně u různých básní. Za velmi zralé považujeme především komentáře Michala. Ve svých promluvách si dává čas s odpovědí a v dovětcích sám sebe doplňuje,

postupuje systematicky a snaží se blížit k finálnímu stavu výpovědi, se kterou by mohl být spokojený. Velmi zajímavě rozlišuje mezi vědomostí a prožitou vědomostí při uvažování o změnách ve vnímání poezie a používá originální příměr: „*Musím upřímně říci, že se můj vztah celkem hodně změnil, a to z toho důvodu, že dříve byla báseň tak brána spíše pro mě jako nějaká vědomost a takhle jsem k tomu byl vlastně i veden ze školy a tak, něco se naučit nazpaměť a tak, měl jsem z toho maximálně nějakou informaci. Kdežto dneska se spíše už na to dívám zase trochu jinak, ale už to není vědomost, ale už je to taková prožitá vědomost, jako kdyby zkušenost. Tak bych to přirovnal možná tak, že jako spolujezdec jedu v autě a vím, mám tu vědomost toho, jak to funguje, ale ještě jsem si to sám na vlastní bedra, na vlastní zkušenost nevyzkoušel. A takhle už to pro mě není jenom nějaká vědomost, ale spíše prožitek, že jsem se k tomu dostal trochu nějak jinak…“.*

Na rozdíl od lyrických básní s přírodní tematikou, které se respondentům jeví někdy jako méně jasné a mají potřebu je konkretizovat, je jim milostná poezie naprosto srozumitelná. Nahrávky ukazují, že se žáci svými výpověďmi vzájemně ovlivňují, reagují sami na sebe. Někdy díky tomu dochází k prohlubování jejich interpretace, někdy se od textu vzdalují dalšími a dalšími asociacemi. Poetický a emocionálně založený text tedy iniciuje sebereflexi prostřednictvím náhlého přechodu od prvního dojmu k vlastní zkušenosti.

Realizovaná longitudinální studie podle našich zjištění přivedla žáky experimentálních tříd k reálnějšímu vztahu k poezii. Cílené vyučovací aktivity mohou podle našeho přesvědčení pomoci změnit přetrvávající stav vnímání poezie jako něčeho zidealizovaného, krásného, nedostupného, či naopak odmítaného, vysmívaného, zbytečného. Změnit poezii coby mrtvou formu v živé umění dosažitelné všem. Cílem výuky poezie však není stav, kdy si ji všichni oblíbí a stanou se z nich její vášniví čtenáři. Důležité je, aby z ní neměli strach a ostych a aby jim byla nabídnuta možnost vnímat báseň skrze emoce jako prožitek a pocit, který je může obohatit. Jak s touto možností jednotliví žáci naloží, je již plně na nich. Z výpovědí žáků a z jejich deníků se však zdá, že jsou této variantě výuky převážně otevření: „*POEZIE je pro mne jako vesmír, protože má v sobě stále tajemství…*“ (Vala 2013, s. 219).

1.4. Použitá literatura

Benton, P. (1984). Teaching Poetry: the retoric and the reality. *Oxford Review of Education*, 10(3), 319–327.

Benton, P. (1999). Unweaving the Rainbow: poetry teaching in the secondary school I. *Oxford Review of Education,* 25(4), 521–532.

Benton, P. (2000). The Conveyor Belt Curriculum? Poetry teaching in the secondary school II. *Oxford Review of Education*, 26(1), 81–93.

Eagleton, T. (2007). *How to Read a Poem.* Malden: Blackwell Publishing.

Ewa-Wood, A. L. (2008). Does feeling come first? How poetry can help readers broaden their understanding of metacognition. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 51(7), 564–576.

Fleming, M. (1992). Pupils´perception of the nature of poetry. *Cambridge Journal of Education*, 22(1), 31–41.

Hník, O. (2014). *Didaktika literatury: výzvy oboru*. Praha: Karolinum.

Iser, W. (2001). Apelová struktura textů. In M. Sedmidubský, M. Červenka & I. Vízdalová (Eds.), *Čtenář jako výzva. Výbor prací z kostnické recepční estetiky* (s. 31–61). Brno: Host.

Kroll, J. & Evans, S. (2008). Methapr Delivers: An integrate approach to teaching and writing poetry. *English in Australia*, 41(2), 35–50.

Kulka, J. (1991). *Psychologie umění*. Praha: SPN.

Miko, F. (1988). *Umenie lyriky.* Bratislava: Slovenský spisovateľ.

Peskin, J. (2007). The genre of Poetry: Secondary school student's conventional expectations and interpretative operations. *English in Education*, 41(3), 20–36.

Pike, M. (2000a). Keen Readers: adolescents and pre-twentieth century poetry. *Educational Review*, 52(1), 13–28.

Pike, M. (2000b). *Pupils' Poetics*. Changing English: Studies in Reading & Culture, 7(1), 45–54.

Pike, M. (2000c). Spirituality, Morality and Poetry. *International Journal of Children's Spirituality*, 5(2), 177–191.

Tarleton, R. (1983). Children's thinking and poetry. *English in Education*, 17(3), 36–46.

Toman, J. (1984). Prepubescent a lyrická poezie. *Zlatý máj*, 28(3), 171-174.

Vala, J. & Fic, I. (2012). Poezie a mladí čtenáři. Výzkum recepce konkrétních básní. Olomouc: Hanex.

Vala, J. (2011). *Poezie v literární výchově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Vala, J. (2013). Poezie, studenti a učitelé. Recepce, interpretace, výuka. Olomouc: Univerzita Palackého.

2. Praktická část příručky

2.1. Struktura příručky a výběr básní

Publikace je koncipována tematicky. Básně jsme uspořádali do pěti oblastí, které reprezentují klíčová slova: *humor, zármutek, pocity, fantazie a experiment*.

Výběr témat vychází z nepřeberného množství situací, jevů, stavů, potřeb, myšlenek, které nám nabízí soužití s lidmi i věcmi v prostředí běžného života. Zároveň se od něj ale mnohdy snažíme odpoutat v podobě fantazie a snů.

Zařazeny jsou básně nonsensové, připomínající svou hravostí a jednoduchostí říkanky z dětství, ale i texty náročnější s vážnějšími tématy a složitější strukturou. Pracovat budeme jak s klasickou poezií českých i zahraničních autorů z různých období a uměleckých směrů, tak i s intencionální dětskou literaturou. Ukážeme, jak lze pracovat i se starší poezií a její nadčasovostí.

Tematické uskupení básní je zvýrazněno barevným odlišením jednotlivých oblastí a motivačně orámováno básněmi *Daniely Fischerové.* (FISCHEROVÁ, Daniela. *Duhové pohádky*. Vyd. 2. Ilustrovala Irena ŠAFRÁNKOVÁ. Praha: Meander, 2012. ISBN 978-80-87596-08-1.) Barvy mají nejen přiblížit námět, ale i esteticky zapůsobit na čtenáře.

Začleněné básně svým rozsahem odpovídají časovým možnostem vyučovacího procesu:

1 vyučovací hodina – 1 x 45 minut;

2 vyučovací hodiny – 2 x 45 minut;

blok dvou vyučovacích hodin 90 minut.

2.2. Očekávané výstupy RVP ZV

Navržené lekce svým charakterem prostupují hranice mezi výukou literatury na jedné straně a slohu a komunikace na straně druhé. Směřují tak k naplňování většiny očekávaných výstupů RVP ZV ve všech složkách českého jazyka a literatury (ČJL).

2.3. Přehled tematických celků

V říši smíchu, smyslů a nesmyslů

V říši radosti a zármutku

V říši pocitů, dojmů a myšlenek

V říši dobrodružství, snění a fantazie

V říši experimentu a kreativity

Každý tematický celek je přehledně zpracován v obsahové mapě, v níž je uveden:

- název oblasti a cíl, ke kterému směřují čtenářské lekce
- název čtenářské lekce, téma lekce (klíčová slova), doporučená časová dotace, doporučený ročník, přesah mezi složkami ČJL (jazyková výchova, komunikační a slohová výchova, literární výchova) a mezipředmětové vztahy, výstup (práce žáků).

2.4. Struktura a obsah čtenářských lekcí

Čtenářské lekce mají jednotnou strukturu:

ZÁKLADNÍ INFORMACE O ČTENÁŘSKÉ LEKCI obsahují:

- bibliografické údaje
- soupis pomůcek, které budou při realizaci lekce třeba
- přehled použitých metod a forem výuky
- metodické pokyny: četba a práce s uměleckým textem je rozdělena na tři aktivní části, tento model má svá opodstatnění.

Aktivity před čtením

příprava pro „žákovo osobní setkání s básní“, prostor pro zaujetí a naladění žáka, navození atmosféry (tolerance, otevřenost, důvěra, spolupráce), motivace

Aktivity během čtení

„žákovo osobní setkání s básní“, vnímání básně, přemýšlení nad textem a interpretace

Aktivity po čtení

prostor pro sdílení, sebevyjádření, vlastní tvorbu, záznam o přečteném a prožitém

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Metodické pokyny jsou doplněny odkazy na potřebné a doplňující informace. Pro názornost jsou doplněny ukázkami tvůrčí práce žáků a případně doloženy obrazovým materiálem.

Ikonky s písmeny užité v čtenářských lekcích zajišťují přehlednost a pohotovou orientaci v tematických celcích publikace. Usnadní učiteli orientaci při černobílém kopírování.

2.5. „Výbava“ učitele

Pomůcky, které doporučujeme mít k dispozici: fixy, lepidla, nůžky, kolíčky, flipchartový papír, kancelářský papír, barevný papír, laminovací folie, gumofix, lepicí štítky různých barev, zvýrazňovače, provázek, malířská maskovací páska, sešívačka, řezačka, laminovačka, děrovačka, Orffův instrumentář, razítka se smajlíky

Jazykové příručky (ideálně pro každého žáka): Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Slovník cizích slov, Pravidla českého pravopisu, Slovník synonym.

2.6. Použitá odborná literatura

LOUCKÁ, Pavla. *Dech, duch a duše češtiny.* Praha: Albatros, 2008. ISBN 978-80-00-01862-1.

MARTINKOVÁ, Věra. *Teorie literatury netradičně.* Praha: Trizonia, 1995. ISBN 80-85573-61-X.

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: Lexikon výukových a hodnoticích metod.* Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-3450-7. Dotisk 6., 2019.

GINNIS, Paul. Efektivní výukové nástroje pro učitele: Strategie pro zvýšení úspěšnosti každého žáka. Praha: Čtení pomáhá, EDUkační LABoratoř, 2017. ISBN 978-80-906082-6-9.

MLEJNEK, Josef. *Dětská tvořivá hra.* 3. Praha: NIPOS, 2011. ISBN 978-80-7068-001-8.

MARTÍNKOVÁ, Nina. *Hra a divadlo.* 3. Praha: NIPOS, 2018. ISBN 978-80-7068-325-5.

MORGAN, Norah a Juliana SAXTON. *Vyučování dramatu: hlava plná nápadů*. Praha: Sdružení pro tvořivou dramatiku, 2001. ISBN 80-901-6602-4.

npi | Systém podpory profesního rozvoje učitelů a ředitelů

V ŘÍŠI HUMORU

aneb Jak číst s žáky poezii

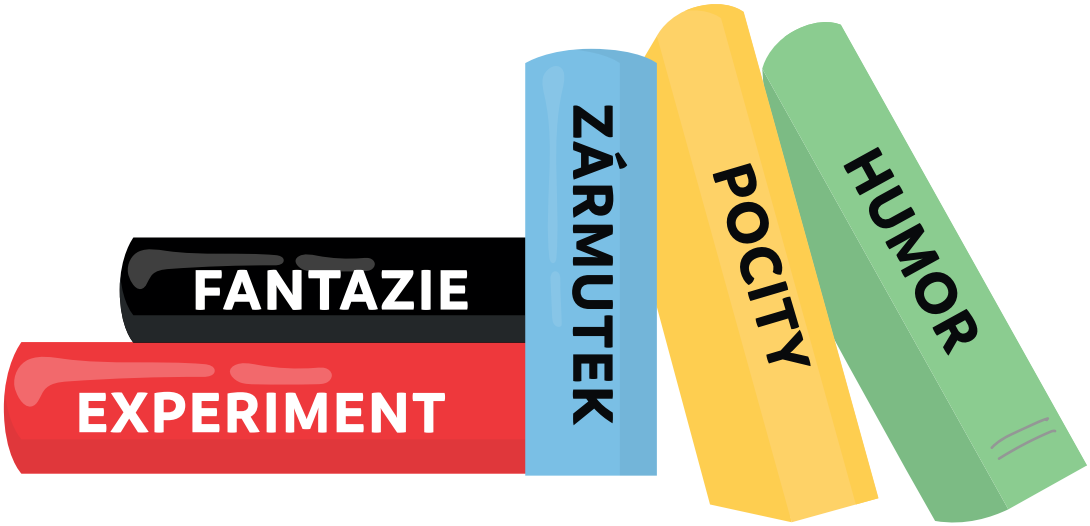

HUMOR

Tematický celek I

V říši smíchu, smyslů a nesmyslů

MOTTO

Básnička o zelené

Zelená
se směšně kření
na křenu i na osení
na trávě i na zelí

Na poli už klíčí zrní
a v tom zrní už to brní
zelená se i to trní

svět je dneska veselý

oblast / námět	cíl / dovednost			
v říši smíchu, smyslů a nesmyslů	• **radost, potěšení, jazyková komika, hra se slovy a zvuky, výraz básně, absurdita, paradox, groteskno**			
čtenářská lekce autor, název básně, žánr	**téma / klíčová slova**	**časová dotace ročník**	**přesah**	**výstup**
čtenářská lekce 1 *Daniela Fischerová: Co všechno je slyšet, když se dobře zacpou uši*	• jazykové prostředky • zvukové prostředky • zvukomalebnost • dramatizace • smyslového vnímání • tvůrčí psaní • autorské čtení	45 minut *6. ročník*	• slovní druhy (podstatná jména slovesná, slovesa, citoslovce) • hláskosloví • mluvený projev (verbální, nonverbální prostředky) • popis osoby • diskuze *Výchova k občanství*, *Výchova ke zdraví*	**Můj den** (užití vhodných jazykových prostředků)
čtenářská lekce 2 *Jan Skácel: Sladký sen*	• kresba – báseň – ilustrace • téma, motiv, rým • lyrika, epika • jazyk básně, obraznost • smyslové vnímání	blok 90 minut lze rozdělit na 2x 45 minut *7. ročník*	• věcný význam slov • slovníkové heslo • práce se slovníkem • souvětí • naslouchání *Výtvarná výchova*	**Věnování** (2–3 věty)
čtenářská lekce 3 ***Limeriky*** *Edward Lear* *Jiří Žáček* *Emanuel Frynta*	• nonsens, limerik • sloka, verš, absolutní rým • tvůrčí psaní • autorské čtení • Edward Lear	blok 90 minut lze rozdělit na 2x 45 minut *7. ročník* *8. ročník*	• jazykové hříčky • vlastní jména • cizí slova • práce se slovníkem *Zeměpis*	**Mapa limeriků** (města České republiky)
čtenářská lekce 4 ***Epigramy*** *Karel Havlíček Borovský* *Jiří Žáček*	• epigram • satira, ironie • tvůrčí psaní • autorské čtení • K. H. Borovský	blok 90 minut lze rozdělit na 2x 45 minut *9. ročník*	• práce se slovníkem • práce se zdroji (film, • slovníky, encyklopedie...) • základy studijního čtení • diskuze *Dějepis*	**Výukový plakát** **Definice epigramu** **Sbírka epigramů**
čtenářská lekce 5 *Petr Nikl: Holá pohádka*	• pohádka, bajka, ponaučení • věcná literatura • jazykové prostředky • řeč vypravěče • řeč postav • výrazné čtení	blok 90 minut lze rozdělit na 2x 45 minut *6. ročník*	• přímá řeč • věta holá, rozvitá • textová návaznost • základy studijního čtení • (výpisky, výtah) • umělecký styl • odborný styl *Přírodopis*	**Vizitka zvířete** (výpisky) **Encyklopedie zvířat** (výtah)

Daniela Fischerová: Co všechno je slyšet, když se dobře zacpou uši

FISCHEROVÁ, Daniela. *Milion melounů*. Druhé vydání. Ilustrovala Irena ŠAFRÁNKOVÁ. Praha: Meander, 2016. Modrý slon (Meander). ISBN 978-80-87596-01-2.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, skupinová práce, diskuze, tiché čtení, dramatizace, poslech výrazného čtení, řízený rozhovor, tvůrčí psaní a autorské čtení

Pomůcky: pracovní list TEXT, pracovní list ŽÁK / sešit na poznámky, kniha *Milion melounů*, zvýrazňovač

Aktivity před čtením

Učitel uvede hodinu diskuzí. Vhodné otázky: *Které zvuky máte rádi? Které zvuky nemáte rádi? Které zvuky jsou příjemné? Které zvuky jsou nepříjemné? Které zvuky jsou prospěšné? Důležité? Mohou něco ovlivnit? Jaký nejsilnější, nejtišší zvuk jste slyšeli? Kdo poslouchá zvuky v přírodě, na ulici…?*

Učitel může využít webové stránky – zvuky přírody, zvířat, moře, deště. Žáci zapisují, co slyší a porovnávají napsané. Závěrem se učitel ptá: *Co je zvuk? Co je ticho? Kde můžu ticho zažít? Je možné neslyšet nic? Co všechno je slyšet, když se dobře zacpou uši? Žáci odpovídají písemně* (pracovní list ŽÁK, úloha 1). Žáci se mohou zeptat na hlasivky, učitel může upozornit žáky na znělé a neznělé hlásky apod.

Aktivity během čtení

Žákovo soustředěné tiché čtení textu *Daniely Fischerové: Co všechno je slyšet, když se dobře zacpou uši* (pracovní list TEXT).

Po čtení žáci pracují ve skupinách a odpovídají na otázky: *Jak si představuješ tajemného Marťana? Jak mluví? Jak vypadá?*apod. Skupina vymyslí tajemnou řeč a zdramatizuje rozhovor. Využívá verbální i nonverbální prostředky. Ostatní se snaží sdělení pochopit (pracovní list ŽÁK, úloha 2).

Následuje poslech výrazného čtení učitelem. V řízeném rozhovoru žák objasňuje, co je zajímavé z hlediska výběru jazykových prostředků. Zaměří se na zvukovou hodnotu slov v textu, důležitost užití slov – podstatná jména abstraktní odvozená od sloves, citoslovce, zvukomalebnost (pracovní list ŽÁK, úloha 3).

Aktivity po čtení

Žák propojuje čtení s psaním (pracovní list ŽÁK, úloha 4). Popisuje denní činnosti užitím vhodných sloves: *Když ráno zazvoní budík…* Text porovnává se spolužákem a vzájemně texty hodnotí. Na závěr se pokusí přeměnit text na vlastní báseň užitím slov zvukomalebných, podstatných jmen slovesných aj. Tento úkol lze zadat jako domácí práci. O hotovou báseň *Můj den* se podělí s ostatními, přečte s náležitou intonací, tempem, přízvukem atd. Založí si do portfolia „Vlastní tvorba“ (učitel může vydat sbírku třídy apod.).

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Ukázka básně:

Můj den

Vstávej semínko holala
Bude z tebe fiala.
Vyděšení, vyskočení
Bum! A pod peřinu zakuklení
Vstávání a převlékání
Šup na záchod odskočení
Zuby úsměv vyčištění
Hop, do školy odskočení
Celodenní mučení učení
Crrrr, na oběd pádění
Doma chrup chrup válení
Drnkání a brnkání
Kytary trápení
Listování, šustění
Světa objevování
Čtení a vyhledávání
Břicha napěchování
A šup zachumlení
Dobrou noc!

Daniela Fischerová

Co všechno je slyšet,
když se dobře zacpou uši

Brnkání, drnkání,
mumlání, brumlání,
bručení, bzučení,
dubnové pučení,
vrnění, mrnění,
v kolenou brnění,
tajemné signály,
co nám tam nahráli
tajemní Marťani,
velrybí škytavku,
pomalé chápání,
báječnou nahrávku
mušího chrápání,
je slyšet trávu růst,
básničky, které mi
kdysi vzal vítr z úst,
všechen smích na Zemi –

a v tom smíchu
velké ticho.
A v tom tichu
tichoulinko nejtišší,
ještě tišší
ještě tišší…
Ti, kdo tohle ticho slyší,
ti už o něm nepíší.

Aktivity před čtením

Úloha 1: Zacpi si uši a piš, co slyšíš:

Aktivity během čtení

Úloha 2

SKUPINOVÁ PRÁCE

Odpověz na otázky a sdílej je se spolužáky ve skupině.

Jak si představuješ tajemného Marťana?

Jaké zvuky vydává?

Jak mluví?

Jak vypadá?...

Vymyslete tajemnou řeč a zdramatizujte rozhovor.

Úloha 3

Přečti si báseň a zvýrazni slova či spojení slov, která jsou

legrační

nereálná

skutečná

příjemná

nepříjemná

Nahraď některá slova citoslovci.

Aktivity po čtení

Úloha 4:

Když ráno zazvoní budík….	Můj den

Jan Skácel: Sladký sen

SKÁCEL, Jan. *Kam odešly laně*. Dcera sestry, 2018. ISBN 978-80-906559-2-8.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, skupinová práce, práce se slovníkem, sochy, sněhová koule, tiché čtení, PRAVDA/LEŽ, naslouchání, klíčová slova, poslech

Pomůcky: pracovní list TEXT, pracovní list UČITEL / verše, pracovní list UČITEL / nedokončená báseň, pracovní list ŽÁK / sešit na poznámky, kniha *Kam odešly laně*, Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, flipchartový papír, lepidlo

Aktivity před čtením

Žáci utvoří dvojice *básník a malíř*. Dvojice zaujme postavení – „sousoší“, musí být zřetelné, kdo je kdo. Jeden svým postojem vyjádří básníka, druhý malíře. Poté učitel utvoří z celé třídy jednu skupinu *básníků* a jednu skupinu *malířů.* Skupina básníků obdrží k další práci slovo *sladký*, skupina malířů *sen*. Žák-básník se pokusí objasnit věcný význam slova *sladký* a žák-malíř slova *sen*, každý zformuluje chybějící hesla do slovníku. Žáci sdílí své návrhy ve dvojicích *básník – malíř*. Nakonec samostatně vyhledají heslo ve Slovníku spisovné češtiny, porovnají svoje vysvětlení se slovníkovým heslem a zhodnotí ho (pracovní list ŽÁK, úloha 1). Dvojice následně vysvětlí, jak rozumí spojení *sladký sen*.

Žáci v úloze 2 (pracovní list ŽÁK) samostatně rozhodují o každém z uvedených tvrzení, zda odpovídá textu – ano, nebo neodpovídá – ne. Seznámí se s autory básnické sbírky *Kam odešly laně*. Učitel ukáže sbírku žákům, může využít přiložené odkazy. Při představení knihy záměrně vynechá báseň *Sladký sen*. http://www.artbohemia.cz/cs/grafiky-tisky/28492-kam-odesly-lane.html (ilustrace k básním), https://www.dcerasestry.cz/knizky/kam-odesly-lane/ (ukázka z knihy).

Učitel využije metodu sněhové koule. Každý *žák-básník* navrhne téma (motivy) básně *Sladký sen*, poté se postupně shodne dvojice, čtveřice a nakonec celá skupina básníků na jedné „podobě“ (lyrika, epika, téma...) básně a sdělí ji skupině *žáků-malířů*. Skupina *žáků-malířů* obdobně dojde k návrhu ilustrace – barevnost, děj, abstrakce (podoba náčrtu). Žáci diskutují a posoudí, zda by se k básni hodila ilustrace, či ne. Posoudí náročnost práce básníka, který píše báseň k ilustraci, a naopak.

Aktivity během čtení

Učitel rozdělí žáky do dvojic *básník – malíř*. Žáci pracují s nedokončenou básní (pracovní list UČITEL / nedokončená báseň), nesmí k sobě nahlížet. Po dotvoření básně nalepí svůj výtvor na flipchartový papír (papíry – podle počtu žáků ve třídě) tak, aby si žáci po dokončení mohli přečíst co nejrychleji práce spolužáků (viz ukázky – uspořádání básní). Žáci se tak seznámí i s celou básní Jana Skácela.

Žáci pracují samostatně s textem, po tichém přečtení celé básně (pracovní list TEXT) propojují verše se svou zkušeností: *verš, který jsem si oblíbil; verš, který vyvolává dobrý pocit; verš, který mě přivedl k zamyšlení; verš, který vyvolává úsměv; verš nesmyslný; verš, který vyvolává*

pochybnost; verš, který přirovnává; verš pravdivý; verš s domněnkou; verš fantazijní; verš neuvěřitelný. Je možné pracovat ve dvojicích i skupinách, žák respektuje zdůvodnění spolužáků, cvičí naslouchání (je možné zalaminovat kartičky – pracovní list UČITEL / verše).

Učitel představí žákům několik kreseb Josefa Čapka (využije odkazy) bez básní Jana Skácela, které k nim napsal. Žáci zdůvodní, která kresba odpovídá básni *Sladký sen*. Poté učitel ukáže kresbu Josefa Čapka patřící k básni *Sladký sen* (Žáci mají již text u sebe). Žáci srovnávají kresbu s básníkovou představou – textem (básník užil např. slova pole, tráva, stromy – čokoláda, nugát, marcipán – odráží se zde tvarová, barevná, chuťová podobnost). Žáci hledají spojitosti kresby a básně, zda se podle nich kresba k básni hodí a proč. Celkový dojem zhodnotí klíčovým slovem – *skutečnost, fantazie, legrace, nonsens* a zdůvodní, proč vybrali zrovna toto slovo.

Na závěr báseň porovnávají se svými nápady (možné téma, motivy usuzované z názvu básně) z úvodu hodiny. Učitel připomene žákům, že sbírka vznikla ke kresbám. Dozví se to v první části hodiny v úloze 2 v pracovním listě ŽÁK.

Aktivity po čtení

Při poslechu básně žáci vypracují úlohu 3 (pracovní list ŽÁK). Věnování napíšou ve dvou až třech větách, užijí spojku protože. Své nápady sdílí s ostatními.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Odkazy:
http://www.artbohemia.cz/cs/grafiky-tisky/28492-kam-odesly-lane.html (ilustrace)

https://www.dcerasestry.cz/knizky/kam-odesly-lane/
(ukázka knihy)

https://www.youtube.com/watch?v=tC_iJmZ09uY
(poslech Sladký sen s ilustrací)

Ukázka práce: Věnování

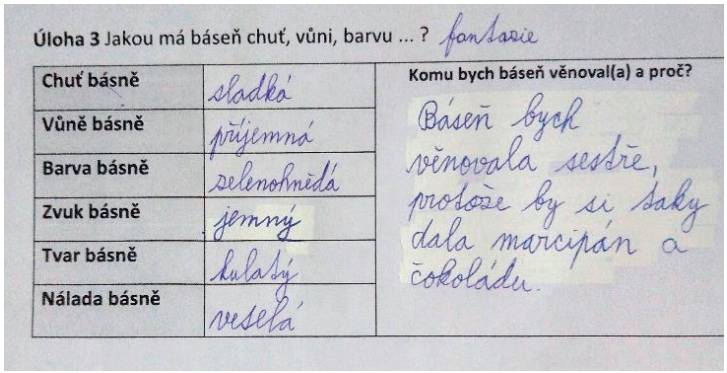

Úloha 3 Jakou má báseň chuť, vůni, barvu ... ? fantazie

Chuť básně	sladká
Vůně básně	příjemná
Barva básně	světlehnědá
Zvuk básně	jemný
Tvar básně	kulatý
Nálada básně	veselá

Komu bych báseň věnoval(a) a proč?
Báseň bych věnovala sestře, protože by si taky dala marcipán a čokoládu.

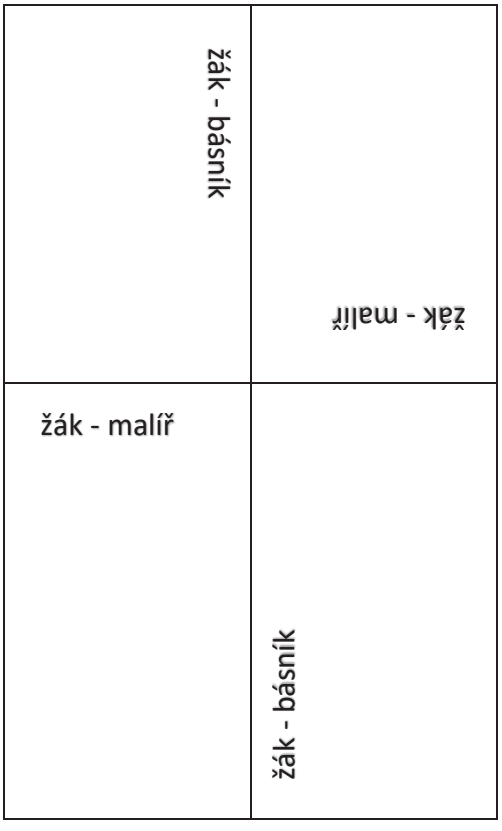

Jan Skácel

Sladký sen

Pole jsou zoraná a hnědá
a brázdy rovné jako klády
z nugátu nebo z čokolády.

Dětem to ovšem spáti nedá
a často se jim v noci zdává,
že z marcipánu je i tráva

a stromy ze sladkého dříví.
Ráno se probudí a diví,
že skutečnost je zcela jiná.

I když by děti byly rády,
svět vůbec není z čokolády
a ani pole, tráva, hlína.

Kdyby svět sladký byl a jedlý,
tak by ho lidé dávno snědli.

verš, který jsem si oblíbil

verš, který vyvolává dobrý pocit

verš, který mě přivedl k zamyšlení

verš, který vyvolává úsměv

verš nesmyslný

verš, který vyvolává pochybnost

verš, který přirovnává

verš pravdivý

verš s domněnkou

verš fantazijní

verš neuvěřitelný

ŽÁK - BÁSNÍK

Pole jsou zoraná a _____
a brázdy rovné jako kládv
z nugátu nebo _____.

Dětem to ovšem spáti nedá
a často se jim v noci _____,
že z marcipánu je i tráva

a stromy ze sladkého _____.
Ráno se probudí a diví,
že skutečnost je zcela _____.

I když by děti byly rády,
svět vůbec není _____
a ani pole, tráva, hlína.

Kdyby svět sladký byl a _____,
tak by ho lidé dávno snědli.

ŽÁK - MALÍŘ

Pole jsou zoraná a hnědá
a brázdy rovné jako _____
z nugátu nebo z čokolády.

Dětem to ovšem spáti _____
a často se jim v noci zdává,
že z marcipánu je i _____

a stromy ze sladkého dříví.
Ráno se probudí a _____,
že skutečnost je zcela jiná.

I když by děti byly _____,
svět vůbec není z čokolády
a ani pole, tráva, _____.

Kdyby svět sladký byl a jedlý,
tak by ho lidé dávno _____.

Aktivity před čtením

Úloha 1: Vytvoř slovníkové heslo.

Jak se mi dařilo?	

V roce 2018 vydalo nově jednu z nejkrásnějších knih *Kam odešly laně* v edici dětské poezie nakladatelství Dcera sestry s úvodním slovem básníka Radka Malého. Nad čtením básní se usměje i dospělý čtenář a s radostí se k této knize, vzniklé propojením dvou významných umělců _____ Josefa Čapka a _____ Jana Skácela, vrací generace čtenářů. V době, kdy vyšla tato kniha poprvé (rok 1985), nebyl Josef Čapek již naživu, zemřel v koncentračním táboře na konci 2. světové války. Skácel se s Čapkovými obrázky dovádějících dětí setkal na začátku osmdesátých let a oblíbil si je natolik, že k hravým pastelům vytvořil okouzlující verše.

Úloha 2:
1. Na vynechané místo doplň vhodnou dvojici slov.
2. Pravda – lež

a) Josef Čapek a Jan Skácel se dobře znali a byli přátelé. ANO – NE

b) Básnická sbírka vyšla v tomto nakladatelství jako kniha pro dospělé. ANO – NE

c) Básnická sbírka vyšla v nakladatelství Dcera sestry v roce 1985. ANO – NE

d) V knize poezie se nenachází ilustrace. ANO – NE

e) Radek Malý píše poezii pro děti. ANO – NE

Aktivity po čtení

Úloha 3: Jakou má báseň chuť, vůni, barvu ... ?

Chuť básně		**Komu bych báseň věnoval(a) a proč?**
Vůně básně		
Barva básně		
Zvuk básně		
Tvar básně		
Nálada básně		

Limeriky

LEAR, Edward. *Kniha třesků a plesků.* Přeložil Antonín PŘIDAL, ilustroval Alois MIKULKA. Praha: Odeon, 1984.

ŽÁČEK, Jiří. *99 dědečků a 1 babička: 100 limeriků k poctě Edwarda Leara*. Vyd. 2. Ilustroval Michal HRDÝ. Praha: Šulc, 2002. ISBN 80-7244-088-8.
FRYNTA, Emanuel. Písničky bez muziky. Ilustrovala Markéta PRACHATICKÁ. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0330-4.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, práce ve skupině, řízený rozhovor, tiché čtení, tvůrčí psaní, autorské čtení

Pomůcky: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Slovník cizích slov, pracovní list 1 TEXT / *Lear A – F*, pracovní list 2 TEXT, pracovní list 1 ŽÁK, pracovní list 2 ŽÁK / sešit, maskovací malířská páska, prázdné kartičky, knihy *Kniha třesků a plesků, 99 dědečků a 1 babička, Písničky bez muziky*

Aktivity před čtením

Žák vyřeší jazykové hříčky (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 1). Sdílí svá řešení ve dvojicích, ve skupinách či v komunitním kruhu.

Aktivity během čtení

Žáci čtou ve skupinách předložený text (pracovní list 1 TEXT / Lear – každá skupina má jiný text A–F). Prozkoumají ho po stránce obsahové i formální. Učitel klade postupně návodné otázky: *Dává text smysl? Je to říkanka? Kolik má text veršů? Je to komické? Rýmuje se to? Čím je jeden rým zvláštní? Jak se mu říká?* (Jde o úplný rým, též nazývaný absolutní.) Žáci nadále pracují ve skupinách, skupiny porovnávají své odpovědi. Dojdou ke stejnému závěru.

V křížovce si žáci samostatně zopakují základní literární pojmy (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 2). Poté žáci vlastními slovy zformulují, co je limerik – tajenka v křížovce. V přečtených ukázkách A–F rozpoznají záměr autora pobavit čtenáře a popíšou jejich strukturu (počet slok, veršů, rozpoznají druh rýmu).

Učitel předloží žákům k individuálnímu tichému čtení text *J. Žáčka – Limerik Edwardu Learovi* (pracovní list 2 TEXT). Po přečtení v řízeném rozhovoru pokládá žákům otázky: *Proč Jiří Žáček píše limerik Edwardu Learovi? Kdo to asi je? O kom je první sloka? Čím se tento člověk zabývá? Co má rád? Co ho těší?* Učitel žákům předloží úlohu 3 (pracovní list 2 ŽÁK) k prostudování.

Žáci individuálně přečtou texty *Žáčka a Frynty* (pracovní list 2 TEXT). Srovnávají limeriky jednotlivých autorů. Vybírají limerik nejpůsobivější, nejvtipnější, nejnesmyslnější, nejoriginálnější. Svá rozhodnutí zdůvodňují. Uvádí limerik, ve kterém chybí absolutní rým.

Žáci pracují se Slovníkem spisovné češtiny, vyjasní si, co je esperanto. Ve Slovníku cizích slov vyhledají slovo nonsens a zdůvodní, proč limerik řadíme do nonsensové literatury.

Aktivity po čtení

Každý žák napíše na kartičku město České republiky. Žáci svůj výběr říkají nahlas, aby se města neopakovala. Poté pomocí maskovací malířské pásky vymodelují na podlahu obrys mapy naší republiky (mohou si jako vzor zobrazit mapu České republiky na i-tabuli, učitel může mapu přinést apod.). Žáci umístí do vytvořené mapy města. V kruhu kolem mapy diskutují o tom, kdo město proslavil nebo co město proslavilo, co je pro ně typické, čím je známé, taktéž zdůvodní, proč si dané město vybrali.

Na základě četby a na základě získaných poznatků samostatně vytvoří limerik. Zařadí ho do mapy. Vznikne mapa limeriků. Žáci stojí kolem mapy – „navštěvují“ jednotlivá města a čtou limeriky.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Ukázka limeriků:

Byla jedna babička z Opatovic
a ta měla o kolečko navíc.
Vždy v neděli po ránu,
šla do práce v pyžamu.
Ta stará workoholička z Opatovic.

Jeden hodný dědeček z Pardubic
šel do obchodu pro perník a neměli nic.
Rozzlobený bouchl holí o chodník,
vzteklý zakopl a zlomil si kotník.
Ten rozzlobený dědeček z Pardubic.

Byl jeden staroušek z Aše,
často se přejídal krupičné kaše.
Břicho měl plné, však cpal se dál,
pak lehl si na zem a nemohl vstát.
Ten starý mlsoun z Aše.

Řešení tajenky Pracovní list ŽÁK 1, úloha 2:

1. sloka, 2. recitace 3. rým, 4. verš, 5. autor, 6. poezie, 7. lyrika

A
Jeden starý člověk z Chile
počínal si pošetile.
Sedl si na schody
a jedl jahody,
ten starý hazardér z Chile.

B
Jeden starý člověk v Brestu
nosil světlemodrou vestu.
Když se ptali: „Padne ti?“
Řekl: „Jako praseti!“
ten starý nelida v Brestu.

C
Byl jeden dědeček v Szegedu,
který jel na starém medvědu.
Když se ptali: „Kluše?“
Odpověděl suše:
„Je z rodu neklusavých medvědů.“

D
Byl jeden dědeček z Horního Ledví,
při pádu z kobyly zlomil se vedví.
Naštěstí byl slepen
velmi pevným lepem,
ten dvojdílný dědeček z Horního Ledví.

E
Byla jedna slečna v Nizze,
nos jí sahal po střevíce.
Najala si babičku
jako stálou nosičku
nejdelšího nosu v Nizze.

F
Byl jednou jeden dědeček z Osla,
který si koupil bílého osla.
Délka oslích uší
drala mu však duší,
a tak ji vypustil dědeček z Osla.

Jiří Žáček

Byl jeden dědeček poněkud nesmělý
vymýšlel nesmysly a měl rád veselí.
- Jen ať se děti pobaví,
vždyť smích je dobrý pro zdraví,
aspoň z nich vyrostou veselí dospělí.
(Limerik Edwardu Learovi)

Jiří Žáček

Byl jeden dědeček z Tahiti
a ten si potrpěl na hity.
Zpíval hity v esperantu,
až si vymkl čelist z pantu,
ten starý pišišvor z Tahiti.

Jeden starouš z Addis Abeby
vsadil se, že spočte hvězdy na nebi.
Počítal je celou noc
a pak zvolal: „Je jich moc!“
ten vykuk z Addis Abeby.

Emanuel Frynta

Znám jednoho člověka z Hradce,
ten rybařil na řece Svratce
a uprostřed vln
si převrátil člun
a uplaval mu háček nad c.

Znám muže, jenž popadl chomout
a chtěl si ho na nohu obout,
to dělal půl dne
a odpoledne
už zmoudřel a obul si klobouk.

Když tuhle k nám přišel pan Soukal,
tak pořád se po mně tak koukal,
já Soukale sem
a Soukale tam –
a on to byl zatím pan Vácha.

Aktivity před čtením

Úloha 1: Jazykové hříčky

A. Jazykolam, říkanka

Cihly a zedníci
Na ulici byly cihly
u těch cihel zedníci.
Pokládali cihlu k cihle,
na ně maltu po lžíci.
Postavili z cihel domy
a v těch domech světnice,
tam, kde byly jenom cihly,
je teď celá ulice.

B. Vyřeš přesmyčky (názvy měst).

lšmtyiol
čínji
orstvaa
joomnz
řížokrmě
borát
tochmvuo
rapah

C. Najdi města, která se skrývají ve větách.

Maminka šla k lékaři, bolí ji hlava.
Zlí nebo nevychovaní psi jsou nebezpeční.
Muž vysoký jako obr nos zlomil nejen policistovi.

D. Vymysli vlastní říkanku, přesmyčku či skrývačku na město, ve kterém žiješ.

Aktivity během čtení

Úloha 2: Tajenka _____

1. Část básně tvořena několika verši
2. Umělecký přednes
3. Zvuková shoda slov na konci řádku
4. Jeden řádek básnického díla
5. Původce díla
6. Básnictví
7. Literární druh, který nemá děj, vyjadřuje básníkovy pocity, myšlenky, nálady

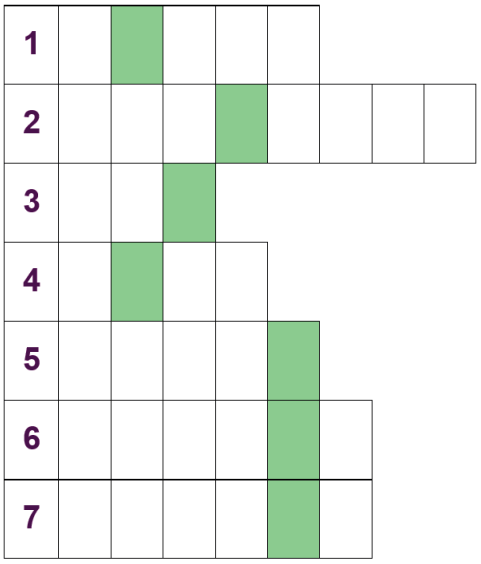

Úloha 3:

Víte, že …

… Edward Lear byl anglický spisovatel i ilustrátor?
… je považován za zakladatele limeriku?
… se narodil v Londýně jako předposlední dvacátý potomek zámožného makléře?
… byl vychováván o 21 let starší sestrou?
… se nikdy neoženil a neměl děti?
… od sedmi let měl záchvaty epilepsie, potíže dýchacích cest a na sklonku života částečně oslepl?
... napsal přes 200 limeriků?
... se do češtiny zapsal hlavně díky překladům Antonína Přidala Kniha třesků a plesků, Velká kniha nesmyslů?

Aktivity po čtení

Úloha 4: Tvůrčí psaní

Napiš limerik, ve kterém použiješ název města, které sis vybral.

Dodrž strukturu AABBA.

Epigramy

HAVLÍČEK BOROVSKÝ, Karel. *Básně a prózy*. Praha: Nadační fond Česká knižnice, 2018. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-88183-14-3.

HAVLÍČEK BOROVSKÝ, Karel. *Moje píseň*. Československý spisovatel, 1971.

ŽÁČEK, Jiří. *Český satirikon*: (1966–2016): epigramy, humoresky, parodie. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Šulc – Švarc, 2016. ISBN 978-80-7244-395-6.

ŽÁČEK, Jiří. *Domácí přítel.* Praha: Československý spisovatel, 1985. Klub přátel poezie (Československý spisovatel).

ŽÁČEK, Jiří. *Rýmy pro kočku*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Československý spisovatel, 1984. HU-SA.

ŽÁČEK, Jiří. *Dvakrát dvě je někdy pět.* Praha: Albatros, 1987. ISBN 13-985-KMČ-87.

ŽÁČEK, Jiří. *Vy mně taky!* Praha: Šulc a Švarc, 2012. ISBN 978-80-7244-315-4.

DOLEJŠÍ, Pavel. *Školní slovník českých spisovatelů*: 331 českých spisovatelů od počátků písemnictví do současnosti. 6., aktualiz. vyd. Humpolec: Pavel Dolejší, 2005. ISBN 80-86480-58-5.

MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-179-5.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, skupinová práce, film, řízený rozhovor, řízená diskuze, práce se slovníkem, klíčová slova, skládankové učení, tiché čtení, hlasité čtení, poslech písně, tvůrčí psaní a autorské čtení

Pomůcky: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Slovník cizích slov, flipchartový papír, fixy, pracovní list UČITEL, pracovní list TEXT / Havlíček 1 a 2, pracovní list TEXT / Žáček, pracovní list ŽÁK / sešit na poznámky, *vybrané knihy epigramů*, zvýrazňovač

Aktivity před čtením

Žáci zhlédnou film *K. H. Borovský: Epigramy* (tříminutový film seriálu Králíkova čítanka – animovaný cyklus Centra tvorby pro děti a mládež České televize představuje klasickou českou poezii 19. století).
https://www.ceskatelevize.cz/porady/10268377650-kralikova-citanka/210552116250005-k-h-borovsky-epigramy/

Po sledování filmu se žák pokusí doplněním vhodných slov definovat epigram (pracovní list ŽÁK, úloha 1). Najde ve třídě spolužáka, který má podobné řešení. Podle potřeby definici upřesní učitel, nebo žák vyhledá pojem ve Slovníku spisovné češtiny, využije webové stránky:
https://cs.wikipedia.org/wiki/Epigram apod.

Žáci doplní do tabulky základní informace o autorovi epigramů (pracovní list ŽÁK, úloha 2), využívají poznámek, které si zapisují během sledování filmu. Zpracované informace žáci sdílejí a odpovídají na otázky: *V které době asi žil? Jakou měl povahu? Co dělal?*

Aktivity během čtení

Žáci se podrobněji seznámí se životem K. H. Borovského, pracují v maximálně čtyřčlenných skupinách. Učitel předloží text o autorovi, např. může využít Slovník českých spisovatelů, otevřenou encyklopedii i film (viz odkazy). Hlavním úkolem je prozkoumat předložené zdroje. Žáci využívají vhodné slovníky k vyjasnění neznámých slov.

K další práci využijeme skládankové učení. Každý žák skupiny si vylosuje jedno z klíčových slov BÁSNÍK – POLITIK – NOVINÁŘ – VĚZEŇ (pracovní list UČITEL). Po prvním prozkoumání textu žáci vytvoří expertní skupiny BÁSNÍKŮ – POLITIKŮ – NOVINÁŘŮ – VĚZŇŮ.

Každá z expertních skupin (básníků, politiků, novinářů, vězňů) zodpovídá za zpracované téma: *Co bych řekl* ***o básníku K. H. Borovském,*** *co bych řekl o* ***politikovi …, novináři…, vězni...*** Úkolem je vyhledat v předložených zdrojích podstatné informace, porozumět jim, prodiskutovat je a shodnout se na obsahovém shrnutí, které si žáci zaznamenají do sešitu. Učitel nabídne žákům nápovědu v podobě klíčových slov (pracovní list UČITEL vězeň, politik, novinář, básník).

Po svém návratu do domovské skupiny jednotliví experti předají své znalosti ostatním. Skupina vytvoří výukový plakát o K. H. Borovském (max. 20 vět).

Učitel rozmístí po třídě zalaminované (zvětšené) epigramy (pracovní list TEXT / Havlíček 1 a 2). Žáci chodí po třídě, společně hlasitě čtou a posuzují jejich obsah. K tomu využívají klíčová slova (pracovní list UČITEL) vyjadřující emoce, vlastnosti, rysy... (výsměch – nepřístupnost). Vybírají vhodná slova (mohou pracovat ve skupinkách a u epigramů se střídat apod.) z nabídky, přikládají je k textům a zdůvodňují spojitost slova s textem, odpovídají na otázky: *Koho a co autor kritizuje? Jaké pocity text vyvolává*? apod. Učitel vede s žáky dialog o motivech vlastenectví, vlastencích, byrokracii, národních hodnotách (umění, jazyk). Klade otázky: *Hodí se některý z epigramů do dnešní doby? Jsou některé pořád živé? Mají některé trvalou hodnotu?* Žáci zapojují čtenářské a životní zkušenosti.

Žáci si následně přečtou epigramy Jiřího Žáčka, které učitel také rozmístí po třídě (pracovní list TEXT / Žáček). Porovnávají názory a myšlenky K. H. Borovského s epigramy J. Žáčka. Na závěr hledají spojitosti.

Aktivity po čtení

Učitel seznámí žáky s definicí epigramu K. H. Borovského: ***„Epigramy jsou malinké nádoby, do kterých vztek svůj nalévám, aby mi srdce nežral“.*** Žáci se pokusí vytvořit svou vlastní definici epigramu, napíšou ji do pracovního listu (pracovní list ŽÁK, úloha 3).
Učitel vede s žáky řízenou diskusi a klade otázky: *O kom nebo o čem by psal dnes K. H. Borovský epigramy? Myslíš, že národ potřebuje osobnost typu K. H. Borovského? Je dobrým příkladem? Jaké vlastnosti by měl mít dnešní novinář, politik...? O kom? O čem by měl psát epigramy?*
Učitel může seznámit žáky s *Jaroslavem Hutkou* a pustit jim píseň *Havlíčku, Havle*, kterou napsal Havlovi v roce 1977, když byl poprvé uvězněn. Poté, co ji hrál, byl předvolán do Bartolomějské k výslechu. Chtěli přiznání, že je píseň o Havlovi. Tvrdil, že je o K. H. Borovském a oháněl se *Havlíčkovým* epigramem „...*ostrý jako šavel Havlíček Havel“.* Žáci zdůvodní, proč složil Havlovi píseň

a využil K. H. Borovského. Záleží na informovanosti žáků o době kolem roku 1977 a sametové revoluci (1989).

Žák složí epigram na aktuální téma, např. uplácení, vlastnosti, konzum apod. (pracovní list ŽÁK, úloha 4). Poté čtou nahlas sepsané epigramy. Založí si je do portfolia „Vlastní tvorba“ (učitel může vydat sbírku epigramů apod.).

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Otevřená encyklopedie: K. Havlíček Borovský
https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Havl%C3%AD%C4%8Dek_Borovsk%C3%BD

Pořady ČT
https://edu.ceskatelevize.cz/karel-havlicek-borovsky-5e44244f4908cf012515804f
https://www.ceskatelevize.cz/porady/11003016190-karel-havlicek-borovsky/21556226544/
https://www.ceskatelevize.cz/porady/1127325727-po-stopach/404235100031015/

Poslech: J. Hutka: Havlíčku, Havle
https://www.youtube.com/watch?v=n3B9Dw0Ex4Y

Ukázka epigramu:

Už dávno neplatí
méně je více
když manžel zaplatí
dvacátý boty a rukavice.

ČESKÁ MODLITBA

Svatý Jene z Nepomuku!
drž nad námi svoji ruku,
ať nám Bůh dá, co dal Tobě:
by náš jazyk neshnil v hrobě!

ZLE, MATIČKO, ZLE

Poctivému hrozí jenom hlad,
zloději zas jenom šibenice;
český literát
má trampot více:
jemu hrozí hlad i šibenice.

VÝSTRAHA CÍSAŘI

Vyšli jsou tě tři vlastenci,
to s motykami,
vykopávat českou duši
z německé jámy.

ORIGINÁLNOST

Není nad původnost,
každý po ní touží,
lidé chodí přes most,
to já půjdu louží.

Jehly, špičky, sochory a kůly
stesal,
skoval,
zostřil,
sebral
kvůli

vojně s hloupostí a zlobou místo
šavel
Borovský Havel.

DEMOKRATSKÝ

Nechoď, Vašku, s pány na led,
mnohý příklad máme,
že pán sklouzne a sedlák si
za něj nohu zláme.

ČLOVĚK

Máš-li mnoho, frkáš,
máš-li málo, brkáš,
máš-li jmění jen tak tak,
spokojen nejsi nikterak.

MLÁDENCŮM A PANNÁM

Pokud je móda v šose, v čepci,
módníkům darmo kázat nechci. Však ono
jich pak nechá módy dost, až bude
v módě rozum, poctivost.

ČESKÁ HLAVA

Česká hlava stěnu proráží!
To jest moje naděje a víra,
o kterouž se v bouři nesnází
národ český pevně podepírá.
Čech nezoufá nikdy, v nejtužším neštěstí davu
spoléhá se na svou staročeskou tvrdou hlavu.
A pokladu toho, jemuž rovna svět nezná,
měl bych odřeknout se jenom já?

SATIRIK PŘED SOUDNOU STOLICÍ

„Pročpak nepíšeš jako všichni jiní,
pročpak tvé péro černí jen a špiní?“ „Ale,
vy páni kritikáři, vždyť ho namáčím
v kalamáři.“

ŽENSKÝ JAZYK

Mlčet ženská nedovede,
jest to proti zvyku,
spíš bych věřil, že dovede
mluvit bez jazyku.

MODLITBA BYROKRATŮ

V hlavě slámu, v srdci kámen
dejž nám, Bože! - „Staň se!
Amen!“

PŘÁTELÉ

V nouzi ti dá radu
každý dobrý přítel;
ale málokterý
dá ti mouky pytel.

PRVNÍ PŘIKÁZÁNÍ SATIRIKOVA DESATERA

Směle tepej satiricky
malé lumpy,
nuly, nicky.
Netroufej si ale výš -
vysloužíš si
Zlatou mříž.

DŮVOD OPTISMISMU

Lidé jsou různí.
Jsou i tací,
kteří se dosud živí prací.

CIVILIZACE

Máme módní drogu:
Denně dávku smogu.

OTÁZKA

Na co stůně doba?
Co má za nemoc?
Nejsou lidi.
Zato lidiček je moc.

ZA PRAVDU

Za pravdu je různá sazba — jednou
pomník, jindy vazba.
Kdo ji řekne dřív než včas,
tomu pravda zlomí vaz.

NESPRAVEDLNOST

Tvář, ta musí snášet
mráz,
déšť,
jinovatku.
Zato ty si hovíš pěkně v teple,
zadku!

ÚDĚL MLČENLIVÝCH

Dři se, jak chceš, mezku -
nebudeš-li hýkat,
umřeš bez potlesku.

VÝCHOVNÁ ZÁSADA

Dospěla-li lenost k mozku,
už je pozdě na rákosku.

VĚZEŇ	NOVINÁŘ	POLITIK	BÁSNÍK
TREST VYHNANSTVÍ BRIXEN POLICIE	VLÁDA CENZURA ODVAHA SVOBODA	RUSKO CARISMUS SLOVANSKÁ VZÁJEMNOST REVOLUCE	EPIGRAMY SATIRICKÉ BÁSNĚ

VÝSMĚCH **NESPOKOJENOST** **VLASTNÍ NÁZOR**

ROZUM **SAMOSTATNOST** **HUMOR**

VTIP **JÍZLIVOST** **IRONIE** **VZTEK**

ZLOMYSLNOST **KOUSAVOST** **PROTEST**

ZLOST **SATIRA** **NARÁŽKY** **POINTA**

VAROVÁNÍ **SPOLEČNOST** **OBROZENÍ**

STRACH **HLOUPOST** **VLAST** **KRITIKA**

CENZURA **NEZÁVISLOST** **OSOBITOST**

ÚTOK **NEPŘÍSTUPNOST**

Aktivity před čtením

Úloha 1: Číslo v závorkách označuje slovní druh.

Epigram je _____(rozsah 2) _____(obsah 2) báseň.

Často má _____ (4) verše.

Snaží se upozornit na _____(1).

Úloha 2: Co jsem se z filmu dozvěděl o autorovi?

JMÉNO A PŘÍJMENÍ	
PSEUDONYM	
PROFESE	

Aktivity po čtení

Úloha 3: Moje definice EPIGRAMU

Úloha 4: Píšu epigram politický, občanský, výchovný, milostný ...

Petr Nikl: Holá pohádka

NIKL, Petr. *Lingvistické pohádky.* 2. Praha: Meander, 2015. ISBN 978-80-87596-73-9.
SCOTT, Katie a Jenny BROOM. *Animalium*. I. vydání. Přeložila Tereza MARKOVÁ VLÁŠKOVÁ. V Praze: Albatros, 2016. Račte vstoupit do muzea. ISBN 978-80-00-04458-3.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, skupinová práce, debata, řízený rozhovor, tiché čtení, hlasité čtení, nácvik výrazného čtení, Vennův diagram

Pomůcky: pracovní list TEXT, pracovní list 1 ŽÁK, pracovní list 2 ŽÁK, sešit na poznámky (papíry), knihy *Lingvistické pohádky*, *Animalium,* encyklopedie, zvýrazňovač

Aktivity před čtením

Učitel uvede hodinu dotazníkem *Najdi někoho, kdo…*, který se týká vztahů ke zvířatům (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 1). Žáci chodí volně po třídě a debatují. Učitel může zmapovat celou třídu, kterou rozdělí na území ANO a území NE, žáci se přesunují podle toho, jak odpovídají na otázky (pracovní list 1 ŽÁK úloha 1). Na aktivitu naváže řízený rozhovor, učitel klade otázky: *Které zvíře patří k oblíbeným? Které rádi nemáme? Kterého se bojíme? Které zvíře bychom nikdy nechtěli jako domácího mazlíčka? Proč existuje zákon na ochranu zvířat?* Žáci zdůvodňují své odpovědi.

Aktivity během čtení

Žáci si tiše přečtou *Holou pohádku* (pracovní list TEXT). Během čtení mohou jít na tabuli napsat zvířata, která se v básni objevují. Žáci po slokách báseň převypráví jako příběh, dodržují textovou návaznost. Analyzují motivy jednání zvířat. V řízeném rozhovoru zdůvodňují, o jaký jde text (umělecký, neumělecký), literární žánr (pohádka, bajka, poučení).

Učitel žáky rozdělí do dvou (tří) skupin (8 členů). Žáci si podle zájmu rozdělí v každé skupině role zvířat (žába, plž, mlok, had, puštík, mravenečník, pavián), roli vypravěče a vyznačí si zvýrazňovačem přímou řeč. Pokud je žáků více jak osm, střídají se v rolích. Učitel vede žáky k hlasitému výraznému čtení, kterým vystihnou atmosféru básně, pocity zvířat (hlasitost, intonace, oční kontakt...).

Žáci vyhledávají shody a rozdíly v textu, učitel využije Vennův diagram, žáci si doplní – zvířata 1: *žába, plž, had, mlok*, zvířata 2: *puštík, pavián, mravenečník* (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 2).

Žáci vyhledávají v textu věty holé, zapisují je na tabuli (na papír, do sešitu). Rozvíjejí je s oporou textu podle vzoru (pracovní list 2 ŽÁK, úloha 3), do pracovního listu si napíšou větu, která se jim podle jejich uvážení nejlépe povedla. Čtou je nahlas a sdílí s ostatními.

.

Aktivity po čtení

Žáci vypracují vizitku zvířete, které si vybrali k četbě v roli (pracovní list 2 ŽÁK, úloha 4). Sdílejí svá zpracování. Učitel žákům předloží vhodné zdroje (viz odkazy, otevřená encyklopedie). Žáci zapíšou informace, které se jim podaří vyhledat (alespoň pět).

Úloha 4 je podkladem pro souvislý větný text – výtah vhodný do encyklopedie (max. 20 vět), který žák napíše do sešitu. Využívá vhodné jazykové prostředky, rozlišuje text odborný a umělecký. Učitel využije jako ukázku knihu *Animálium* (knižní encyklopedie o zvířatech). Hotové práce žáci čtou, založí si do portfolia „Vlastní tvorba“ (učitel může vydat sbírku třídy apod).

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BD%C3%A1by žába

https://cs.wikipedia.org/wiki/Mlok_skvrnit%C3%BD mlok

https://cs.wikipedia.org/wiki/Hadi had

https://cs.wikipedia.org/wiki/Pl%C5%BEi plži

https://cs.wikipedia.org/wiki/Pu%C5%A1t%C3%ADk_obecn%C3%BD puštík

https://cs.wikipedia.org/wiki/Mravene%C4%8Dn%C3%ADk_velk%C3%BD mravenečník

https://cs.wikipedia.org/wiki/Pavi%C3%A1n pavián

Ukázky:

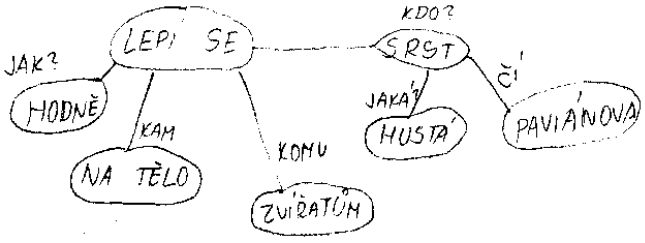

Petr Nikl

Holá pohádka

Byla žaba.
Byla holá.
Padly sněhy.
Žabu zebe.
Vidí plže:
„Milý plži.
Nemáš něco?“

„Nemám, žabo.
Taky zebe.
Lížu ledy.
Kloužu holý.“

„Buďme spolu!“
Radí žaba.
„Sama zmrznu.
Boky hřejí!“

Kloužou spolu.
Oba zebe.
Vidí hada.
„Haló, hade.
Nemáš něco?
Zima bolí!“

„Nemám, žabo.
Nemám, plži.“
Cvaká zuby.
„Lezu holý.
Břicho zebe.“
A sníh vrže…

„Buďme spolu!“
radí žaba.
„Sama zmrznu.
Jedno teplo.
Druhé teplo.
Třetí teplo.
Více topí!“
Lezou spolu.
Země zebe.

Vidí mloka.
„Milý mloku.
Nemáš něco?“
„Nemám.
Hledám!“
„Buďme spolu!“
radí žaba.

Mlok se řadí.
Bokem k žabě.
Lezou spolu.
Všichni holí.
Zima zebe.
Žaba zívá.
A mlok mlčí.
A plž líže.

A had hladí.
Vtom frrrnk –
puštík!

Letí z nebe.
Žuch – pavián!
Mravenečník!...
Řádí v sněhu.

„Ach, puštíku,“
všichni prosí.
„Zima zebe.
Jdeme holí.
Nemáš něco?
Nedáš něco?“

Puštík váhá …
Puštík tahá …
Pera dává …
Vytrhává!
Pavián též.
Sám se holí!
Mravenečník –
Ten se stříhá!
A plž lozí.

Sliní břicha.
Holá břicha.
Holé ruce.
Holé nohy.
Holá záda.

Srst se lepí.
Žaba žasne.
Je tak krásná!
Ochlupená!
Zrcadlí se.
Led ji zračí!
Všichni žasnou.

Hustá žaba!
Pernatý mlok!
Srstnatý plž!
Chlupatý had!
Pak se smějí.
Sami sobě.
Jsou tak hebcí!

Je jim teplo.
Už nezebe.
Sníh nestudí.
Oni tančí.
Řádí v dunách.
Krásná zima.

je když v ní zebou vždy holé.

Aktivity před čtením

Úloha 1:

Najdi někoho, kdo	Jméno spolužáka
má rád velká zvířata	
má rád malá zvířata	
si rád o zvířatech čte	
má zvíře jako domácího mazlíčka	
se rád o zvíře stará	
rád zvířata hladí	
v blízkosti zvířat je spíš opatrný	
se něčemu od zvířete naučil	
zná někoho, kdo má neobvyklého domácího mazlíčka	
zná někoho, kdo nemá zvířata rád	
zná nějaké chráněné zvíře	

Aktivity během čtením

Úloha 2: Odpovídej na otázky: Jak vypadají? Čím se živí? Kde žijí? Apod.

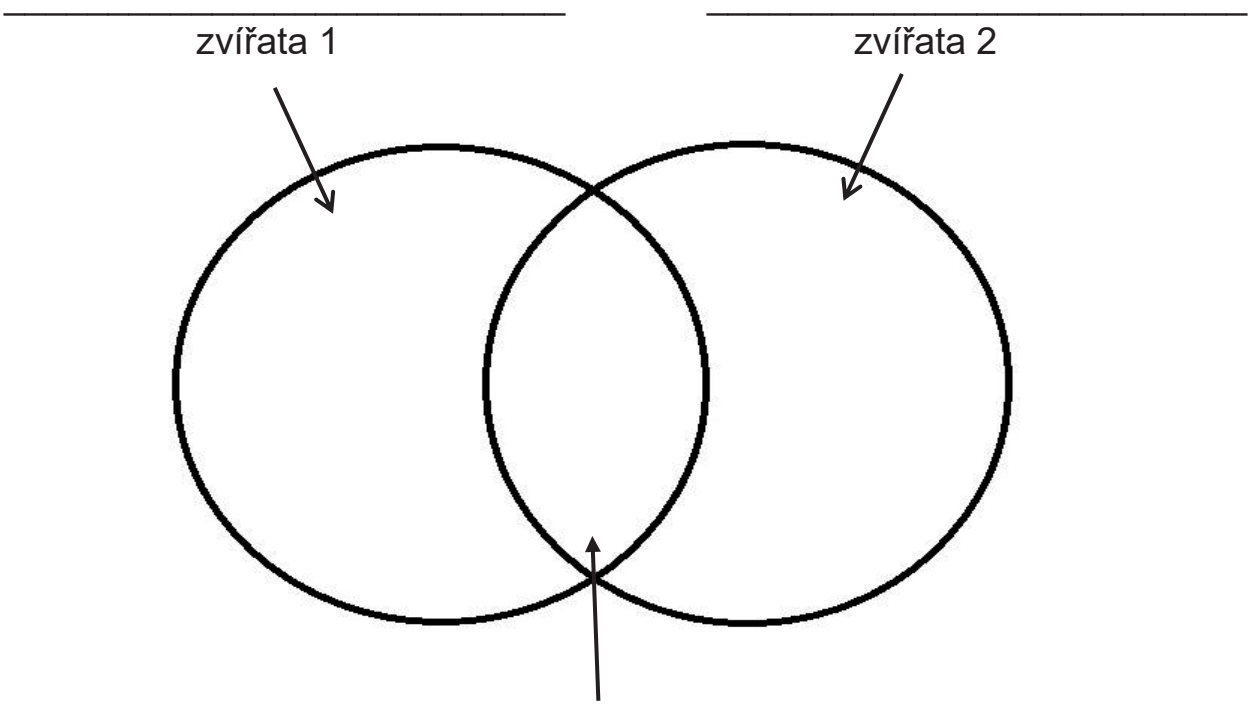

Úloha 3: Rozvíjej věty holé podle vzoru. Uprav slovosled.
Využívej otázky: *Kdo? Co? Komu? Čemu? Jak? Kdy? Kde? Jak moc? Jaký?* Apod.

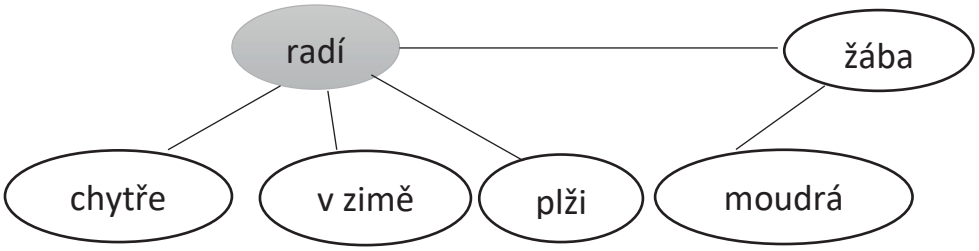

Moudrá žába chytře radí v zimě plži.

Moje nejlepší věta:

Aktivity po čtení

Úloha 4: Informace zpracuj heslovitě.

zvíře	
potrava	
prostředí	
pohyb	
chování	
dorozumívání	
stavba těla	
jiné	

npi | Systém podpory profesního rozvoje učitelů a ředitelů

V ŘÍŠI ZÁRMUTKU

aneb Jak číst s žáky poezii

ZÁRMUTEK

Tematický celek II

V říši radosti a zármutku

MOTTO

Básnička o modré

Modrá
je zticha

Ta nepospíchá

Nebe se smíchá
s podvečerem
a ticho pluje
modrým šerem

Svět sotva dýchá
svět sotva dýchá

oblast / námět	cíl / dovednost			
v říši radosti a zármutku	• **poznat život a svět, jeho přirozenost** • **hodnota domova, rodiny, mezilidských vztahů**			
čtenářská lekce autor, název básně	**téma / klíčová slova**	**časová dotace** **ročník**	**přesah**	**výstup**
čtenářská lekce 1 *Josef Kainar: Kocourek*	• intimní lyrika • atmosféra básně • výrazné čtení • jazyk básně, obraznost • motivy • smyslové vnímání, empatie • tvůrčí psaní • autorské čtení	2x 45 minut, vhodnější 90 minut *6. ročník* *7. ročník*	• podmiňovací způsob • slovní zásoba (obecná čeština) • diskuze • charakteristika • dopis *Výchova k občanství*	**Dopis**
čtenářská lekce 2 *Jiří Orten: O čem ví tesknota*	• existencionalismus • podobenství • citové vnímání • hudebnost veršů • Jiří Orten • tvůrčí psaní • autorské čtení	2x 45 minut, vhodnější 90 minut *8. ročník* *9. ročník*	• cizí slova • slovní zásoba • diskuze • základy studijního čtení *Dějepis* *Hudební výchova*	**O čem ví...** (zhudebněná báseň)
čtenářská lekce 3 *Jan Neruda: Dědova mísa* *Shel Silverstein: Rozhovor*	• sociální balada, pohádka • poezie, próza • citát • výrazné čtení • jazyk básně, obraznost • tvůrčí psaní • autorské čtení	2x 45 minut, vhodnější 90 minut *8. ročník* *9. ročník*	• slovní zásoba (archaismy, citová zabarvenost...) • textová návaznost • diskuze • naslouchání • rozhovor • úvaha, popis • souvětí (věta hlavní, věta vedlejší) *Výchova k občanství a ke zdraví*	**Úvaha** **Rozhovor** **Báseň** (možnost výběru)
čtenářská lekce 4 *Václav Hrabě: Jednou*	• poezie, próza • námět, motivy • jazyk básně, obraznost • hudebnost veršů • videoklip • výrazné čtení • Václav Hrabě	2x 45 minut 90 minut *9. ročník*	• zvuková stránka jazyka • mluvený projev • naslouchání • diskuze • životopis, výpisky vypravování • retrospektiva • práce se zdroji • základy studijního čtení *Hudební výchova*	**Vypravování** (životní příběh, retrospektiva, novinový článek) **Videoklip v 10 obrazech**
čtenářská lekce 5 *Konstantin Biebl: Tulácká*	• lyrika, epika, drama • téma – námět • kompozice • lyrický mluvčí, adresát • řeč postav, řeč vypravěče • dialog • jazyk, obraznost • Konstantin Biebl	2x 45 minut 90 minut *9. ročník*	• mluvený projev • naslouchání • textová návaznost • charakteristika • vypravování *Zeměpis*	**Vypravování** **Dialog**

Josef Kainar: Kocourek

KAINAR, Josef. *Lazar a píseň*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. Klub čtenářů (Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění).

Metody a formy práce:
individuální práce, práce ve dvojicích, práce ve skupinách, komunitní kruh, diskuze, poslech výrazného čtení, tiché čtení, debata s autorem, T-graf, tvůrčí psaní, autorské čtení

Pomůcky: pracovní list TEXT, pracovní list ŽÁK, pracovní list UČITEL, básnická sbírka *Lazar a píseň*, pastelky/fixy

Aktivity před čtením

Učitel uvede hodinu diskuzí. Žáci zahájí činnost odpověďmi na otázky v pracovním listě ŽÁK, úloha 1. *Máš doma nějaké zvíře? Máš talisman? Mluvíš někdy se svým psem, kočkou nebo s neživými talismany? Proč to děláme, když nám nerozumí a neumí nám odpovědět? Myslíš si, že se potřebujeme svěřovat při prožitku štěstí a radosti? Nebo naopak při pocitech smutku?* Žáci diskutují v komunitním kruhu. Můžeme začít i dokončením věty *Kdybych byl zvíře, byl bych…*

Aktivity během čtení

Žák pracuje s celkovou náladou básně, na základě poslechu výrazného čtení učitelem (pracovní lit TEXT) pojmenuje své pocity a dojem z četby vyjadřuje i barevně do pocitové mapy (pracovní list ŽÁK, úloha 2).

Žáci debatují s autorem při tichém čtení po slokách (pracovní lit TEXT), vyjadřují pomocí karet (pracovní list UČITEL pro dvojici žáků) motivy, které se v básni objevují. Ve dvojici zdůvodňují svá rozhodnutí.
(1. sloka – motiv **smutku**, beznaděj; 2. sloka – **vzpomínky**, zklamání, zloba; 3. sloka – **vzpomínky**, radost, přátelství, **sblížení**, nadšení; 4. sloka – **vzpomínky, obavy**, stesk; 5. sloka – **zrada**, zklamání, vztahy, samota; 6. sloka – **únik**, naděje; 7. sloka – vzpomínky, **přátelství,** 8. sloka – **přání**)

Žáci vyvozují z textu, co se o dívce dozvěděli. Vyjadřují se k vzhledu, věku, pocitům, životní situaci. Možné otázky: *Jak vypadá? Kolik jí je let? Jak se cítí? Jaká je její životní situace? Jaké řešení by zvolila?* (např. smutek, beznaděj – motiv smutné princezny v kocouřích pohádkách; naivní nereálné řešení – knížka o Amundsenovi, kterou zřejmě četla; zlost, vztek, ale obava, že se ztratil, vidí v něm blízkého přítele – oslovení – protiklad – kocourku drahý, čerte škaredá).

Žáci propojují obsah básně se svou zkušeností zformulováním myšlenek k motivu útěku z domova a ve skupinách diskutují (pracovní list ŽÁK, úloha 3). Vyjadřují své názory a argumentují.

Žáci hledají zajímavosti z hlediska výběru jazykových prostředků a hodnotí autorovo užití (spisovnost, nespisovnost, obraznost – anafora, metafora, personifikace). Žák může sám odhalit a posoudit slova na základě spisovnosti, nespisovnosti, neobvyklosti užívání apod. Učitel může napovědět úkolem *Hledej slovo nespisovné*, *obrazné pojmenování*, může předložit charakteristiku pojmů a žáci vyhledávají v textu.

Aktivity po čtení

Žák napíše dívce dopis, využije vhodné jazykové prostředky.

Závěr hodiny je věnován autorskému čtení v křesle pro čtenáře.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

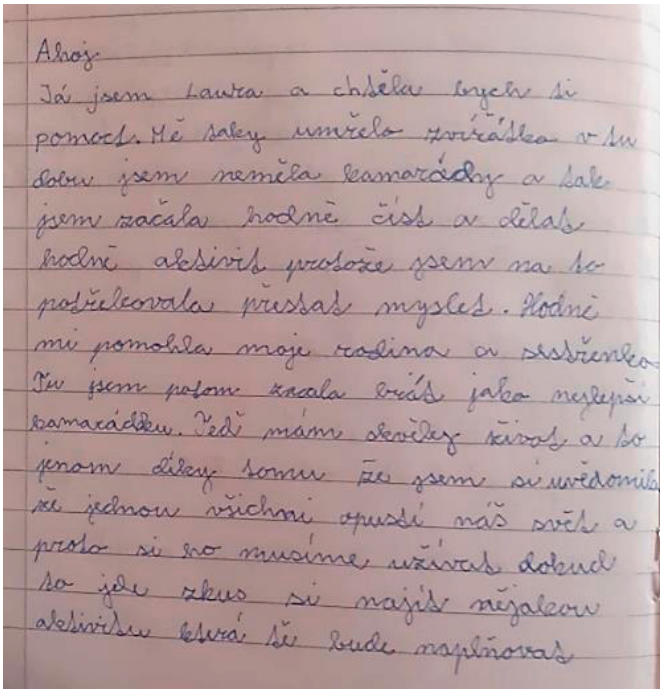

Ahoj
Já jsem Laura a chtěla bych ti pomoct. Mě taky umřelo zvířátko v tu dobu jsem neměla kamarádky a tak jsem začala hodně číst a dělat hodně aktivit protože jsem na to potřebovala přestat myslet. Hodně mi pomohla moje rodina a sestřenka. Tu jsem potom začala brát jako nejlepší kamarádku. Teď mám skvělý život a to jenom díky tomu že jsem si uvědomila že jednou všichni opustí náš svět a proto si ho musíme užívat dokud to jde zkus si najít nějakou aktivitu která tě bude naplňovat

(kráceno)

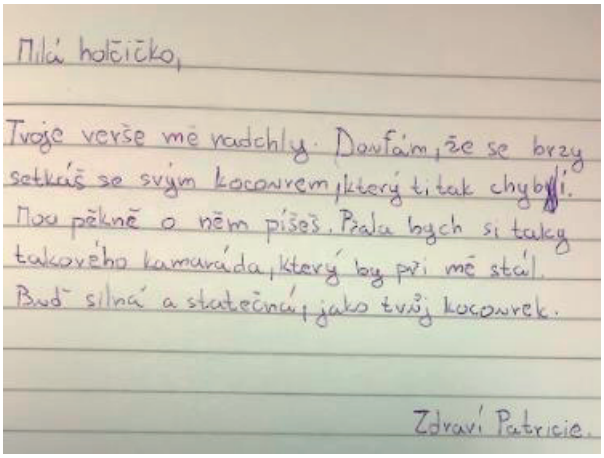

Milá holčičko,
Tvoje verše mě nadchly. Doufám, že se brzy setkáš se svým kocourem, který ti tak chybí. Moc pěkně o něm píšeš. Přála bych si taky takového kamaráda, který by při mě stál. Buď silná a statečná, jako tvůj kocourek.
Zdraví Patricie.

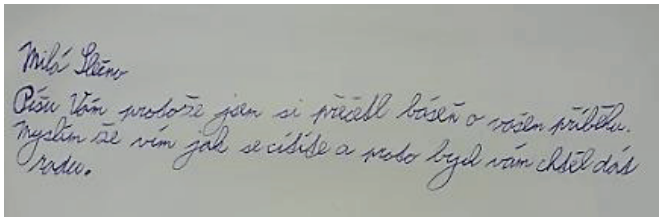

Milá Sleeno
Píšu Vám protože jsem si přečetl báseň o vašem příběhu. Myslím že vím jak se cítíte a proto bych vám chtěl dát radu.

(kráceno)

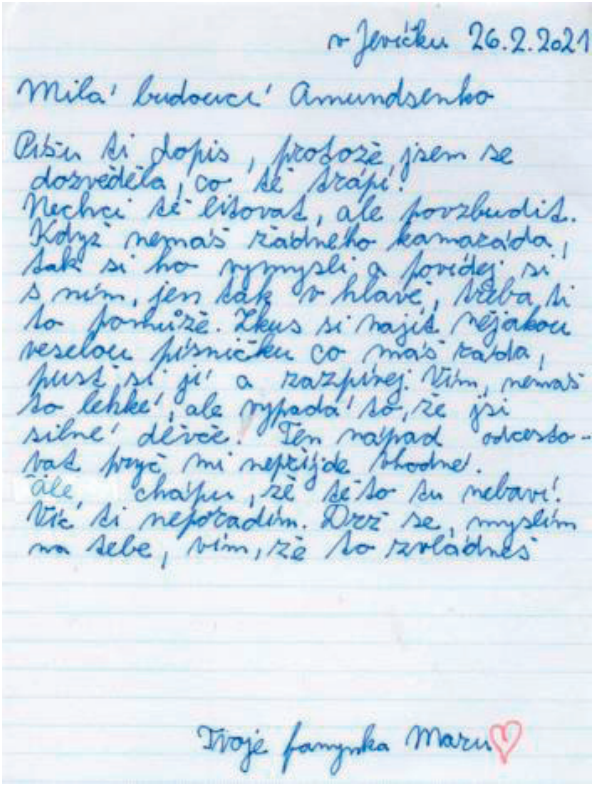

v Jevíčku 26.2.2021
Milá budoucí Amundsenko
Píšu ti dopis, protože jsem se dozvěděla, co tě trápí. Nechci tě litovat, ale povzbudit. Když nemáš žádného kamaráda, tak si ho vymysli a povídej si s ním, jen tak v hlavě, třeba ti to pomůže. Zkus si najít nějakou veselou písničku co máš ráda, pusť si jí a zazpívej. Vím, nemáš to lehké, ale vypadá to, že jsi silné děvče. Ten nápad odcestovat pryč mi nepřijde vhodné. Ale chápu, že tě to tu nebaví. Víc ti neporadím. Drž se, myslím na tebe, vím, že to zvládneš
Tvoje fanynka Maru

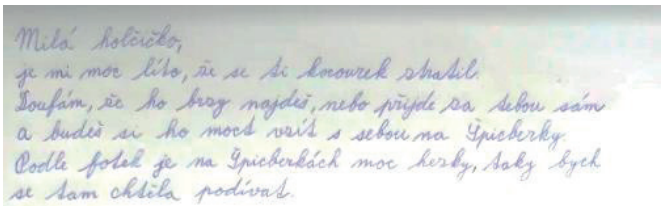

Milá holčičko,
je mi moc líto, že se ti kocourek ztratil.
Doufám, že ho brzy najdeš, nebo přijde za tebou sám a budeš si ho moct vzít s sebou na Špicberky.
Podle fotek je na Špicberkách moc hezky, taky bych se tam chtěla podívat.

(kráceno)

Josef Kainar

Kocourek

Kocourku milej,
čerte můj,
já pro tě práču.

A přece mlíčko jsem ti nalívala
do talířku pěkně kvítečkovanýho
už zrána, před školou,
abys mi nevyhládl,
než se k tobě vrátím.

Vpodvečer, to jsme si povídali,
já jsem tě hladila,
a tys byl elektrickej,
a jenom předls, jak ti bylo dobře.
Někdy mi vyprávěls kocouří pohádky.
Tu o myšce, co zlobila svou mámu,
tu o měsíčku, malým čaroději,
co přičaroval kočce zvonek na ocas,

a vykládals mi o dalekým zámku,
kde všecko piští
podle princezny,
a ta si leží na gauči, jí sýr,
a je tak smutná.
Kocourku černej,
kampak ses mi poděl?
Kdybys mi tlapkou
slůvko naškrábal,
ale ty nic.
Propad ses do zlý noci.
A mně se nechce nic
než stýskat si a brečet.
Táta se s mámou ustavičně hádá,
přišlo k nám psaní,
modrý, od soudu.
Má kamarádka Jana
už mě zradila.

Strašně se chlubí, půjde na trvalou,
ten druhý tatínek jí dává spoustu peněz.
To se ví,
knížku o Amundsenovi,
tu mi v té zradě vrátit nemá čas.

Strašně si přeju stát se Amundsenkou
a odjet na sever svou malou pevnou lodí,
do věčné noci, kde kry praskají,
a chtěla bych si čítat z knížek
při polární záři
a námořníkům ve svátek
upéci medvěda.
Přeju si odjet, obzvlášť na Špicberky.

Je sice chyba, že tam nejsou myši,
no ale mléka, kondenzovaného,
na mojí lodi měl bys dost a dost.
A velmi často rybu,
však my dva se známe.

Prosím tě, vrať se.
Vezmu si tě s sebou.
Co se tě člověk všude nahledá!
Kocourku drahý!
Čerte škaredá.

PŘÁTELSTVÍ	**ZLOBA**	**OBAVY**	**SAMOTA**	**NADŠENÍ**
SBLÍŽENÍ	**ÚNIK**	**PŘEDSTAVY**	**ZKLAMÁNÍ**	**ZTRÁTA**
STESK	**VZPOMÍNKY**	**RADOST**	**NADĚJE**	**KAMARÁDSTVÍ**
PŘÁNÍ	**VZTAHY V RODINĚ**	**SMUTEK**	**BEZNADĚJ**	**ZRADA**

Aktivity před čtením

Úloha 1: Odpovídej na otázky.

Máš doma nějaké zvíře? Máš talisman?

Mluvíš někdy se svým psem, kočkou nebo s neživými talismany?

Proč to děláme, když nám nerozumí a neumí nám odpovědět?

Myslíš si, že se potřebujeme svěřovat při prožitku štěstí a radosti? Nebo naopak při pocitech smutku?

Aktivity během čtení

Úloha 2: Pozorně poslouchej text básně. *Co cítíš po přečtení, poslechu básně?*

Do pocitové mapy si zakresli obrázek kocourka. Zapisuj pocity slovy, větou, citoslovcem, svůj dojem vyjádři i barevně.

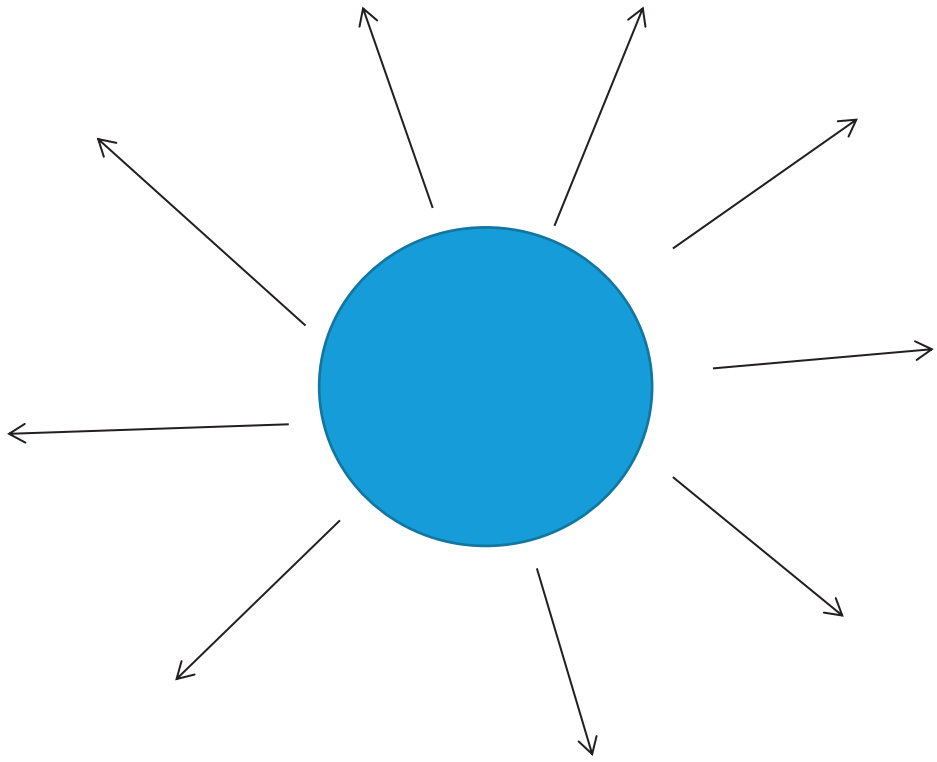

Úloha 3:

Útěk z domova

Co získám?	Co ztratím?

Jiří Orten: O čem ví tesknota

ORTEN, Jiří; KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút, ed. *Knihy veršů*. Praha: Český spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0553-
5.
ORTEN, Jiří; KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút, ed. *Žíhaná kniha*: 13. 12. 1939-9. 12. 1940. Praha: Český spisovatel, 1993. ISBN 80-202-0421-0.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, skupinová práce, komunitní kruh, řízená diskuse, tiché čtení, předvídání, klíčová slova, poslech, asociační řetězec, tvůrčí psaní, autorské čtení

Pomůcky: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, pracovní list ŽÁK / sešit, pracovní list UČITEL / Žíhaná kniha, pracovní list TEXT / Knihy veršů – Čítanka jaro, volné kartičky, Orffův instrumentář, *Knihy veršů*

Aktivity před čtením

Žáci v komunitním kruhu odpovídají na otázky*: Co ti bylo v poslední době zakázáno? Kdo zákaz udělil? Kdy tak učinil? Proč to udělal?* Poté přečtou zákaz z kartičky (v početné třídě nebudou mít kartičky všichni žáci, nebo se zákazy budou opakovat), které jim rozdal učitel (pracovní list UČITEL / Žíhaná kniha). Žáci v řízené diskuzi odpovídají opět na otázky: *Kdo tyto zákazy asi vydal? Komu byly určeny? Koho se týkaly? V jaké době byly zákazy vydány? Víš o dalších zákazech, které v této době mohly platit?* Žáci pravděpodobně odhalí dobu, budou hovořit o lidech židovského původu. *Kdo tyto zákazy asi sepsal? Mohl tak veřejně činit? Mohl někdo v této době vystoupit veřejně proti režimu?*

Žáci ověřují slovo pseudonym ve Slovníku spisovné češtiny. Seznámí se s autorem zákazů (pracovní list ŽÁK, úloha 1). Samostatně vypracují úlohu 2 (pracovní list ŽÁK), ve dvojicích porovnávají své odpovědi. Dvojice ve slovníku vyhledají pojem existencialismus a zapíší tři klíčová slova (pracovní list ŽÁK, úloha 3). Opět řízená diskuze: *Jaké básně asi mohl psát mladý člověk v 30. letech minulého století? V napjaté nejisté době, v mladém věku, jaké asi mají mladí lidé plány, sny? Hovoř o svých plánech.*

Aktivity během čtení

Učitel každému žákovi předloží první sloku básně *O čem ví tesknota* (pracovní list TEXT / Knihy veršů – Čítanka jaro). Během tichého čtení žáci rozpoznají místa, která působí na city, která vypovídají o citech, žák je spoluprožívá, nebo odmítá. Na volné kartičky, které jsou připraveny např. v krabici na učitelském stole, zapisuje své pocity, dojmy z básně.

Následně v řízeném rozhovoru žáci odpovídají na otázky: *Jaké pocity v tobě vyvolává obraz umírání kocourka? Co asi cítí? Co si myslí? Vzdává to? Jak se ve vodě ocitl? Umocňuje tvoje pocity skutečnost, že byl vhozen do vody s přivázaným kamenem? Proč to někdo udělal? Čím se kocourek provinil?* Své odpovědí zdůvodňují. Poté se zamýšlí nad tím, co může být oním vražedným kamenem pro mladého člověka žijícího v nejisté době. Propojují své poznatky o životě Jiřího Ortena, o době,

kdy žil. Zřejmě budou hovořit o bezmocnosti, o nejistotě z budoucnosti, o bezmocnosti člověka židovského původu. Hledají podobenství s tíživou situací 30. let minulého století. Během řízeného rozhovoru či po jeho ukončení zapisují další pocity na volné kartičky.

Učitel vede nadále řízenou diskuzi. *Může se i člověk žijící dnes ocitnout v bezmocné situaci? Co ho může táhnout k zemi? Kdy? Proč? Jak se může člověk z tíživé situace dostat?* Žáci uvádí konkrétní příklady. *I ty ses někdy ocitl v tíživé situaci? Proč? Jak jsi ze situace vyvázl? Co ti pomohlo? Kdo ti pomohl?* Žáci se vyjadřují k dané problematice. Vycházejí z vlastní zkušenosti.

Žáci předvídají, jak bude asi báseň pokračovat, co se přihodí. Zamýšlí se nad možným východiskem z nouzové situace. Své předpoklady dokládají vodítky z textu. Poté tichým čtením žáci dočtou báseň (pracovní list TEXT / Knihy veršů – Čítanka jaro). Žák porovnává myšlenky v textu se svými poznatky a názory. Nadále může rozšiřovat svou „sbírku“ pocitů.

Na závěr pracují žáci s nadpisem básně, v řízené diskuzi reagují na otázky. *Po čem se kocourkovi stýská? Po čem se asi stýská autorovi? Znáš situace, kdy se radost mění v pocit viny?* Vyvozují z textu, propojují poznatky z četby s vlastní zkušeností. Žáci přemýšlí o jiném názvu básně. Zdůvodňují své návrhy.

Aktivity po čtení

Žák si poslechne hudební ztvárnění básně https://www.youtube.com/watch?v=Mw7_2pTnhB4. Zamýšlí se nad tím, zda hudba odpovídá jeho pocitům. Zda jeho pocity umocnila, či naopak. Opět může rozšířit „sbírku“ kartiček.

Žáci se rozdělí do skupin, pracují s množstvím pocitů, které doposud individuálně zapisovali na kartičky. Mohou z nich vytvořit asociační řetězec, nacvičují jeho čtení za doprovodu hry na jednoduchý hudební nástroj, k této činnosti využijí Orffův instrumentář. Jedna skupina může tuto aktivitu předvést.

Žáci se vrací k úloze 3 – existencialismus (pracovní list ŽÁK). Ve skupinách vyhledávají kartičky s pocity, které lze k tomuto proudu filozofického myšlení přiřadit.

Na závěr každá skupina (žák podle zájmu) vytvoří krátkou báseň na téma *O čem ví*…, v básni využijí alespoň jedno slovo z kartiček (pracovní list ŽÁK, úloha 4). Báseň doprovodí hrou na nástroje z Orffova instrumentáře.

Na závěr čtenářské lekce proběhne krátké autorské čtení zhudebněné básně.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Odkazy: https://www.youtube.com/watch?v=Mw7_2pTnhB4 (Hudební ztvárnění básně)

Ukázky:
Všechno někdy končí
vzdělání dokončí

Dokončí, ale život nekončí

Všechno někdy končí
špatný vztah ukončí

Ukončí, ale život nekončí

Všechno někdy končí
etapu život zakončí

Zakončí a (ne)končí…

Ozvěny křiků, které nebyly
Slyšíš ty zvuky v dálce?
Ozvěny se k tobě kradou
Odkud zní?
Odkud

Slyšíš, co ti šeptají?
Že jsou ozvěnami křiků, které nebyly
Odkud zní?
Odkud

Slyšíš, co ti přináší?
Prý tvé vlastní poznání, kterého nabyly
Odkud zní?
Odkud

Slyšíš je a víš, že slyšíš pláč
Slzy, které nebyly
Patřící dětem, které se nenarodily

Odtud zní

Jiří Orten

O čem ví tesknota

V přestávce mezi životem a tam tím
kocourek s kamenem až na dně rybníka
pomalu vražedné andílky polyká
a tam to nepřichází tam to má vždycky čas
Vidíte kocourka? Myslí si že se vrátí

Co přivázali mu to tíha nazývá se
a luna již měl rád
do vody nahlíží a udivena zdá se
že na ni nemůže zamňoukat
neboť má oči obráceny jinam

A pije pije zvolna jako by se kál
za všechny stehlíky které dřív mordoval
za všechny okapy po kterých s deštěm běhal
za všechny kočičky na které zapomíná

v přestávce mezi životem a tam tím
co jde tak pomalu jako se chodí spát
když už noc minula a chtěl bys věčně spáti
bez pomyšlení na návrat

14. VI. 1939

Nesmím vycházet z domu po osmé hodině večerní.

Nesmím si najmout samostatný byt.

Nesmím se stěhovat jinam, než do Prahy I nebo V, a to jako podnájemník.

Nesmím chodit do vináren, kaváren, hostinců, biografů, divadel a na koncerty, kromě jedné nebo dvou kaváren, pro mne vyhrazených.

Nesmím chodit do parků a sadů.

Nesmím chodit do městských lesů.

Nesmím se vzdalovat za obvod Prahy.

Nesmím (tudíž) jet domů, do Kutné Hory a nikam jinam,
leda na zvláštní povolení gestapa.

Nesmím jezdit v motorových vozech tramvají, jen v posledním vlečném voze, a má-li „tento“ střední vstup, tedy jenom v jeho zadní polovině.

Nesmím nakupovat v jakýchkoli obchodech jindy, než mezi 11. a 13.
a mezi 15. a 17. hodinou.

Nesmím hrát divadlo a být jakkoli jinak veřejně činný.

Nesmím být členem žádných spolků.

Nesmím chodit do jakékoli školy.

Aktivity před čtením

Úloha 1: Ze života Jiřího Ortena

- vlastním jménem Jiří Ohrenstein
- 1919 Kutná Hora – 1941 Praha
- autor snových próz, knižních dramat, literárně zaměřených deníků
- narodil se v židovské rodině
- z rasových důvodů byl propuštěn ze studií
- v době protektorátu vydával knihy pod krycím jménem
- zemřel na následky zranění při střetu s německou sanitkou
- měl velký talent, dílo bylo ovlivněno existencialismem
- básnická tvorba: *Čítanka jaro, Cesta k mrazu, Jeremiášův pláč, Ohnice,* posmrtně *Elegie*
- deníky (v úplnosti vydány až 1992–1994): *Modrá kniha, Žíhaná kniha, Červená kniha*
- próza: *Eta, Eta žlutí ptáci*
- odkaz Jiřího Ortena *festival a literární soutěž Ortenova Kutná Hora, pražské Ortenovo náměstí, básnická skupina Ohnice*

Úloha 2: Označ správné odpovědi.
Z životopisných údajů vyplývá, že Jiří Orten

a) nepsal pod pseudonymem
b) zemřel před koncem druhé světové války
c) pocházel z židovské rodiny
d) nepsal básně
e) zemřel přirozenou smrtí
f) byl talentovaný
g) psal pouze poezii
h) deníky byly v úplnosti vydány až po jeho smrti

Úloha 3: Ověř ve slovníku.
Heslo *existencialismus*

Aktivity po čtení

Úloha 4: Vytvořte ve skupinách krátkou báseň na téma O čem ví… (4—6 veršů).

Jan Neruda: Dědova mísa
Shel Silverstein: Rozhovor

NERUDA, Jan. *Knihy veršů.* Praha: Albatros, 2011. ISBN 978-80-7399-179-1.
KORNELOVÁ, Marie. *Pohádky bratří Grimmů.* Praha: Albatros, 1969.
SILVERSTEIN, Shel. *Jen jestli si nevymejšlíš.* V Praze: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03672-4.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, práce ve skupinách, samostatná práce, řízená diskuze, naslouchání, poslech výrazného čtení, výrazné čtení, tiché čtení, volné psaní, živý obraz, tvůrčí psaní (domácí samostatná práce), autorské čtení

Pomůcky: pracovní list TEXT 1—3, pracovní list UČITEL, pracovní list ŽÁK / sešit, básnické sbírky *Knihy veršů, Jen jestli se nevymejšlíš, Pohádky bratří Grimmů,* nůžky

Aktivity před čtením

Učitel rozdá náhodně žákům citáty (pracovní list UČITEL). Žák si citát přečte, zamýšlí se nad ním, poté hledá ve třídě spolužáky se stejným citátem, vzniknou tři—čtyři „hnízda“ (závisí na počtu žáků ve třídě, v málo početné třídě stačí nakopírovat např. tři citáty šestkrát). V nich žáci diskutují o tom, jak danému citátu rozumí. Poté mluvčí „hnízda“ diskuzi shrne několika větami. Poznatky získané z této aktivity — slova, sousloví, krátké věty zaznamenají žáci na tabuli. V roli zapisovatele mohou být všichni žáci, nebo zástupce každé skupiny.

Aktivity během čtení

Poté žáci pracují ve dvojicích. Učitel do dvojic rozdá obálky, ve kterých je báseň *Dědova mísa*, báseň je rozstříhaná na jednotlivé sloky (pracovní list TEXT 1). Dvojice po přečtení jednotlivých slok diskutuje o jejich obsahu a pokusí se sloky chronologicky seřadit. Učitel mezitím vyvěsí báseň ve třídě (pracovní list TEXT 1), text slouží dvojícím k případné kontrole.

Učitel či dobrý recitátor báseň přečte. Je možné též využít nahrávku žákyně (viz odkaz 1). V řízené diskuzi žáci odpovídají na otázky učitele: *Vyjmenuješ postavy, které v básni vystupují? Jaké vlastnosti bys jednotlivým postavám přiřadil? Je slovo dědek hanlivé, nebo neutrální? Dokážeš popsat „kolečko“? Dovedeš si představit místnost, ve které se děj odehrává? Dokážeš si představit, jaká je v místnosti nálada?* Žáci mohou místnost „popsat“ pomocíi živého obrazu (početná třída může vytvořit dva obrazy). Vytvoří ze svých těl statický obraz — fotografii. Žáci postupně zaplňují určený prostor — místnost, pózami vytvoří určité předměty v místnosti, svůj postoj doprovodí slovy, např. stůl, koryto. *Končí balada tragicky? Jaké téma báseň zpracovává? Je téma aktuální?* … Žáci dopisují další slova, pocity, dojmy,… na tabuli.

Poté se žáci rozdělí do čtyřčlenných skupin. V nich opět o básni diskutují, báseň převypráví vlastními slovy, tvoří prozaický text. Pomocí tzv. kolotoče skupiny báseň převypráví. Začne jedna skupina, ostatní pozorně naslouchají, pokračuje další skupina atd.

Učitel žákům rozdá text pohádky *Stařeček a vnuk bratří Grimmů* (pracovní list TEXT 2). Následuje poslech pohádky (učitel může opět využít nahrávku žákyně, viz odkaz 2, případně čte sám nebo čte

žák). Žáci srovnávají oba texty, *Dědovu mísu* a pohádku *Stařeček a vnuk*, po stránce formální i obsahové.

Na základě přečteného, diskuzí a zápisu slov na tabuli žáci charakterizují pojem sociální balada. Před touto aktivitou je vhodné s žáky zopakovat, jak rozumí žánru balada. Každý žák samostatně vypracuje úlohu 1, pracovní list ŽÁK. Dobrovolníci svoji charakteristiku sociální balady představí.

Učitel předloží každému žákovi text *Rozhovor od Shela Silversteina* (pracovní list TEXT 3). Žáci se s textem seznámí tichým čtením. Zamýšlí se nad tím, zda lze báseň označit za sociální baladu. Argumentují.

Žáci písemně odpovídají na otázku, který ze tří textů je nejvíce oslovil, svůj výběr zdůvodní (pracovní list ŽÁK, úloha 2). Vyvarují se odpovědím typu „líbil se mi“, „byl krátký“ apod.

Aktivity po čtení

Žák pracuje individuálně (pracovní list ŽÁK, úloha 3). Není nutné, aby žák doplnil všechny věty. Po dokončení vět jednotlivé věty rozstříhá a třída je podle začátku vět poskládá do sloupečku na deset lavic (deset vět). Žáci se ve dvojicích, malých skupinkách postupně střídají v lavicích, čtou si názory spolužáků. Zamýšlí se nad nimi. Společně vyberou ty, které by označily za citáty.

Na závěr čtenářské lekce proběhne volné psaní (max. 3 minuty) na téma Můj vztah k rodičům, prarodičům. Žáci se opírají o svoji životní zkušenost (pracovní list ŽÁK, úloha 4).

Je možné žákům zadat domácí práci (pracovní list ŽÁK, úloha 5). Žák si vybere jedno z témat: Děti a rodiče (úvaha), Dvakrát pět otázek (v silversteinovském duchu žák vytvoří vhodné otázky pro prarodiče), báseň na téma Mládí versus stáří. Následující vyučovací hodinu může proběhnout autorské čtení.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Odkazy:

Dědova mísa https://www.youtube.com/watch?v=q02RB40t4P8&feature=youtu.be

Stařeček a vnuk https://www.youtube.com/watch?v=TUd0O8DHtxQ&feature=youtu.be

Citáty https://azcitaty.cz/citaty-o-rodicich-a-detech/

Ukázky:
Nikdy bych o rodičích neřekl nic, co není pravda.
Podle mého názoru je důležité, aby děti měly ke svým rodičům i prarodičům úctu.
Nejdůležitější je, aby se rodiče dětem dostatečně věnovali.
Myslím si, že jsou mi rodiče největší oporou.
Myslím si, že rodičů si dítě musí vážit každým dnem.
Rozhodně nechci rodiče zklamat, stejně jako oni nezklamali své rodiče.
Rozhodně bych chtěla rodičům i prarodičům dělat jen radost.
Hodně lidí si myslí, že dokážou žít bez rodičů.
Nejlepší je, když je rodič svým dětem dobrý příkladem.
Udivuje mě, když děti převládají nad rodiči.
Udivuje mě, když některým rodičům nevadí, jak se jejich děti chovají.
Fakt je, že některé děti jsou rozmazlené a rodiče je v tom ještě podporují.
Fakt je, že většina dětí si na dospělého člověka, mladého či starého, dovolí úplně všechno.

Stáří

Jako malí jsme si kladli jednu otázku
jaké to je být dospělým, žít život jak z obrázku

Obdivovali jsme svoje rodiče
kteří nám s láskou připravovali sendviče

Když jsme zlobili, nelámali nad námi hůl
měli nás rádi, jako sůl

,,Já už chci být velký ”
Pracovat, nosit montérky…

Co by naši dali za to, být zase dítky
sedět v lavici a rýsovat pravítky

Vzpomínají jen, jak rychle to uteklo
na chvíli se jim i zastesklo

A tak se drž jedné cenné rady
užívej si život teď a tady

Teď a tady, tady a teď
kolem sebe stále hleď

Všechno rychle uteče
a společně nás dožene stáří

na to, jak jsme byli malí,
budeme vzpomínat s úsměvem na tváři

Jan Neruda

Dědova mísa

V kamnech praská, dědek každou chvíli
zvadlé ruce sobě zahřívá,
kolo vrčí, syn si s prací pílí,
nádobu si z dřeva vyrývá.

Kolečko si divnou píseň šumí,
vnoučeti se očka kmitají —
„Hele, co náš táta všecko umí,
jak mu třísky z rukou lítají!

Dřevo ukradl jsi v panském lese —
komu děláš z něho koryto?“
„Dědovi; — již se mu ruka třese,
nádobí už všechno rozbito."

„Nauč mne to!“ — „Vida toho kluka,
nač by tvá to ruka uměla?!“
„Až se tobě třásti bude ruka,
koryto ti synek udělá!“

V kamnech praská, dědek shrben pláče,
zvadlé ruce syn mu zulíbá,
kolo mlčí, vnouče kolem skáče —
„Táto, proč se kolo nehýbá?“

Bratři Grimmové

Stařeček a vnuk

Byl jednou jeden prastarý dědeček, oči se mu už zakalily a kolena se mu třásla. Když seděl při jídle u stolu, sotva udržel lžíci, polévka mu kapala na ubrus a občas mu jí také trochu zas vyběhlo z úst, když byl bezzubý.

Synovi a jeho ženě se to ošklivilo, a proto stařeček nakonec musil od stolu – do kouta za kamny. Jídlo mu teď dávali do hliněné misky, a ještě ne tolik, aby měl dost. A tak se smutně díval ke stolu a často mu oči zvlhly. Jednou se stalo, že ani misku neudržel, jak se mu třásly ruce, miska mu upadla a rozbila se. Mladá žena hubovala, ale dědeček nic neříkal, jen si povzdychl. Snacha mu potom koupila dřevěnou misku za pár krejcarů, z té musil od nynějška jíst. Jednou, jak tak seděli ve světnici, začal si malý čtyřletý vnouček snášet kousky prkýnek a na zemi z nich něco dával dohromady.

„Copak to děláš?“ zeptal se otec.

„Korejtko dělám,“ odpovědělo dítě. „Až já budu velký, tatínek a maminka z něho budou jíst.“

Muž a žena se na sebe podívali, chvíli jim na sebe mlčky hleděli, nakonec se dali do pláče, dědečka si hned přivedli ke stolu, a od nynějška už jídal pořád s nimi. A když někdy trochu rozlil, taky už neřekli ani slovo.

Shel Silverstein

Rozhovor

Chlapeček se přiznal: „Rád jím rukou bez lžičky.“

„Já taky,“ ozval se stařeček z postele.

Chlapeček špitl: „A dělám loužičky.“

„Já taky,“ zasmál se stařeček vesele.

„A hodně brečím, víte, pane?“

„Mně se to taky často stane.“

Chlapeček dodal: „Hlavně když dospělí

dělají, jako by mě vůbec neměli.“

Vrásčitá ruka mu sevřela dlaň.

„Víš,“ řekl stařeček, „tohle já znám.“

Dokud ti rodiče žijí, neujížděj daleko. *(italské přísloví)*

Naše mládež miluje přepych. Nemá správné chování. Neuznává autority a nemá úctu před stářím. Děti odmlouvají rodičům, srkají při jídle a tyranizují své učitele. *(Sokrates)*

Když jsem měl 20 let, myslel jsem si, že můj otec je idiot. Když jsem měl 30 let, občas jsem si myslel, že má docela pravdu. Když mi bylo 40 let, tak jsem si myslel, že to byl celkem moudrý chlap. A když jsem měl 50 let, řekl jsem si: kdyby tu tak byl a poradil mi! *(Tomáš Baťa)*

Hleď, abys byl hoden svých rodičů. *(Periander)*

Dokud ti rodiče žijí, neujížděj daleko. *(italské přísloví)*

Naše mládež miluje přepych. Nemá správné chování. Neuznává autority a nemá úctu před stářím. Děti odmlouvají rodičům, srkají při jídle a tyranizují své učitele. *(Sokrates)*

Když jsem měl 20 let, myslel jsem si, že můj otec je idiot. Když jsem měl 30 let, občas jsem si myslel, že má docela pravdu. Když mi bylo 40 let, tak jsem si myslel, že to byl celkem moudrý chlap. A když jsem měl 50 let, řekl jsem si: kdyby tu tak byl a poradil mi! *(Tomáš Baťa)*

Hleď, abys byl hoden svých rodičů. *(Periander)*

Dokud ti rodiče žijí, neujížděj daleko. *(italské přísloví)*

Naše mládež miluje přepych. Nemá správné chování. Neuznává autority a nemá úctu před stářím. Děti odmlouvají rodičům, srkají při jídle a tyranizují své učitele. *(Sokrates)*

Když jsem měl 20 let, myslel jsem si, že můj otec je idiot. Když jsem měl 30 let, občas jsem si myslel, že má docela pravdu. Když mi bylo 40 let, tak jsem si myslel, že to byl celkem moudrý chlap. A když jsem měl 50 let, řekl jsem si: kdyby tu tak byl a poradil mi! *(Tomáš Baťa)*

Hleď, abys byl hoden svých rodičů. *(Periander)*

Aktivity během čtení

Úloha 1: Charakterizuj sociální baladu.

Úloha 2: Dopiš 1x protože.

Vybral(a) jsem si text ..., protože …

Aktivity po čtení

Úloha 3: Zamysli se nad vztahem dětí k rodičům, prarodičům.

Dokonči předepsané začátky vět. Věty poté rozstříhej na jednotlivé proužky.

O rodičích, prarodičích
Zajímalo by mě, …
Myslím si, že…
Podle mého názoru je…
Nejdůležitější je, ...
Rozhodně…
Hodně lidí si myslí, že…
Fakt je, že…
Udivuje mě, když…
Nejlepší…
Nikdy bych…

Úloha 4: Piš na téma *Můj vztah k rodičům, k prarodičům* (volné psaní).

Úloha 5: Vyber si k domácí práci jednu z následujících možností:

1. Děti a rodiče (úvaha), 2. Dvakrát pět otázek pro prarodiče 3. Mládí versus stáří (báseň).

Václav Hrabě: Jednou

HRABĚ, Václav. *Blues: Blues pro bláznivou holku a jiné básně.* 2. Praha: Labyrint, 1999. ISBN 978-80-85935-11-2.
MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů.* 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-179-5.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, práce ve skupinách, naslouchání diskuze, poslech výrazného čtení, tiché čtení, volné psaní, myšlenková mapa, tvůrčí psaní

Pomůcky: pracovní list TEXT, pracovní list 1 / ŽÁK, pracovní list 2 / ŽÁK, pracovní list UČITEL / letopočty, pracovní list UČITEL / slovník, básnická sbírka *Blues,* Slovník českých spisovatelů, volné listy, sešit, lepidlo, fixy

Aktivity před čtením

Učitel využije kartičky s letopočty (pracovní list UČITEL/letopočty) k úvodnímu úkolu, který žáci vypracují ve skupinách. Vytvoří společně životní cestu fiktivní postavy (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 1). Z kartiček vytvoří časovou přímku. K jednotlivým letopočtům připisují důležité události života, přání, úspěchy… Např. mohou odpovídat na otázky: *Co si postava přála, po čem toužila, jaké cíle si vytyčila, co ji potkalo, co se stalo?* K úkolu využijí volný list papíru, nalepí kartičky a popisují životní cestu. Své práce prezentují před třídou, vystaví je ve třídě.

Aktivity během čtení

Následuje práce ve dvojicích. Nejdříve si každý tiše přečte báseň *Jednou* (pracovní list TEXT). Na individuální přečtení básně žáci navážou čtením ve dvojici (každý může polohlasem přečíst část básně). Žáci využijí prostor třídy (chodby), aby se vzájemně nerušili. Učitel poté může vyzvat některého žáka k hlasitému čtení.

Žáci zaznamenají své první dojmy z básně technikou volného psaní (asi 2 minuty), žák zaznamenává své představy bez vědomé kontroly, neopravuje chyby (pracovní list 1 / ŽÁK, úloha 2).

Žáci posuzují „první veřejnou interpretaci textu“ — reagují na předchozí hlasitou četbu spolužáka. Posuzují projev (hlasitost, tempo, výraz, citové zabarvení…). Snaží se odůvodnit, zda může ovlivnit interpretaci věk, pohlaví, momentální nálada či rozpoložení, zkušenost. Vyplní krátký dotazník k básni (pracovní list 1 / ŽÁK, úloha 3). Žáci se rychle seznámí s odpověďmi spolužáků. Chodí volně po třídě a sdílí své postřehy.

Žáci individuálně vytvoří myšlenkovou mapu k básni (pracovní list 1 / ŽÁK, úloha 4). Na druhou stranu pracovního listu 1 / ŽÁK se pokusí stručně odpovědět na otázku*: Jak básni rozumím?*

Jaké je její téma? K celkovému vyznění básně využijí poznatky z myšlenkové mapy. Sdílí své postřehy ve skupinách, diskutují nad svými záznamy a hodnotí odpovědi spolužáků. Řeknou, které odpovědi se jim líbí apod.

Aktivity po čtení

Žáci ve skupinách převypráví báseň do prózy. Mohou vycházet z první sloky: Noviny „vyjdou" ve zvláštním vydání… *Co se stane, stalo?* Žáci vytvoří příběh, píšou do sešitu. Učitel může žákům určit hlavní postavu – protiklad mladý člověk, starší člověk. (Varianta úlohy: Navrhněte videoklip k básni v max. deseti obrazech, pracovní list 2 / ŽÁK.) Skupiny prezentují své náměty. Učitel žáky seznámí s hudebním zpracováním básně — videoklip V. Mišíka V. Mišík, Jednou. Žáci se zamyslí nad vztahem videoklip (barvy, prostor…) — báseň — zpěvák.

Na závěr se žáci seznámí s autorem básně: Lze zadat za domácí úkol. Využijí letopočty z úvodní části hodiny. Práce se dvěma zdroji: Václav Hrabě život a dílo, pracovní list UČITEL / slovník (viz ukázky: výpisky).

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Odkazy:

V. Mišík, Jednou zhudebněná báseň, videoklip

Václav Hrabě život a dílo článek

rozhovor s V. Mišíkem pro zájemce

Ukázka: Výpisky

Václav Hrabě

1940 datum narození
1957 maturita
1961 ukončení studia — český jazyk a dějepis Pedagogický institut Praha, nástup vojenské služby
1962 svatba, narození syna
1963 návrat z vojenské služby
1964 rozvod
1965 setkání s Irwinem Allenem Ginsbergem (americký básník, jedna z vůdčích osobností beatnické generace), tragická smrt
1969 STOPtime. 1. vydání, Praha: Mladá fronta, poezie.
1990 Blues pro bláznivou holku — básnická sbírka, Československý spisovatel. Kompletní vydání básnického díla včetně nově objevené rukopisné pozůstalosti

Václav Hrabě

Jednou

Noviny nevyjdou ve zvláštním vydání,
nikdo mi s růžemi nepřijde přát.
Pomlčí důstojně klasici svázaní
o tom, co brzy už musí se stát.

Neshoří hvězdy a nevyschnou rybníky.
V ulicích nebude dechovka hrát.
Kdopak si všimne? Vždyť svět je tak veliký
a třeba zrovna teď má se to stát.

Jednou tě potkám, vím to jistě!
Nevím jen kdy, na kterém místě…
Ať si klidně říkají, že nevím o životě nic –
možná se to stane zítra, možná, že až za měsíc.
Možná zrovna teď, na tomhle nároží
na mou horkou tvář svou ruku položíš.

Málokdo všimne si našeho setkání.
Někdo snad začne se přestárle smát,
až mě na ulici políbíš do dlaní
a řekneš, že se to muselo stát.

.

1940	1957
1961	1962
1963	1964
1965	1969
1980	1990

HRABĚ Václav, 13. 6. 1940 Příbram – 5. 3. 1965 Praha, básník a prozaik, jehož tvorba úzce souvisela s jazzovou a bluesovou hudbou. Po maturitě na JSŠ v Hořovicích (1957) studoval na VŠPed v Praze češtinu a dějepis. Studium dokončil až během prezenční vojenské služby (1961–63). Po návratu z vojny až do své tragické smrti (otrava kysličníkem uhelnatým) vystřídal několik zaměstnání (pomocný dělník, knihovník, vychovatel, učitel, osvětlovač v poetické vinárně Viola). – H. zachytil počínající celosvětovou vlnu sbližování poezie s jazzovou hudbou a blues. Hrdina H. básní je okázale nonkonformní vůči zkomercionalizované pokrytecké společnosti. H. texty chtějí být analogií jazzové improvizace, otvírají prostor imaginaci a hledání. Jeho verše knižně vycházely až posmrtně v různých – editory značně odlišně koncipovaných – souborech (*Stop-time*, 1969, ed. M. Kovářík, *Blues v modré a bílé*, 1977, ed. →J. Pelc, *Černé nebe nad městem*, 1985, ed. →D. Strož). Uměleckým inspiračním zdrojem byla pro H. černošská poezie a hudba a tvorba amerických beatniků; z domácí tradice na něho působila zvláště pouliční píseň a poetika →F. Gellnera (zpočátku i tvorba příslušníků generace Května, zvláště →J. Šotoly). H. poezie byla zhudebňována jazzovými, rockovými i folkovými zpěváky (V. Mišík). H. se stal hrdinou prózy →P. Skarlanta Věk slasti (Milostný deník čtyřiadvacetiletého 1963–1965, 1977).

bho

Aktivity před čtením

Úloha 1: Životní cesta fiktivní postavy

- Vytvořte časovou přímku.
- Letopočty z „životopisu“ využijte k popisu životní cesty.
- Zaměřte se na přání, touhy, úspěchy, cíle, události.

Aktivity během čtení

Úloha 2: Zaznamenej první dojmy z četby a poslechu básně.

Úloha 3: Vyplň dotazník k básni.

barva		melodie		nálada	
Pro koho?		Do jakého počasí?		Pro jakou příležitost?	

Úloha 4: Vypracuj myšlenkovou mapu k básni.

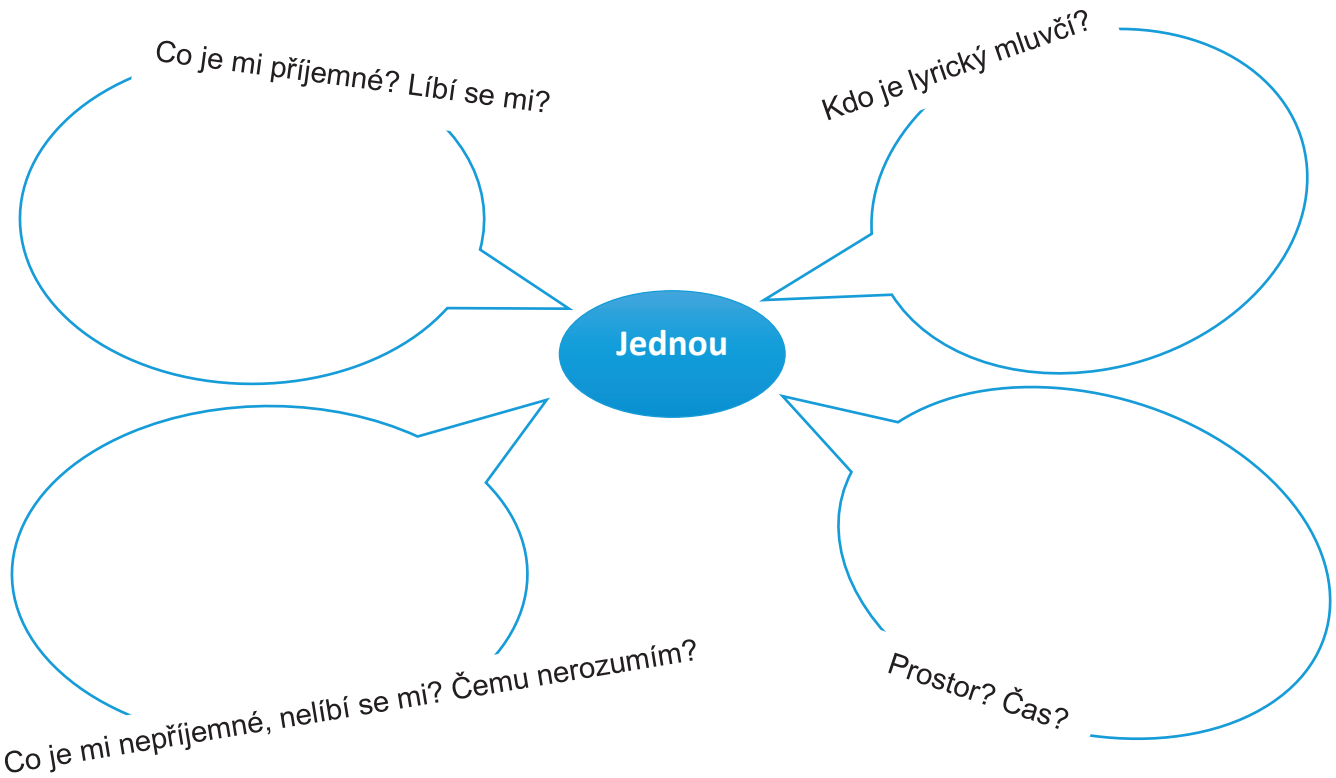

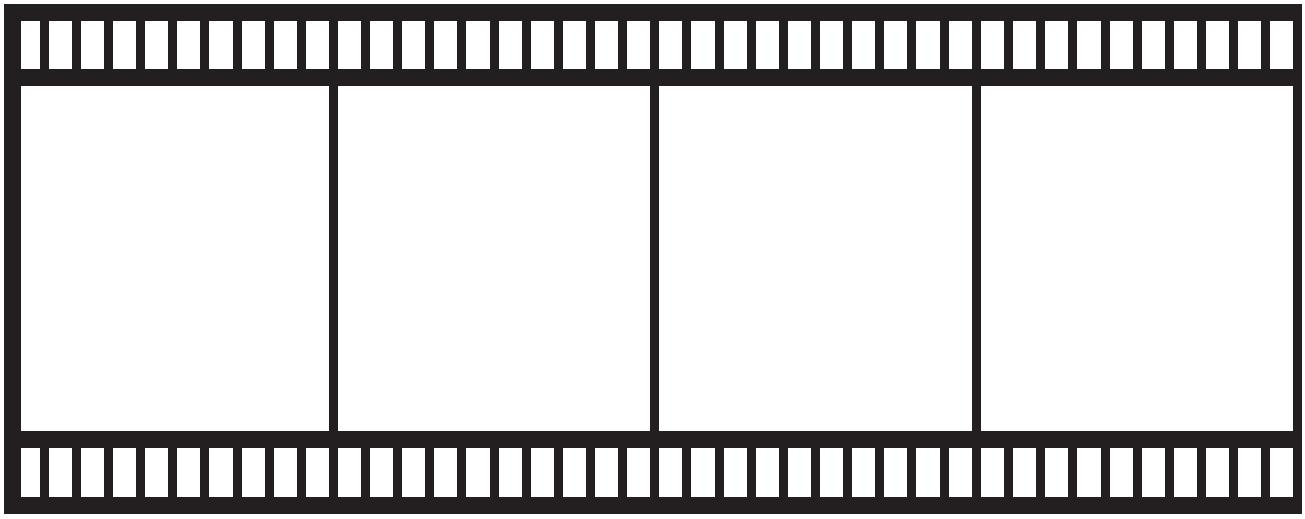

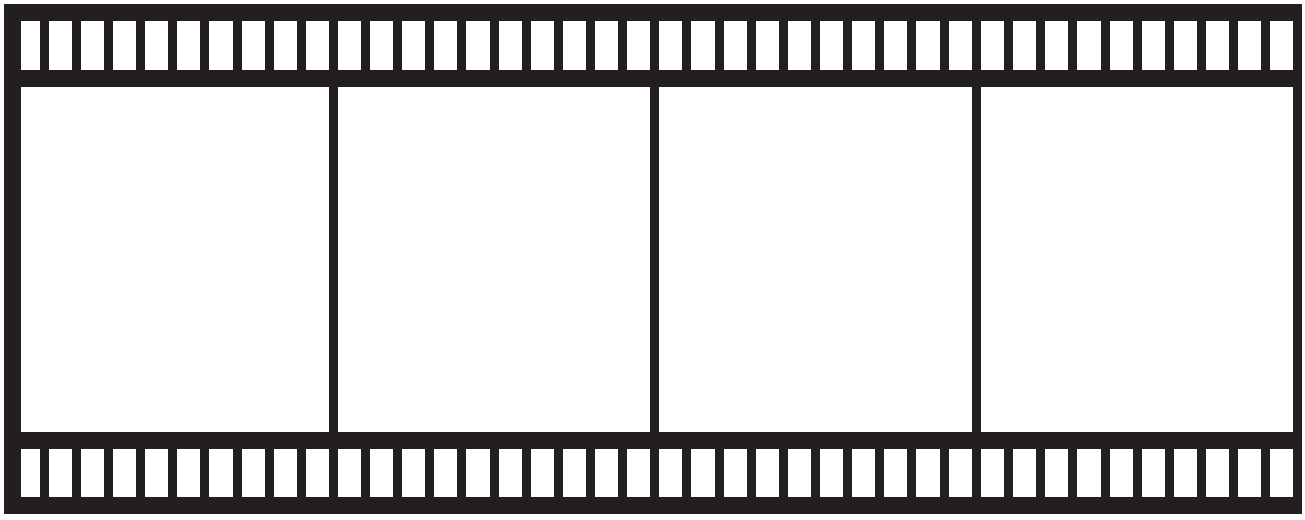

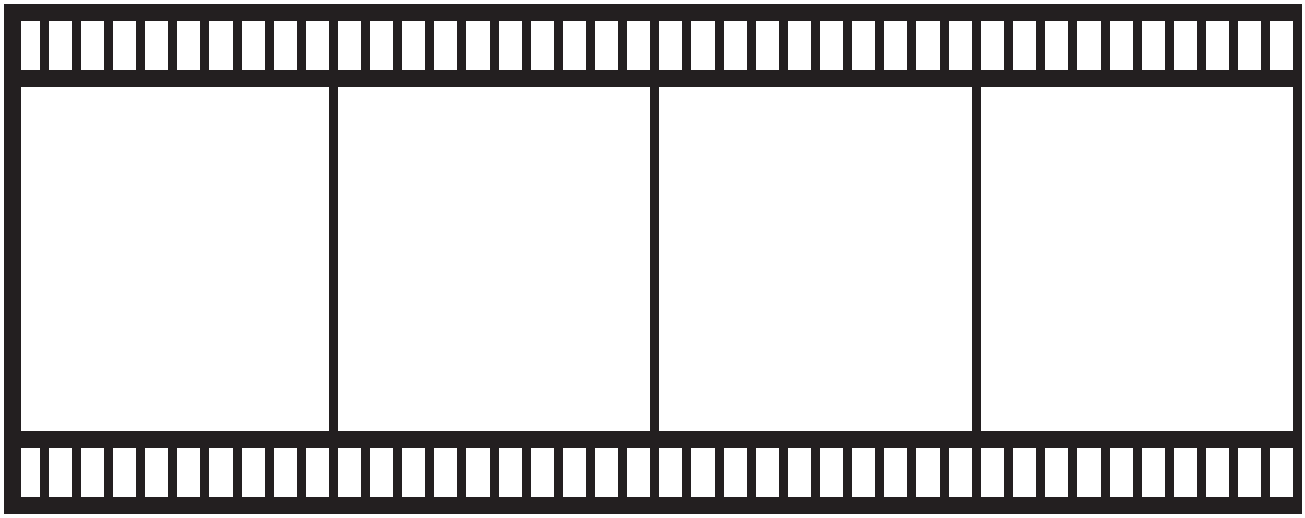

Konstantin Biebl: Tulácká

BIEBL, Konstantin. *S lodí, jež dováží čaj a kávu.* 2. Praha: Odeon, 1928.
BIEBL, Konstantin.: *O sobě*, in *Dílo, sv. 5.: 1919–1951, Verše nepojaté do sbírek, verše z pozůstalosti, próza,* eds. Z. Karel a V. Nezval, Československý spisovatel, Praha 1954.

Metody a formy práce: individuální práce**,** práce ve dvojicích, práce ve skupinách, asociační řetězec, poslech výrazného čtení, tiché čtení, debata s autorem, řízený rozhovor, naslouchání, kladení otázek, statický „živý" obraz, improvizace, tvůrčí psaní

Pomůcky: pracovní list TEXT, pracovní list 1 / ŽÁK, pracovní list 2 / ŽÁK, pracovní list UČITEL, básnická sbírka *S lodí, jež dováží čaj a kávu,* volné listy formát A4, fixy

Aktivity před čtením

Učitel žákům předčítá slova *tulák, hory, moře, Kristus, Buddha, Mohamed, souhvězdí Jižní kříž, matka, syn, svíčka* (nemusí být všechna). Žáci reagují nahlas okamžitými představami (vzpomínka, pocit, myšlenka, obraz). Vytváří tak asociační řetězec.

Aktivity během čtení

Učitel přečte žákům báseň *Tulácká*, poté si ji každý žák přečte sám potichu (pracovní list TEXT). Žáci se po přečtení básně zamyslí nad tím, co může ovlivnit básníka při tvorbě.

Žáci debatují s autorem a rozvíjí své představy nad obsahem básně, pracují společně. Učitel klade otázky: *Skrývá se v básni nějaký příběh? Kde? Kdy? Které postavy vystupují v básni? Jakou mají náladu? Pocity? Co prožívají? Jak vypadá jejich den? Spánek? Večer? V kterém prostředí se nacházejí*? *Co jejich život ovlivňuje?* Pokusí se postavy charakterizovat (povaha, temperament, vztah k rodině). Žáci individuálně vysuzují z textu (pracovní list ŽÁK, úloha 1).

Žáci posoudí formu textu: *Jakým způsobem či prostředky sdělil autor obsah? Kolika verši? Proč se některá slova opakují? V kolika slokách? Má význam neužití interpunkce? Proč užil právě tato slova*: tulák, Tibet, tulácká trojice svatá, hoří Jižní kříž, dlouhá noc, knot chvíli doutná a rudě svítíapod.

Žáci samostatně vypracují úlohu 2 (pracovní list 1 / ŽÁK). Zformulují maximálně 5 otázek k básni, ale zaměří se na to, co je utajeno mimo text, co je zajímá a co se z básně nedozvěděli. Propojují text se svou zkušeností. Vyhledají jednoho spolužáka, který jim napíše k otázkám komentář. Pravděpodobně se objeví otázky: *Jak se jmenují postavy? Jaké bylo dětství syna? Zlobil se na matku? Odpustil jí? Měl sourozence? Co dělal jeho otec? Vychovával ho? Žije? Proč syn odešel z domova? Vrátil se? Proč matce nenapsal, nezavolal? Jak se ve světě domluvil?* …

Učitel rozdělí žáky do 4 skupin (4 sloky). Každá skupina vytvoří k jedné sloce básně statický živý obraz (symbolické zobrazení, „obrazovou podobnost", fotografie). Žáci pózují a výrazy obličeje vykreslí určitou událost či myšlenku. Poté proběhne předvedení jednotlivých živých obrazů chronologicky. Každý obraz trvá tak dlouho, dokud jeden z žáků skupiny nepřečte zobrazenou sloku. Po zobrazení všech slok žáci zhodnotí srozumitelnost obrazů. Odpovídají na otázky: *Překvapilo mě něco? Co na mě zapůsobilo? Byl počet obrazů dostatečný? Byly srozumitelné?*

Aktivity po čtení

Žáci ve čtyřech obrazech naznačili možný příběh. Získali „klíčové body“ příběhu. Učitel napíše na tabuli osnovu vyprávění (uvedení do děje, zápletka, vyvrcholení, rozuzlení, závěr).

Žáci v původních skupinách rozpracují příběh k básni, vypráví ve 3. osobě č. j. v minulém čase. Nejdříve se musí dohodnout na postavách a událostech. Doplní do tabulky vhodné otázky (levý sloupec – otázky, pravý sloupec — odpověď) mohou je vytvořit společně s učitelem. Např.: *Kdo je hlavní postava? Jaká další postava se v příběhu objeví? Jaký mají postavy vztah? Kdy se to stalo? Kde se nacházejí? Jaká událost se odehraje? Jaká zápletka způsobí napětí? Jak to dopadne?* (pracovní list 2 / ŽÁK, úloha 3). Zapsané události a motivy jednání postav analyzují. Příběh zaznamenají na 5 papírech (formát A4). Každý list znázorňuje bod osnovy (uvedení do děje, zápletka, vyvrcholení, rozuzlení, závěr). Každá skupina příběh odvypráví s pomocí záznamu na 5 listech. (Mohou zvolit jednoho vypravěče, střídat se v roli, jelikož mají příběh rozpracovaný na 5 listech apod.). Následně hodnotí, co nového se dozvěděli, které postavy se objevily atd.

Žáci pracují dále v původních skupinách. Dvě postavy ze skupiny povedou dialog matky a syna. Vyberou situaci z jejich života (dětství, dospívání, dospělost, ale i odchod, návrat…, minulost, přítomnost, budoucnost). Žáci se domluví, co bude obsahem rozhovoru. Improvizují, zapíšou dialog v 1. osobě přítomného času. Zaznamenají i chování postav (pracovní list 2 / ŽÁK, úloha 4). Poté dialogy předvedou před ostatními „na scéně“.

Na závěr žáci posoudí, co zobrazuje lyrická báseň (společné prvky jsou pocity, nálady, dojmy, myšlenky). Žáci přemýšlí nad tím, kdo v básni promlouvá, kdo je adresátem promluvy (matka, čtenář), zda je báseň situovaná na nějaké konkrétní místo apod. Porovnávají možnosti poezie, prózy (vyprávění — zobrazení děje v řeči postav, řeči vypravěče) a dramatu (zobrazení děje přímým jednáním postav v situaci, dialogy). Uvádějí, co je typické pro každý z těchto způsobů vyjádření, jaké jsou jejich možnosti — výhody a limity — nevýhody. Přemýšlí, který literární druh je jim blízký, srozumitelný apod. Co a čím je oslovilo.

Na konci čtenářské lekce se učitel může vrátit k autorovi básně. K. Biebl sám uvádí, že ho velmi ovlivnilo dětství (pracovní list UČITEL), text žákům může učitel přečíst. Zaměří se na to, co básníka zřejmě ovlivnilo při psaní básní: voják rakousko-uherské armády, Balkán, odsouzen k smrti, unikl ze zajetí, nemoc, sebevražda (podobně jako jeho otec), po válce podnikal cesty do exotických zemí, otcova záliba v exotičnu (např. umělá palma v zubní ordinaci). Sbírku *S lodí, jež dováží čaj a kávu*, 1927 lze velmi dobře využít při četbě cestopisu v próze, kdy žáci mohou porovnat prozaické texty s „básnickým cestopisem“ K. Biebla.

Žák si uvědomuje, jak někdy může život básníka proniknout do jeho tvorby. A zároveň, že nelze číst poezii vždy pod zorným úhlem autorova života. Autor se může stylizovat do odlišného lyrického subjektu (básník muž promlouvá jako žena apod.)

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Ukázka dialogu:

Matka *(překvapeně)*: Jsi to ty? Ty ses vrátil?“

Syn *(jde matce vstříc)*: „Ano, jsem doma.“

Matka: „Usedni ke stolu a povídej. Kde jsi byl? Co jsi jedl? Koho jsi potkal? Jaké to je ve světě?“

Syn: „Jsem unavený a vyčerpaný, dám si čaj.“ *(sedá ke stolu)*

Matka *(ustaraně)*: „Čekala jsem od tebe psaní.“

Syn *(radostně, s úsměvem)*: „Přivezl jsem ti dárek, brož z dalekých cest *(pokládá na stůl).* Je velmi vzácná, plná vzpomínek na domov, na tebe. Poznal jsem svět, plavil se po moři, tvrdě pracoval. Budu ti vyprávět.“

Matka (nevěřícně): „Zůstaneš?“ *(matka odchází vařit čaj)*

Konstantin Biebl

Tulácká
Putuje tulák s cigárem po světě
a všude veselo mu je
Včera kráčel po horách v Tibetě
dnes zpívá a na moři pluje

Jak krásný, jak modrý je boží svět
a tulák stále chvátá
Kristus Budha a Mohamend
to byla tulácká trojice svatá

Na nebi hoří Jižní kříž
co asi dělá matka doma?
Synu můj ty se mi nevracíš
a noc je dlouhá noc je tak dlouhá

Rozsvítí svíčku a zhasne ji zas
knot chvíli doutná a rudě svítí
Tys jenom po vlasech synka hladila

Teď musíš za to trpět a bdíti

„Když jsem se narodil, můj křik se smísil s křikem papouška arara; usedl na mé kolébce, zvědav, co se to děje. Nebyl to přelud; byl to skutečný papoušek, filolog, který se drbával za uchem a ztrácel po chodbách peří.
A dodnes dobře nevím, čím byl můj otec víc: zda lékařem, jenž noc, co noc se brodil ve vysokých botách blátem svého okresu, nebo tím snílkem, jenž pěstoval palmy, kupoval exotické ptáky a nade vše miloval svou rezavou opici z Jávy, smutnou a ochočenou. Otcova lékařská praxe byla praxí dítěte – budoucího básníka. Se zatajeným dechem jsem naslouchal nářku, jenž někdy vycházel z ordinace a mísil se s křikem papoušků. Byl to nezvyklý pláč dětí, které nikdo netrestal, nic neprovedly, a přece tolik trpěly.“

(upraveno)

Aktivity během čtení

Úloha 1: Charakterizuj postavy básně.

syn	matka

Úloha 2: Co mě zajímá? Co jsem se nedozvěděl z básně? Co je utajeno mimo text?

Otázka	Co si myslím?	Co si myslí spolužák?

Aktivity po čtení

Úloha 3: Postavy a události příběhu

Kdo? S kým? Co? Kde? Kdy? Proč? Jaký? Který? Jak?	

Úloha 4: Dialog. Pokračujte na druhé straně.

Matka

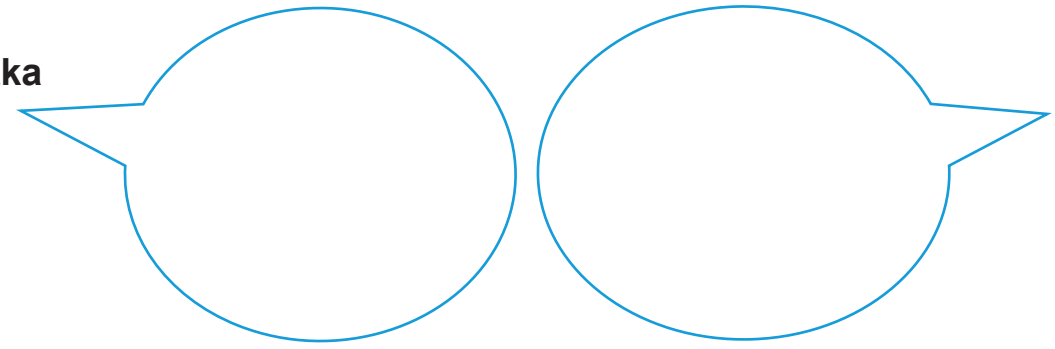

Syn

npi | Systém podpory profesního rozvoje učitelů a ředitelů

V ŘÍŠI POCITŮ

aneb Jak číst s žáky poezii

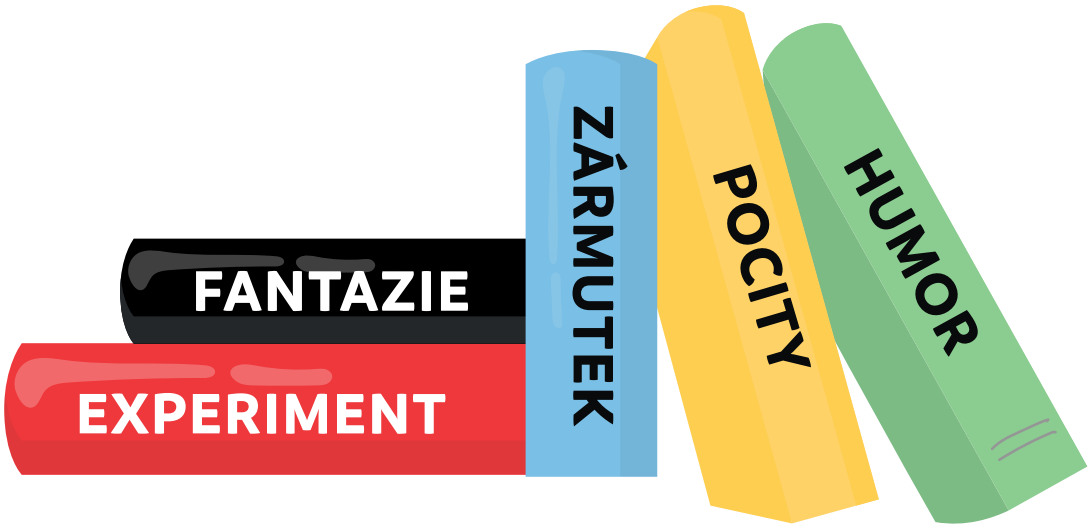

POCITY

Tematický celek III

V říši pocitů, dojmů a myšlenek

MOTTO

Básnička o žluté

Žlutá
ta hřeje

Žlutá se směje

Slunko škádlí ze své výšky
kuřata i pampelišky
žlutým prstem lechtá smíšky
pod krčkem i pod bříšky

A když večer pluje zpátky
ještě vklouzne za mláďátky
zadýchá jim pelíšky

oblast / námět	cíl / dovednost			
v říši pocitů, dojmů a myšlenek	**poznat sama sebe, nahlédnout do svého nitra**			
čtenářská lekce autor, název básně, žánr	**téma / klíčová slova**	**časová dotace ročník**	**přesah**	**výstup**
Čtenářská lekce 1 *Publius Ovidius Naso: Umění milovati*	• milostná lyrika • akrostich • ilustrace • smyslové vnímání • citové vnímání a empatie • jazyk básně a obraznost • tvůrčí psaní • autorské čtení • Publius Ovidius Naso	2x 45 minut, vhodnější 90 minut *8. ročník* *9. ročník*	• cizí vlastní jména • práce se slovníky • chronologie, životopis • diskuze *Výchova ke zdraví* *Osobnostní a sociální výchova*	**Strom lásky** (milostná lyrika, akrostich)
Čtenářská lekce 2 *Shel Silverstein: Cokdyže*	• sdružený rým • jazyk básně a obraznost • ilustrace • tvůrčí psaní • autorské čtení • Shel Silverstein	2x 45 minut, vhodnější 90 minut *7. ročník*	• druhy otázek • práce se zdroji • základy studijního čtení (výpisky) • popis osoby • diskuze *Výchova k občanství* *Výtvarná výchova*	**Strom informací** o Shelu Silversteinovi **Výstavka Cokdyží** (ilustrace) **Báseň** (otázky a odpovědi)
Čtenářská lekce 3 *A. Sergejevič Puškin: Můj portrét*	• lyrický mluvčí • jazyk básně, obraznost • překlady • Alexandr Sergejevič Puškin	2x 45 minut *8. ročník* *9. ročník*	• slovní zásoba • popis osoby • charakteristika • interview • medailonek • práce se zdroji • základy studijního čtení • diskuze *Výchova k občanství* *Osobnostní a sociální výchova*	**Co by o mně řekl/a?** (charakteristika)
Čtenářská lekce 4 ***Haiku*** *Irena Mondeková*	• přírodní lyrika • haiku • smyslové, citové vnímání • atmosféra básně • tvůrčí psaní • autorské čtení	2x 45 minut, vhodnější 90 minut *8. ročník* *9. ročník*	• slovní zásoba • cizí slova • práce se slovníky • nonverbální komunikace (výraz, postoj, mimika) • práce se zdroji • základy studijního čtení (slovníkové heslo) • diskuze *Výchova k občanství* *Přírodopis* *Osobnostní a sociální výchova*	**Podzimní výstavka s haiku**
Čtenářská lekce 5 *Fráňa Šrámek: Prosinec* *Karel Toman: Prosinec*	• přírodní lyrika • téma, motivy • jazyk básně, obraznost • ilustrace Josefa Lady • smyslové, citové vnímání • tvůrčí psaní • autorské čtení	2x 45 minut *7. ročník* *8. ročník*	• slovní zásoba • souvětí (věta hlavní a vedlejší) • líčení • naslouchání • diskuze *Výchova k občanství* *Osobnostní a sociální výchova*	**Vánoční země** (líčení) **Prosinec** (báseň)

Publius Ovidius Naso: Umění milovati

OVIDIUS. *Umění milovati.* 3. vyd. Přeložil Ivan BUREŠ, ilustroval Ota JANEČEK. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965, str. 24—25, 79, 92. Ilustrace přebal knihy.
MALÝ, Radek. *Poetický slovníček dětem v příkladech*. Ilustroval Daniel MICHALÍK. Praha: Meander, 2012. Modrý slon (Meander). ISBN 978-80-86283-79-1.

Metody a formy práce:
individuální práce, práce ve dvojicích, práce ve skupině, brainwriting, řízená diskuze, poslech písně, tiché čtení, práce se slovníkem, diskuze o autorovi, podvojný deník, tvůrčí psaní, autorské čtení

Pomůcky: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, pracovní list TEXT 1 a 2, pracovní list ŽÁK / sešit, pracovní list UČITEL / ilustrace 1 a 2, pracovní list UČITEL / portrét, pracovní list UČITEL / životopis 1 a 2, knihy *Umění milovati*, *Poetický slovníček dětem v příkladech*, arch papíru, fixy

Uspořádání třídy: jedno velké hnízdo lavic, kolem židle

Aktivity před čtením

Žáci chodí po třídě, při poslechu hudby https://www.youtube.com/watch?v=3OkJGlCs6Y8 si prohlíží vystavené ilustrace Oty Janečka (pracovní list UČITEL / ilustrace 1, pracovní list UČITEL / ilustrace 2, možné též použít ilustrace Josefa Velčovského). Žák zapisuje během poslechu či po něm na připravený arch papíru odpovědi na klíčové otázky: *Co vidím? Co slyším? Co vnímám? Co cítím? Co prožívám?* Po ukončení krátké úvodní činnosti, která zaručí všem žákům stejný prostor, přejdou žáci k tichému čtení velkého množství myšlenek.

Aktivity během čtení

Učitel nakopíruje několikrát pracovní list TEXT 1 a pracovní list TEXT 2, texty rozstříhá na čtyři samostatné texty. Žák si vždy vezme jeden text, přečte ho, vrátí, vezme si jiný text, výborný čtenář přečte všechny čtyři. Během čtení nadále žáci zapisují slova na arch papíru, doplňují tak myšlenky zapisované v úvodní části hodiny.

Během tichého čtení žák odpovídá na otázky (písemně, ústně), možnost práce ve dvojicích (pracovní list ŽÁK, úloha 1), v podvojném deníku cituje autora a k uvedené citaci napíše komentář (pracovní list ŽÁK, úloha 2). Hodnotí texty i po stránce jazykové. Hledá knižní slova, pracuje se Slovníkem spisovné češtiny.

Po samostatné práci žáci prezentují své odpovědi, komentáře a diskutují. Během řízené diskuze odpovídají na otázky: *Porozuměl jsi textům? Rozuměl jsi všem slovům? Proč autor použil právě tato slova? Poznal někdo knihu, z které pochází ukázky? Odhalil někdo autora? Co si myslíš o autorovi, o stáří textů? Proč je autor napsal? Jsou texty svým obsahem aktuální?*

Učitel předloží žákům portrét Ovidia (pracovní list UČITEL / portrét). Žáci odůvodňují, zda jim portrét pomůže k tomu, aby určili, kdy a kým byly texty napsány.

Učitel rozdá žákům rozstříhané karty s životopisnými údaji Ovidia (pracovní list UČITEL / životopis 1, pracovní list UČITEL / životopis 2). Žáci při hlasitém čtení sestaví společně životopis autora (pracuje celá třída, početnou třídu je možné rozdělit do dvou skupin), žáci dodržují při práci pravidla textové návaznosti. Debatují nad údaji, vyjadřují se o stáří textu a aktuálnosti tématu. Spojují své myšlenky s předloženými fakty. Využívají znalosti o skloňování cizích vlastních jmen.

Aktivity po čtení

Žák si vybere jedno slovo z archu papíru (úvodní část hodiny) a napíše jednotlivá písmena pod sebe tak, aby každé písmeno slova bylo začátkem verše. Žák vytvoří báseň (pracovní list ŽÁK, úloha 3), která má tolik veršů, kolik písmen má vybrané slovo. V křesle pro čtenáře má možnost svou báseň přečíst. Z vystřižených básní vznikne *Strom lásky* (na archu papíru nakreslený strom, do jeho větví žáci lepí své básně).

Na závěr hodiny se žák seznámí s akrostichem v *Poetickém slovníčku* Radka Malého.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

https://www.youtube.com/watch?v=3OkJGlCs6Y8 (hudba)

Ukázky akrostichů:

Za oknem seděla a koukala ven
A přemýšlela o lásce, to byl její sen
Myslela na něho každou minutu
I ona potřebuje lásku k životu
Líbit se mu za každou cenu
O módě a líčení, to baví každou ženu
V pokoji sedí u okna zkroušená
A kouká ven, čeká na něho
Nic jiného než na svého milého
O něm chce vědět vše
S ním půjde i na vánoční mše
Tak čeká, čeká, čeká dál…

Láska to je dar
Ách, kvůli tobě já ujdu i jeden yard
Smutkem já s tebou netrpím
Krásně tě láskou pohltím
Až se zcela nasytím

Tvoji tvář rád vidím
V tvých očích se ztrácím
Ách ách ách
Říkám, že mám strach

Buď výmluvný!

Uměním krásným se uč, to radím ti, mládeži římská
ne, abys hájila jen viníky, mající strach:
jako as přísný soudce i vybraný senát a národ
podlehne obratné řeči, dívka jí podlehne též.
Ukryj však tuto moc, svou výmluvnost na odiv nestav,
vzdálena buď tvým ústům nadutá, přepjatá řeč.
Před něžnou milenkou řeční jen ten, kdo rozumu nemá;
často již přehnaný dopis vyvolal u dívky hněv.
Mluva ať důvěru budí a užívá výrazů běžných,
přitom lichotných přec, jako bys mluvil ty sám.

Vytrvej!

Jestliže nepřijme dopis a nečtený pošle ho zpátky,
doufej, že jednou ho přečte; proto jí neustaň psát!
Časem i vzpurní býci se do pluhu zapřáhnout dají,
časem i tuhou uzdu snášet se naučí kůň;
otře se železný prsten, když stále se na prstě nosí,
zbrousí se zahnuté rádlo, stále když obrací zem.
Copak je tvrdší než skála, co naopak měkčí než voda?
A přece měkká voda vyhloubí úbočí skal.
Nad samou Pénelopou (jen vytrvej!) zvítězíš časem,
spatříš sic pozdě pád Tróje, přece však spatříš ten pád.
Nenuť ji, přečte-li dopis a nechce ti odepsat na něj:
dbej jen, ať lichotky tvé stále a stále si čte!
Byla-li povolná číst, též odepsat bude pak svolná-
postupně, zvolna co krok, přijde ti vítězství tvé.
Možná že z počátku též ti přijde jen nevlídný dopis,
ve kterém bude tě žádat, abys ji nedráždil již.
Bojí se toho, co žádá, co nežádá, přeje si: útok!
Brzy se splní tvé přání, stále jen v patách jí buď!

Ladná chůze

Věnujte všem těm věcem (vždyť prospějí!) proto svou péči:
učte se ladně nést, ženský jak žádá si krok.
Jeví se půvabu část i v chůzi, a nelze ji zhrdat:
dovede neznámé muže zvábit i odpudit též.
Ovládá jedna hru boků, vzduch vlající tunikou chytá,
při chůzi napjaté nohy, pyšně se nese co krok;
jiná zas, červená v tváři, jak manželka sedláka ze vsi,
šmatlavým krokem se plouží, šinouc se ztěžka sem tam.
Pravá bud míra i zde, jak v mnohém: z těch chůzí je první
pružnější nežli slušno, druhá má selského cos.
Dolní část ramene svého a horní část paže měj nahou,
aby, kdo nalevo sedí, mohl tak s údivem zřít.
Bělostné pleti to především sluší: to kdykoli vidím,
toužím zlíbati rámě, pokud až odkryto jest.

Dělejte drahoty, podněcujte žárlivost a odvahu

Čeho se dosáhne snadno, to nadlouho neživí lásku,
někdy i odmítnutím přerušte radostné hry.
Ctitel ať před vchodem leží a naříká: „Ukrutná bráno,“
mnoho ať pokorně prosí, mnoho ať láteří zas!
Nesnesem sladkosti již, lék hořký ať opět nás vzpruží!
Často i v příznivém větru přece se potopí člun.
Tohleto manželům brání mít v horoucí lásce své ženy,
neboť se slučují s nimi, kdykoli zachce se jim.

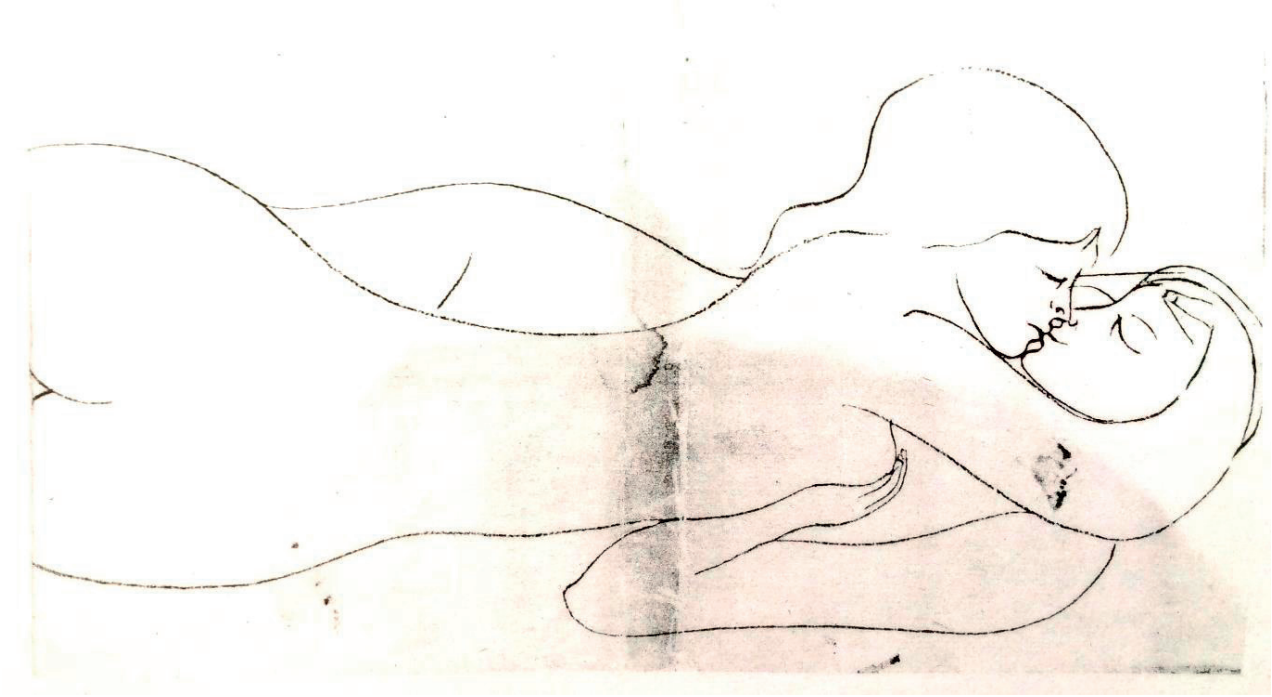

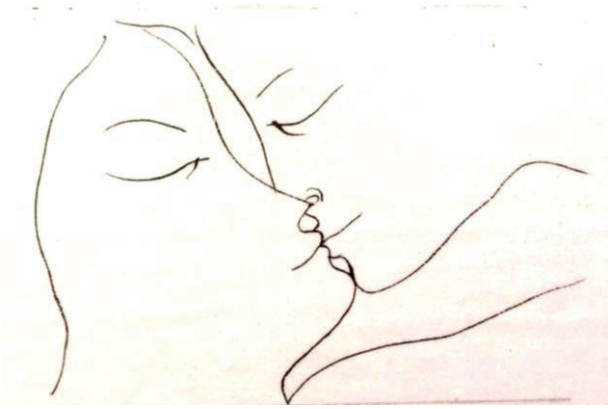

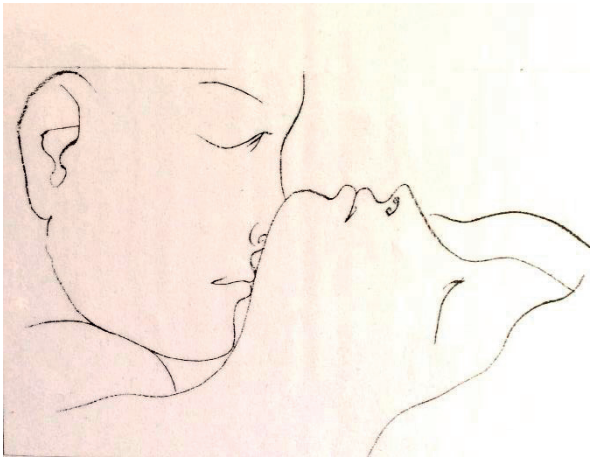

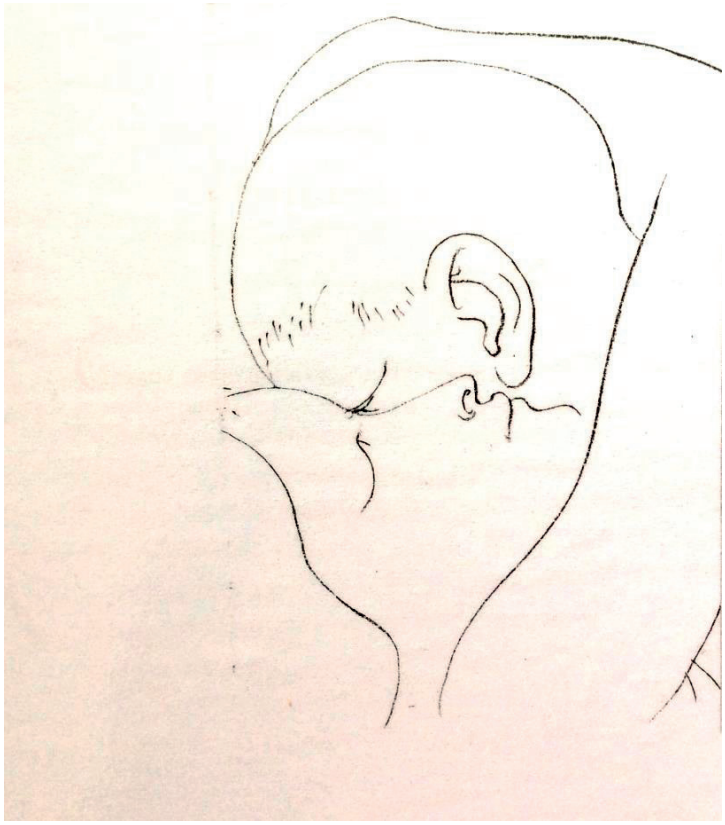

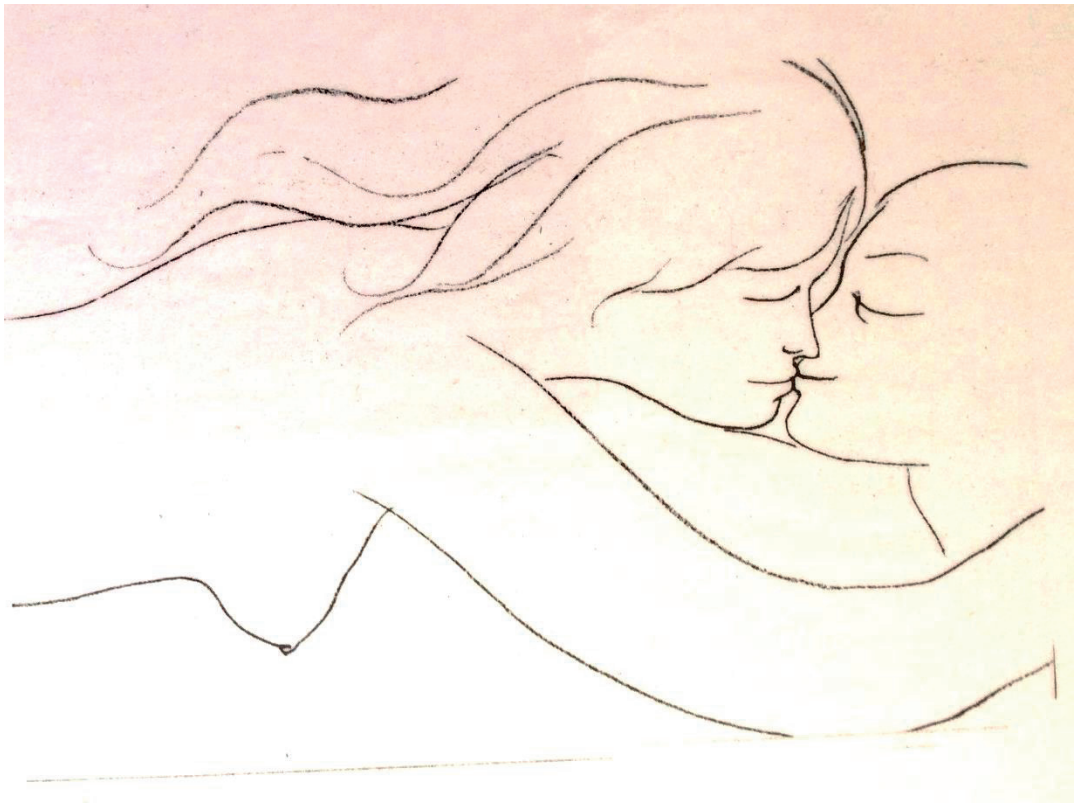

Publius Ovidius Naso

20. března 43 př. n. l. Sulmona — 17 n-l-/18 n. l. Tomis, dnešní Constata (na pobřeží Černého moře v Rumunsku)

římský básník, psal lehce a plynule

pocházel z bohatého rodu, který patřil k jezdeckému stavu

studia v Římě, právo a rétorika

po studiích odjel do Řecka a brzy se věnoval pouze literatuře

skončil ve vyhnanství, vyhnanství nesl velmi těžce

důvod vyhnanství není znám, pravděpodobně nešlo o politiku, ale o něco v souvislosti s Augustovou rodinou nebyla vyslyšena ani jeho prosba, aby byl pohřben v Římě

básně obsahují nečekané obraty a jsou velmi čtivé, proto dosáhl již za svého života značné popularity

po odchodu do vyhnanství byly jeho knihy staženy z knihoven, přesto se dále hrály v divadlech a předčítány

Médea, tragická báseň, nedochovala se

Listy heroin (česky 1971), fiktivní dopisy, které píší ženy svým manželům a milencům

Umění milovat, česky 1922, 3 knihy, ve kterých jsou rady mládeži, jak získat a udržet lásku, jedinečné dílo, ojedinělé v této formě

Jak léčit lásku, česky 1924

Proměny, česky 1974

Kalendář, česky 1966

ve vyhnanství Žalozpěvy (česky 1966), Listy z Pontu (česky 1966)

Aktivity během čtení

Úloha 1: Promysli odpovědi na otázky.
Poznáš autora a knihu? Kdo text mohl napsat? Proč daný text asi psal? Kdy ho mohl napsat? Rozumíš všem slovům? Jsou myšlenky obsažené v textu aktuální?

Úloha 2: Vypracuj písemně.

Podvojný deník

Citace	Můj komentář

Aktivity po čtení

Úloha 3:

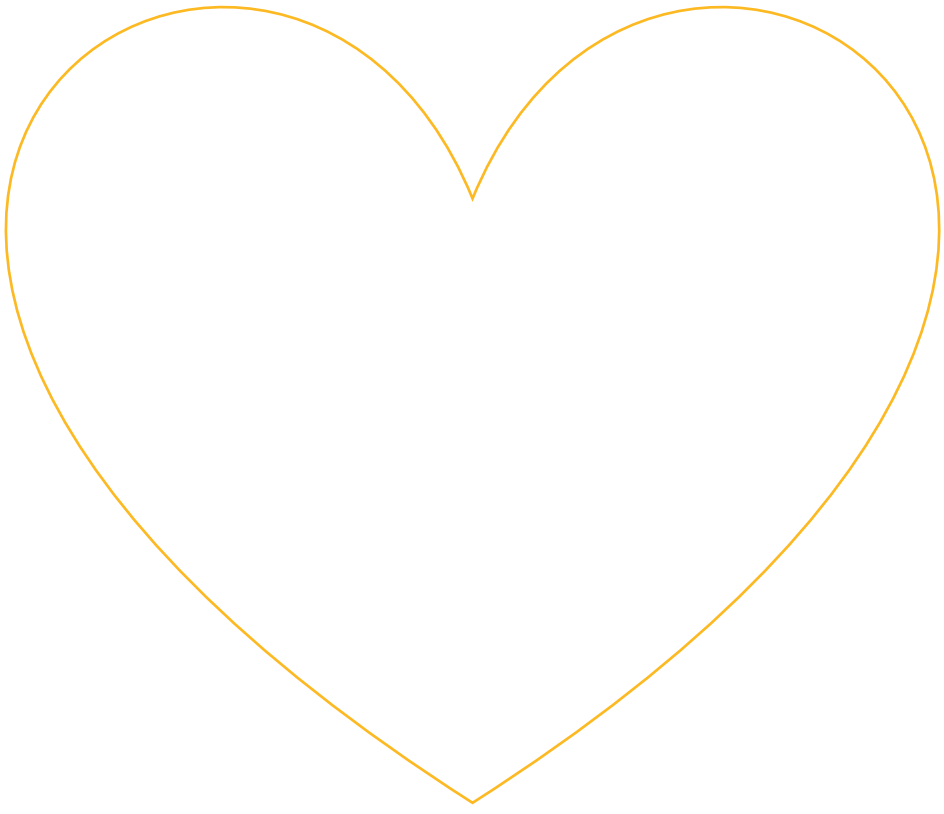

Shel Silverstein: Cokdyže

SILVERSTEIN, Shel. *Jen jestli si nevymejšlíš.* V Praze: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03672-4.
KINNEY, Jeff. *Deníky malého poseroutky:* romány v obrázkách. Přeložila Veronika VOLHEJNOVÁ. Praha: CooBoo, 2013. Díl 3. Poslední kapka. ISBN 978-80-7447-226-8.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojících (skupině), řízený rozhovor, diskuze, tiché čtení, tvůrčí psaní, autorské čtení

Pomůcky: Knihy *Deník malého poseroutky, Jen jestli se nevymejšlíš*, lepidlo, arch papíru, papíry A3, fixy, pracovní list TEXT 1, pracovní list TEXT 2, pracovní list UČITEL / verše 1 a 2, pracovní list UČITEL / charakteristiky 1 a 2

Aktivity před čtením

Učitel zadá žákům před čtenářskou lekcí úkol, aby vyhledali informaci o *Shelu Silversteinovi*, ato takový životopisný údaj, který podle žáka nikdo jiný mít nebude. Žák na začátku čtenářské lekce tuto informaci přečte z proužku papíru, nalepí ji na „Strom informací o Shelu Silversteinovi".

Učitel poté přečte ukázku z knihy *Deník malého poseroutky, 3. díl, Poslední kapka* (pracovní list TEXT 1). Učitel nalepí podobiznu spisovatele z této knihy (str. 18) na „Strom" a poté jeho skutečný portrét https://www.spisovatele.cz/shel-silverstein?mobile=0.
Žáci se zamýšlí nad tím, co vypovídá o člověku jeho výraz, vzhled. Své názory obohacují životními zkušenostmi. Diskutují o spisovateli u „Stromu o Shelu Silversteinovi".

Aktivity během čtení

Žáci pracují ve dvojicích (v početné třídě ve skupinách, max. čtyřčlenných). Každá dvojice obdrží obálku, ve které jsou rozstříhané verše básně *Cokdyže* (pracovní list UČITEL / verše 1, pracovní list UČITEL / verše 2). Žáci jednotlivé verše náhodně seřadí do sloky, poté je porovnají tak, aby odpovídaly rýmu sdruženému, schéma aabb. Vzniklé básni vymyslí nadpis.

Jedna dvojice svou báseň i nadpis přečte. V řízené diskuzi žáci odpovídají na otázky: *Měla některá dvojice stejnou báseň? Stejný nadpis?* Žáci své básně i nadpisy srovnávají. Své nadpisy zdůvodňují.

Učitel vystaví na několika místech originál básně (pracovní list TEXT 2). Žáci si ji tichým čtením přečtou. Nadále pracují ve dvojicích. V řízeném rozhovoru odpovídají na otázky: *Kdo je pravděpodobně autorem veršů? Kolik mu je asi let? Která otázka ve vás vyvolala úsměv? Z kterého verše vyplývá, že má chlapec strach, že zůstane malý? Z čeho by se mohl zbláznit? Proč by ho někdo mohl zmlátit?* Žáci své odpovědi opírají o životní zkušenosti.

Učitel předčítá nahlas slova charakterizující Silversteinovy verše, postupně je pokládá na lavici (pracovní list UČITEL / charakteristiky 1, pracovní list UČITEL / charakteristiky 2). Žáci přemýšlí, spolupracují a přiřazují jednotlivé verše k otázkám, které s pomocí slov zformulují, např. *Která otázka v Silversteinově básni je **dětská, nebojácná**?...* Svá rozhodnutí zdůvodňují. Debatují nad výslednou myšlenkovou mapou.

Aktivity po čtení

Každá dvojice nalepí svou báseň na papír A3. Dvojice tvoří a poté zapisuje odpovědi na některé otázky (verše) Silversteinovy básně. Dodržují sdružený rým (varianta: žáci pokračují v básni, tvoří další otázky).

Učitel předloží žákům knihu *Jen jestli si nevymejšlíš*. Zeptá se, kdo je asi ilustrátorem knihy. Žáky zřejmě napadne, že sám autor, pravděpodobně totiž někdo z žáků přišel na čtenářskou lekci s informací, že Silverstein byl i ilustrátor. Báseň *Cokdyže* ovšem ilustraci nemá. Žák v roli ilustrátora nakreslí Cokdyže (individuální práce).

Na závěr proběhne autorské čtení ve dvojicích: jeden čte otázku z básně – druhý vytvořenou odpověď. Třída uspořádá výstavku Cokdyží. Žáci se zamýšlí nad otázkou: *Komu se podařilo nakreslit Cokdyže v silversteinovském duchu?* Žáci zdůvodňují své odpovědi.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

https://www.spisovatele.cz/shel-silverstein?mobile=0 portrét

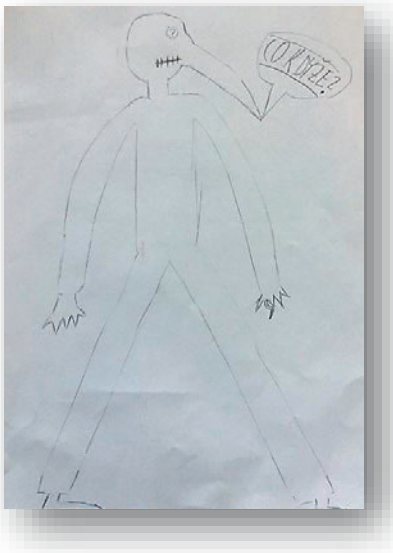

Ukázky: Pokračování Cokdyží

Cokdyž mě nemá učitelka ráda?
Cokdyž si nenajdu kamaráda?
Cokdyž mi vypadají noty?
Cokdyž se rozpadnou boty?
Cokdyž neumím vzorce?
Cokdyž pošlu psa na chodce?
Cokdyž potkám obludu?
Cokdyž ve sklepení pobudu?
Cokdyž mi nenarostou vlasy?
Cokdyž přijdou těžký časy?

Odpovědi na Silversteinovy verše

Cokdyž se zblázním? Do Bohnic ihned razím.
Cokdyž nám vypustěj plavečák? Budeme muset jít na kačák.
Cokdyž mi upadne knoflík z gatí? Zavedu novou módu, to platí.
Cokdyž mě ve škole vyvolají? Tak budu pěkně v háji.
Cokdyž mám jed v čaji? Tak budu ještě jednou v háji.
Cokdyž mi ve větru uletí drak? Tak ho zastaví velký mrak.
Cokdyž mě někdo zmlátí? Pošlu na něj svoji máti.

Jeff Kiney
Deník malého poseroutky

Pondělí
Tak asi poslední týden Manny každý večer vyleze z postele a přijde dolů.
A máma mu dovolí, aby s námi sedl a koukal na telku, místo aby ho poslala zpátky do postele.
To fakt není fér, protože když je u toho Manny, tak já se nesmím koukat na žádný pořad, co se mi líbí.
Řeknu k tomu jenom jedno – když já byl malý, tak žádné vylézání z postele neexistovalo. Jednou nebo dvakrát jsem to udělal, ale táta to hodně rychle zarazil.
Táta mi každý večer četl z knížky, která se jmenovala „Strom přání“. Byla to fakt dobrá knížka, jenže zezadu na ní byl obrázek autora, jmenoval se Shel Silverstein.
Jenže Shel Silverstein vypadá spíš jako lupič nebo pirát než jako člověk, co píše knížky pro děti.
Táta asi věděl, že mám z toho obrázku strach, protože jednou, když jsem zas vylezl z postele, mi řekl: Jestli dneska ještě jednou z té postele vylezeš, tak nejspíš na chodbě narazíš na Shela Silversteina.
A bylo vymalováno. Od té chvíle až DODNES v noci nevylézám z postele, dokonce ani když se mi fakt chce na záchod.
Myslím, že máma s tátou Mannymu žádnou ze Silversteinových knížek nečetli, což nejspíš taky vysvětluje, proč pořád leze z postele, i když by měl spát.

Shel Siverstein

COKDYŽE

S usnutím mám občas potíže,
to když se objeví Cokdyže.
Člověka to vážně udolá,
když zpívají pořád dokola:

Cokdyž mi ujede vlak?
Cokdyž nám vypustěj plavečák?
Cokdyž mám jed v čaji?
Cokdyž mě ve škole vyvolají?
Cokdyž mě někdo zmlátí?
Cokdyž mi upadne knoflík z gatí?
Cokdyž vypukne válka?
Cokdyž mě všichni maj za hlupáka?
Cokdyž si zlomím prst?
Cokdyž mi vyraší zelená srst?
Cokdyž nevyrostu?
Cokdyž zakopnu a spadnu z mostu?
Cokdyž se zblázním?
Cokdyž se babička nevrátí z lázní?
Cokdyž mi ve větru uletí drak?
Cokdyž mi narostou zuby cikcak?
Cokdyž zapomenu nákup?
Cokdyž mě naši daj do děcáku?
Cokdyž mě někdo nemá rád?
Cokdyž se nenaučím tancovat?

Svět je bezva, než se přiblíží
ta stará písnička mých strašných Cokdyží…

Cokdyž mi ujede vlak?

Cokdyž nám vypustěj plavečák?

Cokdyž mám jed v čaji?

Cokdyž mě ve škole vyvolají?

Cokdyž mě někdo zmlátí?

Cokdyž mi upadne knoflík z gatí?

Cokdyž vypukne válka?

Cokdyž mě všichni maj za hlupáka?

Cokdyž si zlomím prst?

Cokdyž mi vyraší zelená srst?

Cokdyž nevyrostu?

Cokdyž zakopnu a spadnu z mostu?

Cokdyž se zblázním?

Cokdyž se babička nevrátí z lázní?

Cokdyž mi ve větru uletí drak?

Cokdyž mi narostou zuby cikcak?

Cokdyž zapomenu nákup?

Cokdyž mě naši daj do děcáku?

Cokdyž mě někdo nemá rád?

Cokdyž se nenaučím tancovat?

vztahující se k přítomnosti
vztahující se k budoucnosti
vyvolávající úsměv
pravděpodobně se nenaplní

dětská	bojácná	všední

nesmyslná	banální	absurdní
o pocitech	nedůležitá	smutná
odvážná	zavádějící	ustrašená
veselá	bláznivá	humorná
vystrašená	dospělácká	

A. S. Puškin: Můj portrét

PUŠKIN, Alexandr Sergejevič. *Výbor z lyriky*. Praha: Československý spisovatel, 1965.
PUŠKIN, Alexandr Sergejevič. *Talismany*. Praha: Československý spisovatel, 1987. ISBN 22-071-87.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, interpretace fotografie, tiché čtení, práce se slovníky, kladení otázek, diskuze, fiktivní interview

Pomůcky: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Slovník cizích slov, pracovní list TEXT, pracovní list 1 ŽÁK, pracovní list 2 ŽÁK / sešit, flipchartový papír, fixy, fotografie, *Výbor z lyriky, Talismany*

Aktivity před čtením

V úvodní části hodiny se žáci zaměří na to, jak vidí sami sebe — vedeme je především k pozitivnímu sebehodnocení. Svoje křestní jméno napíšou pod sebe a ke všem jednotlivým písmenům napíšou slova, která vystihují jejich schopnosti, vlastnosti, temperament, zájmy, úspěchy, klady, přednosti. Písmeno se může objevit ve slově kdekoli, nemusí být nutně na začátku (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 1).

Žáci vytvoří dvojice, sdílí své záznamy. Každý nahlas představí svého spolužáka z dvojice ostatním, vybere jedno slovo, svůj výběr zdůvodní (co je výstižné, nová informace...).

Žák přinese vlastní fotografii z dětství (např. období mladšího školního věku), neukazuje ji spolužákům (učitel fotky raději vybere dopředu a uloží do krabice, kufříku apod.). Každý žák si vybere fotografii spolužáka a zkusí z ní vyčíst co nejvíce informací. Pokusí se určit, kdo je na fotografii, podobnost rysů dříve a dnes. Charakterizuje spolužáka na základě vnějších rysů či situace na fotografii. Učitel vyzve žáky, kteří spolužáka poznali, aby řekli nahlas svůj názor. Žáci diskutují o zdařilosti úkolu.

Učitel předloží žákům portrét A. S. Puškina, neprozradí jeho jméno (viz odkazy). Žáci zapisují, co se z fotografie dozvěděli s jistotou (vzhled) a rozvíjí své představy nad portrétem. Uvádějí, co je pravděpodobné, možné — *Kdo to asi je? Co dělá? Kde žije? V které době?* Procvičují dovednost klást otázky, zformulují takové, na které nelze získat z fotografie jednoznačné odpovědi. Otázky by se měly týkat vlastností, schopností, zájmů, temperamentu, vztahu k lidem (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 2).
Učitel k tomuto úkolu může využít flipchartový papír s jednou fotografií (viz odkazy), žáci mohou společně zapisovat. Odpovědi rozlišují barevně. Např. černou barvou píšou informace zřejmé, zelenou domněnky, červenou otázky.

Aktivity během čtení

Následuje tiché čtení básně *Můj portrét* (pracovní list TEXT). K vyjasnění neznámých slov žáci využijí slovníky.

Žáci po přečtení upřesňují informace o vzhledu lyrického mluvčího a vysuzují charakterové vlastnosti, doplňují je do pracovního listu 1 ŽÁK, úloha 2.
Přečtou si krátký medailonek o A. S. Puškinovi (pracovní list 2 ŽÁK, úloha 3) a doplní vhodné dvojice slov do textu.

Žáci si rozdělí ve dvojici roli redaktora a Puškina a vymyslí fiktivní interview. Vycházejí z básně i textu o Puškinovi, domýšlí a předvídají. Odpovědi by neměli hledat ve fantazii, ale ve znalostech historie, čtenářské a životní zkušenosti. (Možné otázky: *Proč se nevěnoval naplno učení? O co se nejvíc zajímal, co měl rád? Jestli neměl strach, že se dostane do problémů? Jak snášel policejní dozor? Co ho přivedlo k souboji?* apod.) Žáci se mohou předem seznámit podrobněji se životem A. S. Puškina formou domácí práce (viz odkazy). Učitel žáky může stručně informovat, vychází z rozhovorů mezi žáky.

Žáci porovnají, jak si s překladem první sloky poradili dva překladatelé (pracovní list 2 ŽÁK, úloha 4). *Který překlad je podle vás k celkovému porozumění smyslu básně vhodnější?* Zdůvodňují, který jim je bližší. Diskutují nad úlohou uměleckého překladatele a překladatele tlumočníka. Jaké by měl mít znalosti, schopnosti..., posoudí náročnost z hlediska užití vhodných slov, krásy slova, doslovný překlad proti uměleckému překladu s prožitkem. Zhodnotí třemi slovy, větami (pracovní list 2 ŽÁK, úloha 5).

Aktivity po čtení

Co by o mně řekl/a? (můj mobil, žákovská knížka, matka, otec, spolužák, soused...) pracovní list 2 ŽÁK, úloha 6 — žák píše na volný list papíru, nebo do sešitu. Založí si práci do portfolia „Vlastní tvorba“ (učitel může vydat sbírku třídy).

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Odkazy:
https://www.google.com/search?q=A.+sergejevi%C4%8D+Pu%C5%A1kin&rlz=1C1GCEA_enCZ806CZ806&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwiDnI_M1KbqAhUZi1wKHcoIA5kQ_AUoAXoECBcQAw&biw=1536&bih=754
(portrét)

https://cs.wikipedia.org/wiki/Alexandr_Sergejevi%C4%8D_Pu%C5%A1kin
(A. S. Puškin - život, dílo)

Ukázka: Co by o mně řekl… (úryvek)

Jsem Samsung Galaxy a můj majitel se jmenuje Matěj, ale všichni mu říkají Mates. Navštěvuje 9. A třídu na základní škole. Když ho fotím, vidím mladíka ve věku 15 let, drobnější postavy a menšího vzrůstu. Občas musím vytvořit snímek, který je zamířený pouze na obličej, a tak si všimnu každého detailu, světle hnědé vlasy sestřižené do moderního účesu, modrozelené oči a velké plné rty. Jediným nedostatkem jsou lehce odstávající uši.
Matějovo chování svědčí o jeho přátelské povaze, ale i on občas vybuchne, a to potom letím na postel a koukám do stropu. Jinak je ale veselý a milý, ale musím přiznat, že jeho jednání je někdy zbrklé. Když tráví čas s kamarády, slyším spoustu smíchu, tudíž usuzuji, že je můj majitel společenský a že umí respektovat názory ostatních. Díky fotografiím v mé galerii vím, že má rád přírodu, proto také recykluje, aby ji co nejvíc šetřil. Také zbožňuje psy, však dva sám vlastní.

A. S. Puškin

Můj portrét

Požádal jsi mě o portrét,
můj vlastní, přirozený.
Dobrá, můj milý, bude hned,
a v jemném provedení.

Jsem školák, mladý větroplach
a dosud ve výcviku,
že bych byl hloupý, nemám strach,
to říkám bez cavyků.

Neměla ani Sorbonna,
kde páni vědci řeční,
tak únavného křiklouna,
a to jsem začátečník.

Neradno k mojí postavě
přiměřit kolohnáty.
Mám svěží pleť a na hlavě
vlas rusý, kudrnatý.

Miluji svět, jenž kvasem vře,
samotu nenávidím,
hnusím si debaty a pře,
učení trochu šidím.

Divadlem bývám zaujat
i bálem dozajista
a řek bych, co mám ještě rád,
nebýt já lyceista.

Teď jsi mne poznal, příteli,
aniž bys ducha mořil.
Kéž by mne všichni viděli,
jakého Bůh mne stvořil.

Čtverák a rarach, podobný
víc opicím než mužským,
hned vzplane, hned má po ohni.
Hle — takový je Puškin.

Aktivity před čtením

Úloha 1: Co o mně řekne mé jméno?

Úloha 2: Co jsem vyčetl z fotografie?

fakta	domněnky	otázky

Aktivity během čtení

Úloha 3: Na vynechaná místa doplňte vhodné dvojice slov**.**

Alexandr Sergejevič Puškin

Pocházel ze staré šlechtické rodiny, v jeho žilách kolovala i africká krev. *Mimořádně* _____ *chlapci se po absolvování nejlepšího ruského lycea předpovídala velká* _____. Oslňoval nejvyšší ruskou společnost. **Kvůli** _____ **vyjadřujícím touhu po svobodě a** _____ **s utlačovanými však strávil několik let ve vyhnanství.** I když mu car později povolil návrat do Petrohradu, zůstal natrvalo pod policejním dozorem. Zemřel tragicky po vyprovokovaném souboji.

---

bystrému — budoucnost
slovům — setkávání

nepozornému — popularita
veršům — solidaritě

Úloha 4: Porovnej dva překlady.

Požádal jsi mě o portrét,
můj vlastní, přirozený.
Dobrá, můj milý, bude hned,
a v jemném provedení.
překlad Petr Křička

Chceš autoportrét ode mne,
a podle skutečnosti.
Mé pero hned se rozverné
miniaturky zhostí.
překlad Zdenka Bergrová

Úloha 5:

Překladatel tlumočník	**Umělecký překladatel**
_____	_____
_____	_____
_____	_____

Aktivity po čtení

Úloha 6: Co by o mně řekl/a ...

Haiku

MONDEKOVÁ, Irena. *Haiku a hříčky 2*. V Praze: Martin Koláček – E-knihy jedou, 2019. ISBN 978-80-7644-170-5.
MALÝ, Radek. *Poetický slovníček dětem v příkladech.* Ilustroval Daniel MICHALÍK. Praha: Meander, 2012. Modrý slon (Meander). ISBN 978-80-86283-79-1.

Metody a formy práce: individuální práce, komunitní kruh, práce ve dvojicích, skupinová práce, diskuze, řízený rozhovor, tiché čtení, klíčová slova, živý obraz, tvůrčí psaní, autorské čtení

Pomůcky: přírodniny, volné kartičky, kartičky s texty, fixy, sešit, obrázky z kalendáře, kaligrafické pero, pracovní list TEXT, pracovní list ŽÁK, Slovník cizích slov, *Haiku a hříčky, Poetický slovníček dětem v příkladech*

Aktivity před čtením

Žáci si do vyučovací hodiny přinesou podzimní přírodniny (šípky, kaštany, barevné listy, větvičky, žaludy, jablka apod.). Uspořádají výstavku na jedné lavici. Výstavku je možné doplnit o obrázky podzimu (např. z kalendáře). Přírodniny si prohlíží.

Poté si vyberou fix v barvě podzimu. Na volné kartičky zapisují odpovědi na otázky: *Co se ti vybaví, když se řekne podzim? Jaké máš pocity? Co podzim přináší?* Tyto kartičky žáci zařazují mezi přírodniny. Výstavka je tak obohacena o slova. V kruhu kolem výstavky žáci diskutují na téma podzim. Postupně umocňují podzimní atmosféru, náladu.

Poté si vezmou sešit a zapisují si slova (10—15 slov), která je zaujala. S touto zásobou slov odchází do lavic. Přečtou si slova, která si přinesli. Na pokyn učitele dokončí do sešitu tři věty. Jejich začátek je napsán na tabuli. *Podzim voní... Podzim vnímám... Podzim chutná...* Žáci mohou ve svých odpovědích využít slova, která mají zapsána v sešitě. Následně dobrovolníci své věty čtou.

Na závěr aktivit před čtením žáci ve dvojicích vytvoří živý obraz (sousoší). Snaží se vystihnout jedinečnost určitého okamžiku, který vychází z podzimních motivů, mohou vyjadřovat své pocity a vztahy k tomuto ročnímu období. Za žáky hovoří jejich postoj a výraz.

Aktivity během čtení

Na určeném místě (např. na učitelském stole) leží tři hromádky textů. Každá hromádka obsahuje jedenáct stejných textů, které jsou pouze rozlišeny barevně (pracovní list TEXT). Žáci se rozdělí do tří skupin, každá skupina pracuje s texty jedné barvy. Žák si vždy vezme jeden text své barvy, přečte ho a vrátí do stejné barevné skupiny. Poté si text vymění za jiný. Tímto způsobem přečte v určeném čase co nejvíc z nabízených textů své barvy. Minimálně jeden text si na základě vlastního výběru zapíše do sešitu.

Učitel klade otázky. Žáci posuzují text z hlediska obsahu i formy. *Texty byly epické, nebo lyrické? Jaké téma texty zpracovávaly? Téma společenské, nebo přírodní? Kolik obsahovaly veršů? Kolik slabik obsahovaly jednotlivé verše?* Učitel odpovědi zapisuje na tabuli. Na základě odpovědí žáků učitel žákům prozradí, že takovému básnickému útvaru se říká *haiku*.

Nyní se žáci rozdělí do čtyřčlenných skupin. V nich znovu diskutují nad formou i obsahem textů. Diskutují, odkud haiku pochází (pracovní list ŽÁK, úloha 1). Žáci ve skupině společně vypracují úlohu 2, pracovní list ŽÁK. Skupina prezentuje svoji práci před třídou. Žáci si ověří heslo v *Poetickém slovníčku dětem v příkladech*, který je ve třídě k dispozici. Učitel může ke kontrole využít odkaz Haiku.

Aktivity po čtení

Žák pracuje individuálně. Znovu si prohlédne výstavku, přečte si slova vztahující se k podzimu a podzimní náladě, opět si přečte *haiku z dílny Ireny Mondekové* (11 textů). Získané poznatky a informace aplikuje do vlastní tvorby. Napíše haiku (pracovní list ŽÁK, úloha 3). Žáci prezentují svoji tvorbu, čtou před třídou.

Učitel žákům ukáže kaligrafické pero. Je možné využít nadání některých žáků, kteří vzniklé básně přepíší kaligrafickým perem. Žák si pojem kaligrafie vyhledá ve Slovníku cizích slov (pracovní list ŽÁK, úloha 4).

Na závěr podzimní výstavku žáci obohatí o své texty.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Odkazy: Haiku

Zdroje: [1)] *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Haiku* [online]. c2020 [citováno 15. 10. 2020]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Haiku&oldid=19248984>

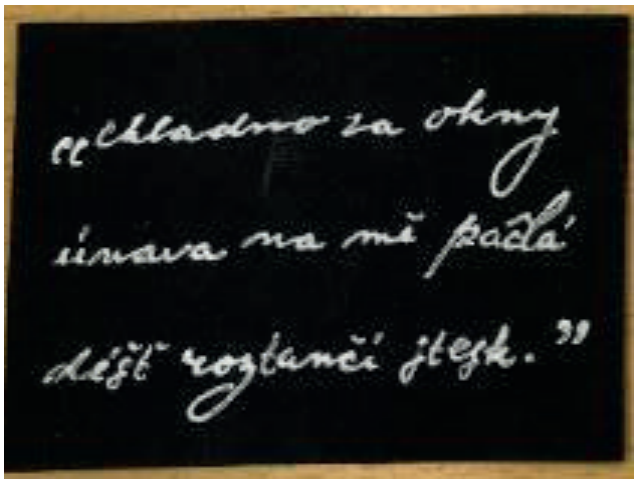

Ukázky haiku

Venku listů pád.
Já s knížkou v posteli jen
dýchám listopad!

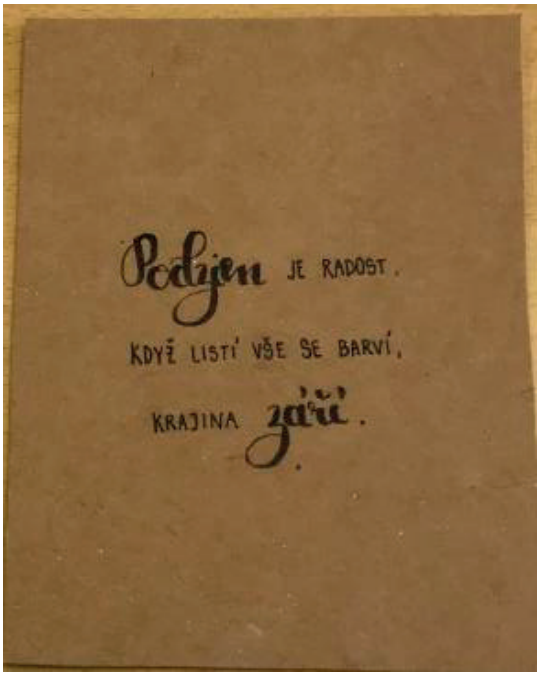

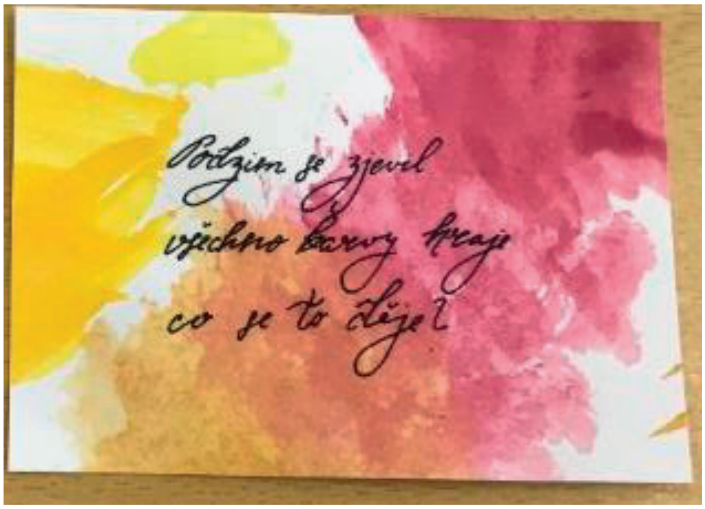

louka po dešti
konipas bílý loví
z koňského hřbetu

na zralých švestkách
hodují jen motýli
ke konci léta

zorané pole –
traktory bot hledačů
šlapou po brázdách

šňůra s kolíčky –
prádlo létá vysoko
a ptáci ztichli

shrabané listí
vyhazují malé dlaně
zpět do větví

loví se rybník
vítr ukládá do brázd
šupiny mraků

sněhová koule
s dětmi jede na saních
chundelatý pes

stará psí bouda –
den co den tam vybírám
slepičí vejce

povznášíme se
abychom uviděli
kruhy v obilí

ohně doutnají
pod kvetoucími stromy -
v noci bude mráz

v meandru řeky
roste hrad z větví – bobři
tiší jarní proud

louka po dešti
konipas bílý loví
z koňského hřbetu

na zralých švestkách
hodují jen motýli
ke konci léta

zorané pole –
traktory bot hledačů
šlapou po brázdách

šňůra s kolíčky –
prádlo létá vysoko
a ptáci ztichli

shrabané listí
vyhazují malé dlaně
zpět do větví

loví se rybník
vítr ukládá do brázd
šupiny mraků

sněhová koule
s dětmi jede na saních
chundelatý pes

stará psí bouda –
den co den tam vybírám
slepičí vejce

povznášíme se
abychom uviděli
kruhy v obilí

ohně doutnají
pod kvetoucími stromy -
v noci bude mráz

v meandru řeky
roste hrad z větví – bobři
tiší jarní proud

louka po dešti
konipas bílý loví
z koňského hřbetu

na zralých švestkách
hodují jen motýli
ke konci léta

zorané pole –
traktory bot hledačů
šlapou po brázdách

šňůra s kolíčky –
prádlo létá vysoko
a ptáci ztichli

shrabané listí
vyhazují malé dlaně
zpět do větví

loví se rybník
vítr ukládá do brázd
šupiny mraků

sněhová koule
s dětmi jede na saních
chundelatý pes

stará psí bouda –
den co den tam vybírám
slepičí vejce

povznášíme se
abychom uviděli
kruhy v obilí

ohně doutnají
pod kvetoucími stromy -
v noci bude mráz

v meandru řeky
roste hrad z větví – bobři
tiší jarní proud

Aktivity během čtení

Úloha 1: Prohlédni si ukázku a pokus se odhalit původ haiku (俳句)**. Diskutuj se spolužáky.** Napadá tě, kde asi haiku (俳句) vzniklo? Ukázka ti možná napoví.

古池や (*furuike ya*)
蛙飛び込む (*kawazu tobikomu*)
水の音 (*mizu no oto*) [1)]

Úloha 2: Do literárního slovníku vytvořte heslo **HAIKU.**

Aktivity po čtení

Úloha 3: Napiš „podzimní haiku“.

Úloha 4: Vysvětli slovo kaligrafie. Pracuj se Slovníkem cizích slov.

F. Šrámek: Prosinec
K. Toman: Prosinec

ŠRÁMEK, Fráňa. *Splav.* 15.vyd. Praha: Odeon, 1977. Skvosty české literatury.
TOMAN, Karel. *Měsíce:* 1914-1918. [Praha]: Fr. Borový, [1918]. Zlatokvět (F. Borový).

Metody a formy práce: komunitní kruh, naslouchání, tiché čtení, individuální samostatná práce ve dvojicích, skupinová práce, řízená diskuze, Vennův diagram, tvůrčí psaní, autorské čtení

Pomůcky: prázdné proužky papíru, dva archy papíru, lepidlo, pracovní list TEXT, pracovní list UČITEL / ilustrační foto, pracovní list UČITEL / otázky, pracovní list 1, 2 ŽÁK, knihy *Splav*, *Měsíce*

Aktivity před čtením

Učitel předloží každému žákovi obrázek zimní krajiny či zimy s vánočním motivem (pracovní list UČITEL / ilustrační foto). Žáci si ho prohlíží a zapisují k obrázku nejen to, co vidí, ale také pocity, které v nich obrázek vyvolává. Poté žáci chodí po třídě, zapisují si další slova od svých spolužáků, rozšiřují tak svoji zásobu slov.

Náladu můžeme umocnit tím, že žáci v kruhu čtou postupně zapsaná slova, a to tak dlouho, dokud nikomu žádné slovo nezůstane (slova se neopakují). Žáka tato aktivita vede k naslouchání a pozornosti. Poté žáci usednou do lavic, zavřou si oči a poslouchají učitele, který v jednoduchých větách líčí zimní krajinu, jejíž obrázek žáci obdrželi. Je možné užít i slova, která zazněla ve třídě. *Představ si, že venku padá sníh... Sníh zahalil krajinu... Vydáš se na procházku... Pod nohama ti křupe sníh... Tvým společníkem je ticho...*

Nyní každý žák obdrží šest proužků nepopsaného papíru. Na tři proužky napíše stejné začátky vět *Zimu mám rád, protože*..., na další tři napíše *Zimu nemám rád*, *protože*... Poté věty dokončí. Žáci nalepí na dva archy papíru pod sebe jednotlivé věty, vzniknou tak dvě básně s nadpisem *Zimu mám rád...* a *Zimu nemám rád...*

Aktivity během čtení

Každý žák obdrží dvě básně nazvané *Prosinec* (pracovní list TEXT). Tichým čtením si žáci obě básně přečtou. Zamýšlí se nad podobností básní po stránce formální (název, počet slok, rým...), ale také po stránce obsahové. Své poznatky sdílí ve dvojicích.

Nyní rozdělíme třídu pomocí jednoduchého klíče na dvě skupiny, *Šrámkovce* a *Tomanovce*. Při velmi početné třídě bude snazší pracovat s celou třídou, otázky pak učitel zadává frontálně, vede řízenou diskuzi. Členové skupin sedí ve dvou řadách proti sobě. Následuje interpretace básní, žákům pomáhají návodné otázky (pracovní list UČITEL / otázky), které učitel umístí na podlahu mezi obě řady. Všichni žáci si otázky potichu přečtou, potom následuje diskuze ve dvou debatních kruzích, skupiny se domlouvají na odpovědích. Odpovědi hledají v básních, odhalují skryté významy, některé odpovědi opírají o vlastní zkušenosti. Pokud se otázka netýká jejich básní, neřeší ji. Poté žáci usedají do řad a zástupci *Šrámkovců* a *Tomanovců* zveřejňují odpovědi. Skupiny se navzájem poslouchají.

Žáci získané poznatky o básních zaznamenají písemně, vypracují samostatně úlohu č. 1 (pracovní list 1 ŽÁK).

Nyní žáci své pocity z básní vyjádří pomocí barev, svůj výběr barev zdůvodňují. Učitel ukáže žákům zimní obrázky Josefa Lady.

https://www.google.cz/search?q=v%C3%A1noce+josefa+lady&hl=cs&prmd=imvns&source=lnms&tbm=isch&ei=xykTT8W8BaHh4QSs_3EAw&sa=X&oi=mode_link&ct=mode&cd=2&sqi=2&ved=0CBYQ_AUoAQ&biw=1708&bih=828

Vybrali byste Ladovy obrázky jako vhodné ilustrace k básním? Proč ano? Proč ne? Jaký motiv by měla vaše ilustrace? Žáci odpovídají na otázky učitele, sdílí své nápady. Žák – ilustrátor vypracuje úlohu 2 (pracovní list 2 ŽÁK).

Aktivity po čtení

Žák pracuje individuálně. Pro tvůrčí psaní si vybere jednu z nabízených možností. *Jak si představuješ Vánoční zemi? Napiš báseň nazvanou Prosinec* (pracovní list 2 ŽÁK, úloha 3). K práci využívá obrázek, slova k němu napsaná, taktéž žáka inspirují dvě básně složené na začátku hodiny — *Zimu mám rád… Zimu nemám rád* ... Mohou si znovu přečíst básně Šrámka a Tomana.

Na závěr lekce proběhne autorské čtení.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Ilustrační obrázek:
https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTUh6wSbVBIkCww7b_eOPmSITV5Kuaw2xAZ9g&usqp=CAU

Ilustrace Josefa Lady:
https://www.google.cz/search?q=v%C3%A1noce+josefa+lady&hl=cs&prmd=imvns&source=lnms&tbm=isch&ei=xykTT8W8BaHh4QSs_3EAw&sa=X&oi=mode_link&ct=mode&cd=2&sqi=2&ved=0CBYQ_AUoAQ&biw=1708&bih=828

Ukázky:
…Vánoční země je celá zasněžená, pokrytá bílou peřinou. Všude visí světélka a na každém kroku je slyšet dětský smích. V takové vánoční zemičce bydlí malí, roztomilí človíčci…

… malá země, kde svítí hvězdy, sněží a panuje zima. Na jednom místě je teplo, zde se scházejí lidé oslavit narození Ježíška …

Mrznoucí měsíc na cestu svítí,
od země jde chlad.
Slunce už dávno spí.
Mezi stromy proniká světlo velké luny.
Je ticho, protože měsíc zahalily mraky.

Prosinec
Je to krásné, když sníh pokryje celou zem,
prosinec je toho důkazem.
Zapalují se svíčky jedna, druhá, třetí, čtvrtá,
každá z nich další týden vítá.
Pak když všechny zapálí se,
stromeček s dárky odhalí se.
Ježíška tu vítáme,
vždyť ho přece rádi máme.

Prosinec
Nastal prosinec,
čas vánočních svátků.
Raduje se každý jedinec,
nechá si šupinu na památku.

Prosinec
Všude sníh a veselá nálada,
začíná nám Vánoční čas.
Až rozsvítí se hvězda,
tak sejdem se zas.

Fráňa Šrámek

Prosinec

Po sněhu půjdu čistém, bílém,
hru v srdci zvonkovou.
Vánoční země je mým cílem.
Až hvězdy vyplovou,
tu budu blízko již. A budu ještě blíž,
až noční půjdu tmou.

Tu ztichnu tak, jak housle spící,
a malý, náhle dětinný,
a v rukou žmoule beranici,
včarován v ticho mýtiny
tu budu blízko již. A budu ještě blíž,
svých slz až přejdu bystřiny.

Mír ovane mne, jak by z chléva,
v němž vůl a oslík klímají,
světélka stříknou zprava, leva,
noc modrá vzlykne šalmají,
tu budu blízko již. Ach, jsem tak blízko již,
snad pastýři mne poznají…

Karel Toman

Prosinec

Šla do Betléma rovná cesta,
zářila hvězda, všechno bylo prosté.
A za nábožných písní
sny otců našich věčně putovaly
po starém mostě.

Byl, nebyl Betlém?
Však na tom mostě rozmarýna roste.
A poutníčkové věrní tiše obrátí se,
když místo spasitele
čeládku chlévní najdou.

A vracejí se domů s vírou,
že za rok hvězda stane jistě nad
Betlémem
a ta již neoklame.

Je báseň lyrická, či epická? Zdůvodni.

Obsahuje báseň knižní slova? Která to jsou? Rozumíš jejich významu?

Najdeš v básni slova, která symbolizují zimu?

Vyhledáš verš, který se vztahuje k prosinci?

Obsahuje báseň symboly vánočních svátků? Pokud ano, které to jsou?

Dokážeš vysvětlit význam slova zvonkohra?

Co znamená obraz pláče?

Zamysli se nad obrazem mostu. Co spojuje?

Oslavují Vánoce jen lidé věřící? Která část básně poukazuje na zlidovění křesťanského svátku?

Co můžeš říct o mluvčím básně?

Aktivity během čtení

Úloha 1: Porovnej básně Fráni Šrámka a Karla Tomana. K zápisu využij Vennův diagram.

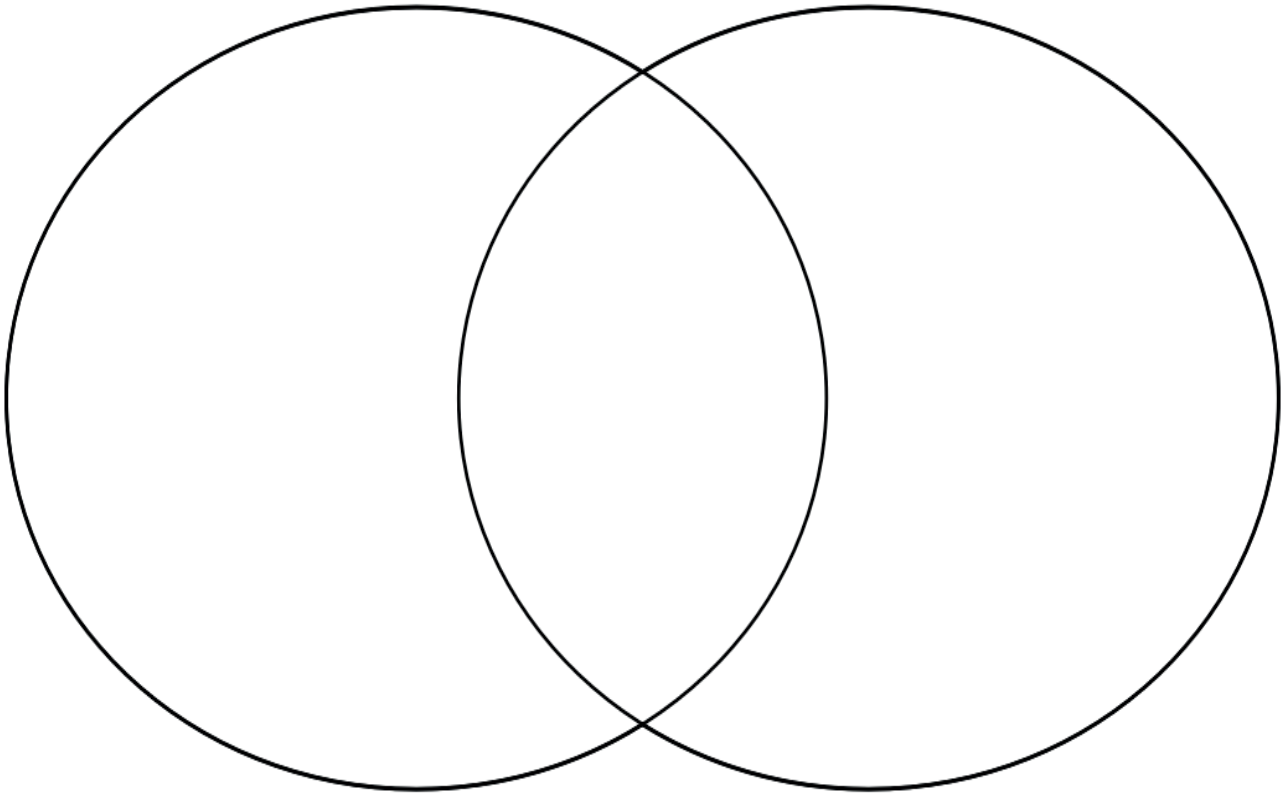

Úloha 2: Moje ilustrace

Aktivity po čtení

Úloha 3: Tvůrčí psaní
Vyber si jednu z možností: Vánoční země (líčení, 5–10 vět), Prosinec (báseň, min. 4 verše).

npi | Systém podpory profesního rozvoje učitelů a ředitelů

V ŘÍŠI FANTAZIE

aneb Jak číst s žáky poezii

FANTAZIE

Tematický celek IV

V říši dobrodružství, snění a fantazie

MOTTO

Básnička o černé

Černá — to je tajemství

V černé noci všechno spí

Černé větry černě vanou
černé ohně černě planou
bludičky jdou na čekanou
do černé tmy na scestí

Sen už vchází tajnou branou
Dobrou noc a na shledanou
Ať se vám zdá o štěstí

oblast / námět	**cíl / dovednost**			
v říši dobrodružství, snění a fantazie	• **rozvoj představivosti a fantazie, překvapivé vidění světa**			
čtenářská lekce autor a název básně	**téma / klíčová slova**	**časová dotace ročník**	**přesah**	**výstup**
čtenářská lekce 1 *Emanuel Frynta: Záhada*	• rým • jazyk básně	45 minut *6. ročník*	• slovní zásoba • synonyma • antonyma • přívlastek • práce se slovníkem • mluvený projev • naslouchání • výpisky • popis • charakteristika	**Obměna básně Záhada**
čtenářská lekce 2 *Robert Louis Stevenson: Před usnutím* *František Halas: Copak je to ve tmě?* *František Halas: Mlýnek*	• atmosféra básně • lyrický mluvčí • smyslové vnímání • umělecký přednes • zhudebněná báseň	45 minut *7. ročník*	• mluvený projev • naslouchání • práce s jazykovými příručkami *Hudební výchova*	**Usínám**... (volné psaní) **Deníček pro dobré usínání**
čtenářská lekce 3 *Robert Louis Stevenson: Země spánku*	• hádanka • jazyk hádanky, obraznost (metafora, personifikace, popisnost, protiklad, slovní hříčka) • lyrika, epika	2x 45 minut *8. ročník*	• antonyma • podmiňovací způsob • tvoření slov • pravopis vlastních jmen • práce se slovníky • mluvený projev • diskuze	**Pozvánka do města v Zemi spánku**
čtenářská lekce 4 *Shel Silverstein: Mražený sen* *Shel Silverstein: Rocková kapela* *Jiří Suchý: Jak se plaší zlý sen* *Jiří Dědeček: Noční můra* *Jan Burian: Kanárek*	• písňový text • refrén • podobenství • tematika, stavba básně • jazyk a obraznost • smyslové a citové vnímání • tvůrčí psaní • autorské čtení	2x 45 minut vhodnější 90 minut *9. ročník*	• synonyma • antonyma • význam slov • přívlastek • práce se slovníky • mluvený projev • naslouchání • zpráva • úvaha *Hudební výchova*	**Úvahový text**
čtenářská lekce 5 *Jiří Wolker: Okno* *Shel Silverstein: Kouzelný koberec*	• metafora • lyrika, epika • tematika, kompozice, jazyk • smyslové a citové vnímání • tvůrčí psaní • autorské čtení	2x 45 minut Vhodnější 90 minut *8. ročník* *9. ročník*	• význam slov (přísloví) • práce se slovníky • mluvený projev • naslouchání • popis • líčení *Výchova k občanství*	**„Představa“ v rámu** (prvky popisu a líčení)

Emanuel Frynta: Záhada

FRYNTA, Emanuel. *Písničky bez muziky.* Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0330-4.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, skupinová práce, tiché čtení, živý obraz, mluvní cvičení, naslouchání, myšlenková mapa, klíčová slova, slovní linie

Pomůcky: pracovní list TEXT, pracovní list 1 ŽÁK / sešit na poznámky, pracovní list 2 ŽÁK / sešit na poznámky, pracovní list UČITEL, kniha *Písničky bez muziky*, kartičky, Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost

Aktivity před čtením

Učitel uvede hodinu otázkou: *Co znamená slovo ZÁHADA?* Žák se pokusí objasnit věcný význam slova a zformuluje chybějící heslo do slovníku. Učitel může pomoci i návodným začátkem souvětí *Záhada je, když...* Žáci sdílí své návrhy ve dvojicích. Nakonec vyhledají heslo ve slovníku, porovnají svůj výkon se slovníkovým heslem a zhodnotí ho (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 1).

Žák nachází ve své čtenářské nebo životní zkušenosti odpověď na otázku: *Vzpomeneš si na nějakou záhadu?* V mluvním cvičení dokončuje nahlas větu *Vzpomínám si, že…* Naslouchá spolužákovi a zapíše podstatnou informaci v podobě výpisku (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 2).

Žák v myšlenkové mapě (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 3) rozvíjí své představy a vhodnými slovy popisuje, porovnává, analyzuje, hodnotí. Otázky učitel volí tak, aby nesměřovaly pouze ke konkrétním představám: *Můžeš ji nějak pojmenovat? Jak? Dá se popsat? Jak vypadá? Můžeš ji někde vidět? Kde? Živí se něčím? Čím? Podobá se něčemu, někomu? Projevuje se nějak? Jak? Je nějak užitečná? Zdůvodni apod.* Žák „obludu“ může nakreslit nebo vytrhat z papíru a nalepit ji do sešitu. Žáci můžou vytvořit třídu oblud v podobě soch, učitel je může na dotek oživit a ony se představí, vydávají zvuk. Je možné se představit klíčovým slovem, které vystihuje odpověď apod.

Aktivity během čtení

Žákovo soustředěné tiché čtení neúplného textu Emanuela Frynty *Záhada* na pracovním listě (pracovní list 2 ŽÁK, úloha 4). Žák vyhledá ve SSČ slovo rým, aby si připomněl a ujasnil již osvojenou informaci. Znalost o rýmu využije v samostatné práci s textem (pracovní list 2 ŽÁK, úloha 4a—d). S porozuměním spolužáků (pracovní list 2 ŽÁK, úloha 4e) se seznamuje v kruhu přečtením slov na kartičkách (je možné položit svou kartičku na lavici a žáci postupně obejdou lavice, nebo jen řadu lavic, pracují ve skupinách apod.).

Učitel k úloze 5a (pracovní list 2 ŽÁK) využije kartičky s návrhy žáků a doplní je v případě potřeby o další slova (pracovní list UČITEL, část A). Žáci objasňují význam slov pomocí návodných otázek: *Už jsi někdy tato slova slyšel, v jaké souvislosti?* Žák rozvíjí přirozeně podstatná jména a nepřímo se seznamuje s přívlastkem. Žáci ve skupinách aktivizují slovní zásobu, třídí slova podle různých kritérií a zdůvodňují svá řešení.

Na základě svých zkušeností objasňují možná porozumění v úloze 5b (pracovní list 2 ŽÁK). Porovnávají se spolužáky a zdůvodňují. Učitel může využít kartičky (pracovní list UČITEL, část B), kartičky rozdá do dvojic apod. Žáci vycházejí z úlohy 5a (pracovní list 2 ŽÁK), ale mohou přijít i na další slova. Žáci budují své pochopení smyslu básně a posilují vědomí, že má každý právo na své vysvětlení.

Aktivity po čtení

Učitel předloží žákovi originál básně se zvýrazněnými slovy (pracovní list TEXT nabízí dvě možnosti). Žák nahradí zvýrazněná slova antonymy a zdůvodní svou volbu. Obměnu básně napíše do sešitu. Žáci analyzují důležitost výběru slov podle záměru autora.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Možná antonyma: *nesmírně — mizivě, nicotně; velká — malá, titěrná; děsná — pohodová, příjemná; nejmenší – největší; vtěsná — nevtěsná*

Ukázka obměny básně (možnost 2):
Znám záhadnou **vílu** ze sna,
je nesmírně **malá** a **něžná —**
a i když mám ten
svůj **nejdelší** sen,
tak ona se do něho **nevtěsná.**

Možnost 1

Emanuel Frynta

Záhada

Znám záhadnou obludu ze sna,
je **nesmírně velká a děsná** —
a i když mám jen
ten **nejmenší** sen,
tak ona se do něho **vtěsná**.

Možnost 2

Emanuel Frynta

Záhada

Znám záhadnou **obludu** ze sna,
je nesmírně **velká a děsná** —
a i když mám jen
ten **nejmenší** sen,
tak ona se do něho **vtěsná**.

ČÁST A

děsná	šílená	strašná
děsuplná	neskutečná	úděsná
hrůzostrašná	příšerná	nemožná
hrůzná	hrozná	nesmírná

ČÁST B

muž	**žena**	**malý člověk**
předškolák	**školák**	**teenager**
dospělák	**vysoký člověk**	**vědec**

Aktivity před čtením

Úloha 1: Představ si, že ze Slovníku spisovné češtiny vypadlo slovo ***záhada*** a máš ho doplnit.

Záhada	**Záhada je, když…**
Jak se mi dařilo?	

Úloha 2: Naslouchej svému spolužákovi a zapiš podstatnou informaci z jeho vyprávění *Vzpomínám si, že…*

Jméno	***Heslovitá informace***

Úloha 3: Vytvoř mapu života Záhadné obludy. Využij návodné otázky.

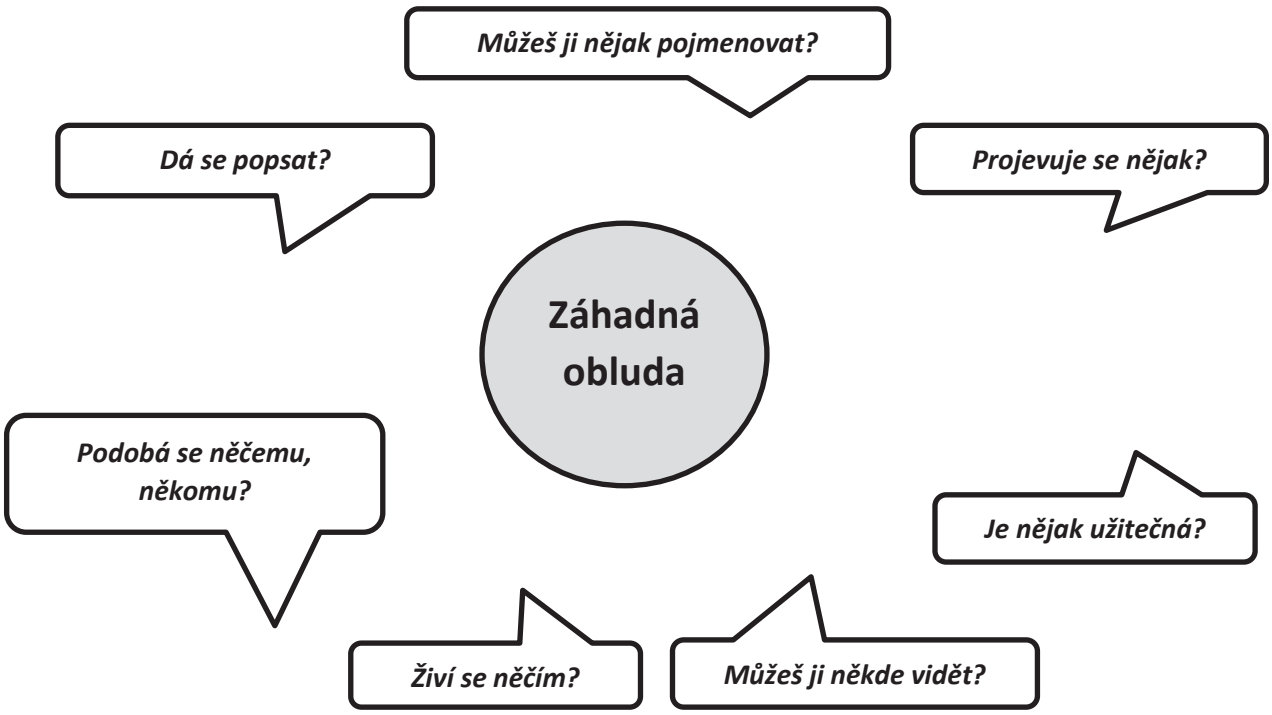

Aktivity během čtení

Úloha 4:

a) Přečti si potichu báseň.
b) Vyhledej ve SSČ slovo ***rým***
a použij jeho význam při řešení
c) následujícího úkolu.
d) Zvýrazni slova, která se rýmují.
e) Podle vlastní úvahy doplň chybějící slovo.
f) Slovo napiš na kartičku.

Záhada

Znám záhadnou obludu ze sna

je nesmírně velká a _____

a i když mám jen

ten nejmenší sen

tak ona se do něho vtěsná.

Úloha 5:

a) Seřaď slova na kartičkách podle intenzity.
b) Vyber slovo, které by do textu doplnil:

předškolák	
školák	
teenager	
dospělák	
malý člověk	
vysoký člověk	
muž	
žena	
vědec	

Aktivity po čtení

Navrhni do básně antonyma a posuď, jak se báseň změnila.

Robert Louis Stevenson: Před usnutím
František Halas: Copak je to ve tmě?
František Halas: Mlýnek
BRUKNER, Josef a Pavel ŠRUT. *Ostrov, kde rostou housle.* Praha: Albatros, 1987.
HALAS, František. *Před usnutím*. Praha: Albatros, 1981.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, skupinová práce, tiché čtení, mluvní cvičení, asociační řetězec, naslouchání, řízený rozhovor, volné psaní, poslech výrazného čtení, poslech zhudebněné verze

Pomůcky: pracovní list TEXT, pracovní list ŽÁK / sešit na poznámky, kniha *Ostrov, kde rostou housle, Před usnutím,* Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Pravidla českého pravopisu, barevné papíry, sešívačka

Aktivity před čtením

Žáci zaujmou pohodlnou pozici a zavřou oči. Krátkou relaxační hudbou, např. https://www.youtube.com/watch?v=wtiHFhxh7zM, https://www.youtube.com/watch?v=_a1564XMWDk, učitel navodí klidnou atmosféru. Učitel vysloví slovo USÍNÁNÍ a žáci postupně říkají své asociace. Asociační řetězec vytváří celá třída, postupně odpovídají všichni žáci, pokud je třída velmi početná, můžou být žáci rozděleni do skupin. Pokud učitel chce s žáky cvičit paměť, po určité době či vystřídání všech žáků zahájí opačný směr (zpětnou rekapitulaci). Např. já jsem řekl „slovo“, protože spolužák mi ho připomněl „slovem“. (Např. já jsem řekl „peřina“, protože mi to spolužák připomněl slovem „postel“.)

Žáci navrhnou, jakou barvou by vyjádřili usínání, a zdůvodní.

Aktivity během čtení

Žákovo soustředěné tiché čtení textu Roberta Louise Stevensona *Před usnutím* (pracovní list ŽÁK, úloha 1 a 2) je doplněno o vyhledání slova cirkus v Pravidlech českého pravopisu nebo Slovníku spisovné češtiny, které mají žáci k dispozici ve třídě. Vzájemným čtením svých představ dopsaných do básně cvičí naslouchání.

Žáci propojují text se svými zkušenostmi a v řízeném rozhovoru odpovídají na otázky*: Co dělám před spaním? Jak se mi usíná? Mám nějaký rituál, zvyk? Na co myslím?* apod.

Následuje poslech výrazného čtení básně učitelem, můžou číst i žáci (pracovní list TEXT). Žáci porovnávají své myšlenky s vyjádřením mluvčího básně. Posoudí, zda je mluvčím básně samotný autor, co o něm víme, jak usíná, jaký je jeho spánek, co má rád, co ho zajímá, baví, a seznamují se s pojmem lyrický mluvčí. Zdůvodňují rozdílnost odpovědí.

Po tichém čtení básně Františka Halase *Copak je to ve tmě*? žáci objasní, s kterými významy v básni by se ztotožnili, proč autor užil 1. osobu množného čísla, zda by se změnil význam básně, kdyby užil číslo jednotné. Někdo z žáků přečte báseň v 1. osobě čísla jednotného.

V řízeném rozhovoru žáci propojují text se svými zkušenostmi a odpovídají na otázky: *Měli jste nějakou hračku či věc, s kterou jste usínali? Kdo vám ji dal? Jak dlouho jste ji měli? Co může malé dítě děsit před spaním? Proč někoho děsí tma? Máte někdy strach před spaním? Co to může způsobit? Co (nebo kdo) bylo pro mě důležité před spaním, když jsem byl malý, co je důležité teď?*

Aktivity po čtení

Žáci volným psaním (3—5 minut) pokračují v tématu *Usínám…* (pracovní list ŽÁK, úloha 3). Učitel vyzve žáky k přečtení myšlenek. Žáci cvičí naslouchání.

Na závěr si poslechnou báseň Františka Halase *Mlýnek*:
https://www.youtube.com/watch?v=UkRJJxwiY4w zhudebněná verze
https://www.youtube.com/watch?v=I_-JD9ndHao umělecký přednes (14:23 min.)

Žáci si vyrobí deníček pro dobré usínání. Můžou si ho jakkoli nazvat. Učitel připraví proužky papírů různých barev (cca 16x 7 cm). Žáci si vyberou cca 20 proužků a sešijí je sešívačkou. Do knížečky zapisují každý den před spaním tři úspěchy, radosti, pochvaly dne, které navodí příjemnou atmosféru před spaním.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Odkazy: relaxační hudba
https://www.youtube.com/watch?v=wtiHFhxh7zM,
https://www.youtube.com/watch?v=_a1564XMWDk
Františka Halase *Mlýnek*
https://www.youtube.com/watch?v=UkRJJxwiY4w zhudebněná verze
https://www.youtube.com/watch?v=I_-JD9ndHao umělecký přednes (14:23 min.)

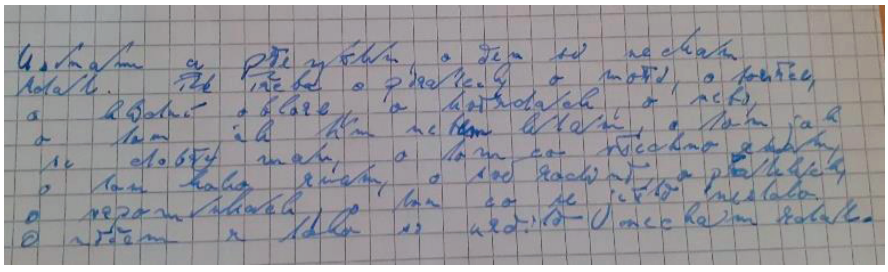

Ukázka volného psaní (přepis)
Usínám a přemýšlím, o čem si nechám zdát. Třeba o pirátech, o moři, o bouřce, o klidné obloze, o hvězdách, o nebi, o tom, jak tím nebem létám, o tom, jak se dobře mám, o tom, co všechno mám, o tom koho znám, o své rodině, o přátelích, o vzpomínkách. O tom, co se ještě nestalo….

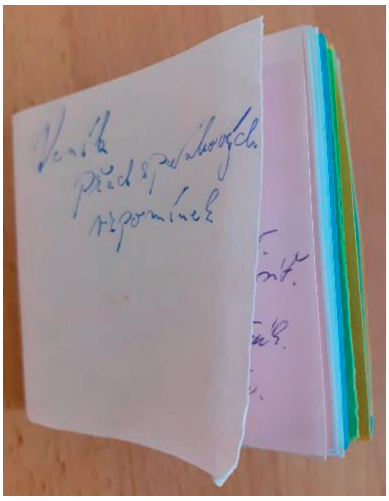

Robert Louis Stevenson
Před usnutím

Každý večer, v noci jasné,
když maminka v noci zhasne,
začne proudit průvod lidí
a mé oči náhle vidí:

krále, vládce, válečníky,
štíty, meče, šavle, píky —
tenhle průvod velkolepý,
kdo nevidí, tak je slepý!

Je to slavná podívaná,
ani v cirku nevídaná —
všechno, co si vymyslíte,
v tom průvodu uvidíte.

Nejdříve se jen tak vleče
a pak mi div neuteče —
běžím za ním v nočním vánku
až za bránu města spánku!

František Halas
Mlýnek

Tak šup a honem do peřinek,
dívej se pěkně do stěny,
uslyšíš hrčet zlatý mlýnek,
co si tam zpívá zazděný.

Mele on, mele všechny řeči,
cos kdekomu dnes pověděl,
Mžikalka víla u něj klečí,
tma už ji chytá do křídel.

Až semele, cos napovídal,
nasype ti to pod čelo
a hleď, aby sis dobře hlídal,
co se ti v spánku semlelo!

František Halas
Copak je to ve tmě?

Copak je to ve tmě? Copak je to v noci?
Z čeho máme strach!
Na zdech rostou stíny a my bez pomoci
ve svých postýlkách.

Tiskneme si hračky, pevně držíme,
ty se nebojí,
utéci se nedá, křičet se nesmí…
Kdo to jenom chodí v pokoji?

Rarášek to není, to je kamarád.
Kdopak to jen ale, kdopak to jen je?
Drak to asi nebude, nemá světlo rád.

Aktivity během čtení

Úloha 1: Přečti si báseň a na prázdné řádky dopiš vhodnou odpověď.

Robert Louis Stevenson
Před usnutím

Každý večer, v noci jasné,
když maminka v noci zhasne,
začne proudit průvod lidí
a ***mé oči náhle vidí:***

_____

_____

_____

_____

Je to slavná podívaná,
ani v cirku nevídaná -
všechno, co si vymyslíte,
v tom průvodu uvidíte.

Nejdříve se jen tak vleče
a pak mi div neuteče -
běžím za ním v nočním vánku
až za bránu města spánku!

Vyber si vhodnou jazykovou příručku a vyjasni tvar slova *cirku*.

Dozvěděl jsem se:

_____

_____

_____

_____

Úloha 2: Najdi ve třídě alespoň dva spolužáky a vzájemně si přečtěte své představy.

Aktivity po čtení

Úloha 3: Usínám …

Robert Louis Stevenson: Země spánku

BRUKNER, Josef a Pavel ŠRUT. *Ostrov, kde rostou housle*. Praha: Albatros, 1987.
FISCHER, Václav a Pavel SÝKORA. *Špalíček hádanek*. Ilustrovala Marie TICHÁ. Praha: Albatros, 2002. ISBN 80-00-01033-X.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, skupinová práce, komunitní kruh, řízená diskuse, diamant, T-graf, tiché čtení

Pomůcky: pracovní list TEXT, pracovní list ŽÁK / sešit na poznámky, pracovní list UČITEL / diamant, pracovní list UČITEL / hádanky 1, pracovní list UČITEL / hádanky 2, kniha *Ostrov, kde rostou housle; Špalíček hádanek*, Slovník synonym, fixy/pastelky, volné papíry formátu A4

Aktivity před čtením

Žáci ve skupinách řeší hádanky a zapisují slova do křížovky, aby se dozvěděli téma hodiny (pracovní list UČITEL, hádanky 1 a 2, pracovní list ŽÁK, úloha 1). U hádanek objasní, na jakém obrazném principu jsou utvořeny (např. metafora, personifikace, popisnost, protiklad, slovní hříčka). Na slovo spánek vymyslí žák hádanku (pracovní list ŽÁK, úloha 2), kdo chce, hádanku přečte, ostatní hodnotí, jak se úkol zdařil. Pro srovnání učitel přečte hádanku (Spánek) z knihy *Špalíček hádanek* (pracovní list UČITEL / hádanky 2). Žáci uvedou příklady pohádek, kde hraje roli hádanka. A zdůvodní, jakou spojitost mají pohádky a spánek.

Žáci zkusí barevně do sešitu (na volný papír) ztvárnit svůj spánek, zachovají nepřerušovanou čáru (čára je vodorovná — klidná, vlní se — bouřlivá apod. podle pocitů žáka). V komunitním kruhu zdůvodňují své kresby.

Aktivity během čtení

Žáci brainwritingovou metodou diamant popisují téma SPÁNEK i v opozitních (negativních) významech. Žáci vyjadřují pocity a myšlenky k tématu. Grafické schéma diamantu rozdá učitel každému žákovi, ale možné je pracovat ve dvojicích i skupinách (pracovní list UČITEL / diamant). Po vyplnění diamantu v řízené diskuzi analyzují příčiny a důsledky zdravého, klidného a nezdravého, neklidného spánku. Učitel může zapisovat na tabuli či flipchartový papír v podobě T-grafu.

Následuje žákovo soustředěné tiché čtení textu Roberta Louise Stevensona *Země spánku.* Nedříve žáci vyjasní význam slovního spojení *den má na kahánku*.

Žák pracuje s atmosférou básně, zdůvodní, zda jde o lyriku, nebo epiku. V podvojném deníku (sešit, nebo nepopsaná strana pracovního listu) žák cituje verše, které ho zaujaly, a uvede, jaký obraz, pocit v něm vzbuzují. Kdo chce, sdílí s ostatními, čte nahlas. Učitel reaguje na příspěvky žáků. Např. upozorní na verš *znám její **potoky** a **údolí** a **srázy**. Jaké obrazy je napadají, jaké pocity mají spojeny s těmito místy?* (Možné odpovědi: potok — zurčení, klid, relaxace; údolí — bezpečí, skrýš; sráz — nebezpečí, strach, pád).

Aktivity po čtení

Ve dvojicích v mluvním cvičení žáci dokončují větu *Kdybych se ocitl/a v Zemi spánku, uviděl bych…, slyšel bych…, cítil bych…*

Žák navrhne pozvánku do města v Zemi spánku (pracovní list ŽÁK, úloha 3), může být zadáno jako domácí práce. Učitel upřesní pravidla práce:
1. Báseň je inspirací pro pozvánku do města v Zemi spánku.
2. Dodržujeme tyto zásady: fiktivní názvy ulic, budov, lidí; jména odvozujeme od slov spát, spánek, slov souvisejících se spánkem (slova uvedená v diamantu) a vyhledaných synonymních výrazů ve slovníku synonym; využíváme znalosti o tvoření slov, psaní velkých písmen v názvech.

Žáci se seznámí s pozvánkami obcházením lavic. Tiše čtou práce spolužáků. Pokud chtějí, mohou spolužákovi napsat vzkaz (pracovní list ŽÁK, úloha 3).

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Ukázka diamantu:

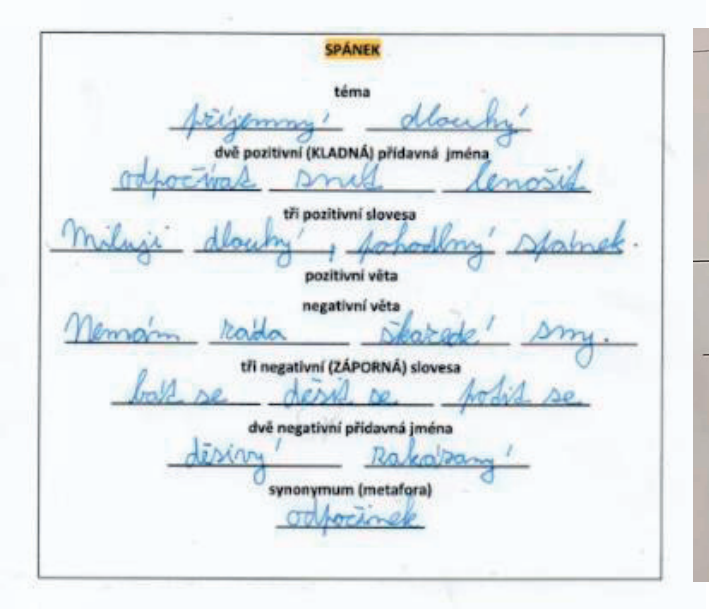

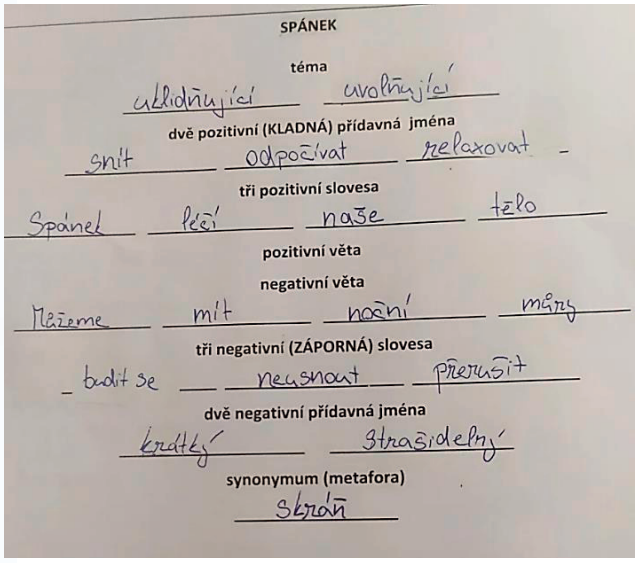

Robert Louis Stevenson

Země spánku

Sotva se nasnídám, už běžím ven,
jsem mezi kamarády celý den,
ale když den má na kahánku —
chystám se na cestu do Země spánku.

Docela sám v té zemi se procházím,
znám její potoky a údolí a srázy,
docela sám jsem králem v tomhle kraji,
vysoko v horách snů, které se jen mně zdají.
Nejpodivnější věci se tu stanou
jenom pro sebe mám všechnu podívanou,
v tajemné knize sen obrací stránku -
až do rána v mé Zemi spánku.

Ale když slunce vyjde za rozbřesku,
kdybych chtěl sebevíc, už nenajdu tu stezku
a marně čekám na pozvánku —
k tajemným toulkám v Zemi spánku.

_____

téma

_____ _____

dvě pozitivní (kladná) přídavná jména

_____ _____ _____

tři pozitivní slovesa

_____ _____ _____ _____

pozitivní věta

negativní věta

_____ _____ _____ _____

tři negativní (záporná) slovesa

_____ _____ _____

dvě negativní přídavná jména

_____ _____

synonymum (metafora)

_____

_____

téma

_____ _____

dvě pozitivní (kladná) přídavná jména

_____ _____ _____

tři pozitivní slovesa

_____ _____ _____ _____

pozitivní věta

negativní věta

_____ _____ _____ _____

tři negativní (záporná) slovesa

_____ _____ _____

dvě negativní přídavná jména

_____ _____

synonymum (metafora)

_____

Hádanka 1

Je plný čaromoci
a přicházívá v noci
políbit víčka, spící oči
svézt na kouzelném kolotoči.

Hádanka 2

Oblékám ho rád,
když jdu večer spát…
Jedno slovo pro dva kusy.
Ať to někdo bez nich zkusí!

Hádanka 3

Tiše šeptá
načechránek:
Přivábím ti
sen a spánek!

Hádanka 4

Schovává se před sluníčkem
asi z něj má strach.
Ať se vrtneš, kam se vrtneš,
máš ho na patách.

1. SEN 2. PYŽAMO 3. POLŠTÁŘ 4. STÍN 5. ŠERO 6. BUDÍK Tajenka SPÁNEK

Hádanka 5

Když vypadne elektrika,
mraky níž se derou.
Hasne slunce, svíce bliká,
na zem sedá …

Hádanka 6

Je to pták
nezpěvák.
Časně zrána
budí pána.

Spánek

Únava má od něj klíček,
zámkem jsou mu oči.
Jak zaklapnou vrátka víček,
do snů tiše vkročíš.

Aktivity před čtením

Úloha 1:
Vyřeš hádanky a zapiš slova do tajenky. Dozvíš se téma hodiny.

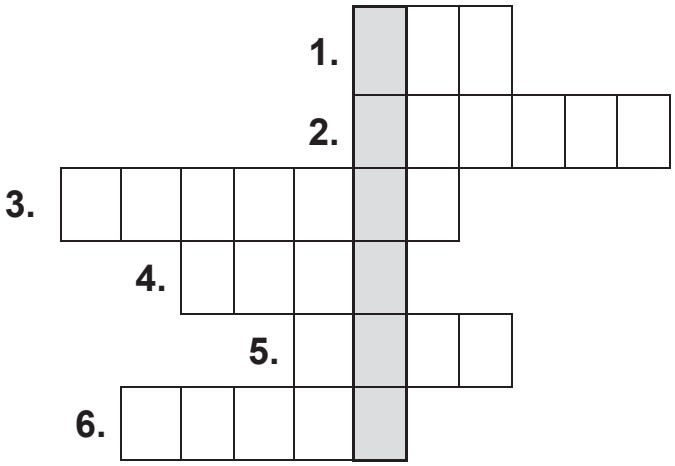

Úloha 2:
Vymysli hádanku na odhalené téma.

Aktivity po čtení

Úloha 3: Pozvánka

Jak se nazývá?	
V které části země se nachází?	
Jak vypadá? (ulice, budovy…)	
Čemu se podobá?	
Liší se něčím od jiných měst?	
Koho je možné ve městě potkat?	
Co se zde může přihodit?	
Co mi připomíná?	
Vzkaz spolužáka	

Shel Silverstein: Rocková kapela
Shel Silverstein: Mražený sen
Jiří Suchý: Jak se plaší zlé sny
Jiří Dědeček: Noční můra
Jan Burian: Kanárek

SILVERSTEIN, Shel. *Jen jestli si nevymejšlíš.* Praha: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03672-4.
SUCHÝ, Jiří. *Trocha poezie*. Praha: Československý spisovatel, 1989. ISBN 80-202-0114-9.
DĚDEČEK, Jiří. *Blues pro slušný lidi.* Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0901-9.
BURIAN, Jan. *Hodina duchů*. Praha: Galén, 2010. ISBN 978-80-7262-675-5.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, skupinová práce, volné psaní, mluvní cvičení, klíčová slova, naslouchání, hlasité čtení, tiché čtení, Vennův diagram, poslech písní, tvůrčí psaní, autorské čtení

Pomůcky: pracovní list TEXT 1, pracovní list TEXT 2, pracovní list ŽÁK / sešit na poznámky, pracovní list UČITEL / klíčová slova, pracovní list UČITEL / slovní spojení, knihy *Jen jestli si nevymejšlíš, Trocha poezie, Měsíc nad sídlištěm, Hodina duchů*, kartičky, Slovník synonym, Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost

Aktivity před čtením

Žák volným tokem myšlenek — technikou volného psaní (max. 3 min.) rozvíjí význam slova SEN. Žáci při čtení nahlas před třídou (čtení je dobrovolné) pravděpodobně vyloží různé významy slova sen. Sen jako představa vytvořená během spánku; sen jako iluze, snění, vidina; sen jako touha, přání, plán. Významy slova mohou dohledat ve SSČ.

Učitel využije pro práci ve skupině klíčová slova (pracovní list UČITEL / klíčová slova). Žáci v mluvním cvičení užijí v krátkém příběhu klíčové slovo (v jakémkoli tvaru), které si vyberou. Trénují pohotové vyjadřování a naslouchání.

Žáci rozvíjí slovo sen o přívlastky, ve dvojici uvádí antonyma (pracovní list ŽÁK, úloha 1).

Aktivity během čtení

Vybraní žáci hlasitě přečtou básně Shela Silversteina *Mražený sen a Rocková kapela* (pracovní list TEXT 1). Žáci charakterizují tematiku pomocí kartiček zachycujících atmosféru, myšlenky básní (pracovní list UČITEL / klíčová slova). Kartičky vybrané žáky jim mohou pomoci zformulovat porozumění textům. Ve skupinách následně jednu z básní převedou do podoby krátké novinové zprávy. Jeden ze skupiny zprávu přečte nahlas a vzájemně posoudí, zda se jim úkol vydařil a jak básním porozuměli.

Žáci si poslechnou písňový text *Jak se plaší zlé sny* (pracovní list TEXT 1). Žáci uvádějí, zda se jim vybaví po poslechu podobnost s něčím, co sami prožili. V řízeném rozhovoru žáci odpovídají na otázky: *Pamatuješ si své sny? Už se ti někdy zdálo něco…* doplňují *přídavná jména strašného, zlého, děsivého, nemožného — příjemného, milého, uskutečnitelného…?* Pracují ve

dvojicích. Žáci věnují pozornost prostředkům, kterými byl sdělen obsah (počet veršů, užití slov, opakování veršů, interpunkce, zdůvodní, proč autor užil protiklady a zda souhlasí s autorovým zakončením).

Následuje tiché čtení písňového textu *Noční můra a Kanárek* (pracovní list TEXT 2). Žáci se zamýšlí nad tím, zda je někdy vzbudila noční můra. *Jaké sny a touhy máme? Může se sen propojit se skutečností? Čeho se bojíme? Jak bychom pojmenovali svou noční můru?* Žáci posoudí formu básní, charakterizují kompozici básní a všímají si jazykových prostředků, obrazných pojmenování (uspořádání slok, zpěvnost básní, rytmus, rým, opakování veršů, prostá hovorová vyjádření, nespisovnost). Společné a rozdílné znaky nalezené v textu *Noční můra a Kanárek* mohou zobrazit ve Vennově diagramu — forma písňového textu, refrén, podobenství, jazyk, obraznost… (pracovní list ŽÁK, úloha 2).

Samotná četba evokuje k navržení melodie k textům, žáci srovnávají své představy, vyjádřené jednoduše přídavnými jmény (pomalá, hlasitá, veselá…), s poslechem písní a autorovým hudebním ztvárněním pocitů (viz odkazy, vhodnější je pustit žákům jen zvuk).

Aktivity po čtení

Učitel vytiskne podle počtu žáků slovní spojení (pracovní list UČITEL / slovní spojení). Žáci si jedno vyberou a vysvětlí je. Napíší souvislý text, min. 80 slov. Práce musí odpovídat tématu, ale může mít jiný název. Na závěr může proběhnout autorské čtení.

- *probudit se ze zlého snu, věřit ve sny, žít jako ve snu, mít živý sen,*
- *putovat za svým snem, spřádat nejrůznější sny,*
- *nesplnitelný sen, přeměnit sen na skutečnost.*

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Odkazy:
Noční můra
Jak se plaší zlé sny
Kanárek

Ukázka úvahového textu:

V jednom vysněném městě
Žil jeden vysněný muž.
Tomuto muži rostly vysněné vlasy.
Vysněný muž měl vysněné oči.
Vysněný nos.
Vysněnou pusu.
Vysněné uši.
Vysněně vypracované tělo a ruce.
Chodil do vysněné posilovny.
Muž měl vysněné zaměstnání.
Vysněnou kariéru.
Jeho vysněné nohy ho zavedly za vysněnou ženou.
Jeho vysněná žena měla vysněné vlasy.
Chodila k vysněnému kadeřníkovi.
Vysněné modré oči.
Vysněnou pusu.
Vysněný nos.
Vysněné uši.
Poprsí měla tak vysněné, že by jí kdejaká žena mohla závidět.
Za jejím vysněným zadkem se každý muž otáčel.
Aby byla vysněná žena kompletní, tak nechybělo vysněné oblečení.
Měla vysněně úžasné šaty.
Vysněnou sukni.
Spolu postavili vysněný dům.
Ve vysněném domě nesměl chybět vysněný obývací pokoj.
V něm vysněná televize.
Vysněná jídelna.
V ní vysněný stůl.
Na něm stálo vždy vysněné jídlo.
Vysněná koupelna.
Vysněné pokoje.
Vysněná kuchyně.
K vysněnému domu připadá i vysněná zahrada.
V zahradě je vysněný bazén.
Vedle domu stojí vysněná garáž.
Před ní vždy postává vysněné auto.
Když se dají dva vysnění dohromady, narodí se vysněné děti.
Žijí ve vysněném městě.
Mají vysněné sny.

Shel Silverstein

Mražený sen

Vezmu ten sen, co jsem dnes měl,
a dám ho hezky k ledu,
abych jednou, až zestárnu
v nabručeného dědu,
mohl ho vyndat z mrazáku
(tu svoji dávnou chloubu),
ohřát ho, slít a pak si s ním
vyhánět revma z kloubů.

Jiří Suchý

Jak se plaší zlé sny

Jak se plaší zlé sny
Chtěli bychom znát
Strach ze snů je děsný
Bojíme se spát

Den je plný růží
Život plný krás
V noci dech se úží
Po zádech jde mráz

Jak se plaší zlé sny
Kdo nám poradí
Strach ze snů je děsný
V černém pozadí

Tma je jako saze
Mouky negativ
Díky Mléčné dráze
Může člověk snáze
Být i potmě živ

Shel Silverstein

Rocková kapela

Kdybysme byli rocková kapela,
rozjeli bysme to hlučně a zvesela.
Hráli a zpívali bysme jako ďasi a nosili šíleně dlouhý vlasy,
kdybysme byli rocková kapela.

Kdybysme byli rocková kapela,
celá země by po nás šílela.
Znali by nás mladí i staří a byli by z nás milionáři,
kdybysme byli rocková kapela.

Kdybysme byli rocková kapela,
dělali bysme i to, co se nedělá:
kouřili, pili a sprostě kleli a na školu úplně zapomněli,
kdybysme byli rocková kapela.

Kdybysme byli rocková kapela,
tak bysme dostali zlatýho Anděla,
rozdali fanouškům autogramy a do kamer mávali: „Ahoj, mami!“,
kdybysme byli rocková kapela.

Jenže my nejsme rocková kapela.
Jsme jenom parta, co na pláži zkoušela vyhrávat na různý harampádí, co sem přitáhli kamarádi,
a na kbelík, co přinesla Marcela.

A nikdo si z toho nic nedělá,
že kolem nás ťukaj si na čela,
a jen si tak sníme celý dny, jak by to bylo bezvadný,
kdybysme byli rocková kapela.

Jiří Dědeček

Noční můra

Včera v noci jsem se ve snu
neobvykle nudil:
zdálo se mi, že se mi zdá,
že už jsem se vzbudil.

Zdálo se mi, že se mi zdá,
že jsem dávno vzhůru
a se síťkou na motýly
honím noční můru.

Dohnal jsem ji sice k smrti,
stačilo jen málo,
ale pak jsem přišel na to,
že se mi to zdálo.

Tuším, že tím ve tvých očích
nepatrně klesnu,
když ti řeknu, že se mi zdá,
že žiju jen ve snu.

A to není žádnou drogou
ani alkoholem,
nýbrž tím, že noční můry
pořád krouží kolem.

Jan Burian

Kanárek

Jsem kanárek
Jsem koupenej pták v kleci
Opustím-li ji zahynu
Jsem kanárek
Jsem zvláštní živou věcí
A ve snu vídám krajinu

A ve snu vídám otevřený dvířka
Za nima celý širý svět
Ta hloubka nesmírná
Ta přezávratná šířka!
Ode zdi ke dveřím a zpět...

Stačí pár krůčků vpřed
A potom vztáhnout křídla
Obletím stůl i lustr ve chvilince
Kdyby mě domácí moc brzo nezahlídla
Přistanu měkce až na kuchyňský lince

Jsem kanárek
Jsem koupenej pták v kleci
Mám ale svoje hranice
Moucha mi vyprávěla
Prapodivný věci
V jaký prej žije panice

Že za záclonou
Za tabulkou ze skla
Jsou střechy slunce ulice
Má duše ptačí si však neposteskla
Mám totiž svoje hranice

Jsem kanárek...

PŘEDSTAVY VE SPÁNKU	PROŽÍVAT DĚJ VE SPÁNKU	ILUZE
VIDINA	SNĚNÍ	BLOUZNĚNÍ
TOUHA	PŘÁNÍ	PLÁN
PRCHAVÁ NESKUTEČNÁ PŘEDSTAVA	PŘELUD	PROCITNUTÍ
PŘEDSTAVY VE SPÁNKU	PROŽÍVAT DĚJ VE SPÁNKU	ILUZE
VIDINA	SNĚNÍ	BLOUZNĚNÍ
TOUHA	PŘÁNÍ	PLÁN
PRCHAVÁ NESKUTEČNÁ PŘEDSTAVA	PŘELUD	PROCITNUTÍ

Probudit se ze zlého snu

Věřit ve sny

Žít jako ve snu

Putovat za svým snem

Spřádat nejrůznější sny

Nesplnitelný sen

Přeměnit sen na skutečnost

Mít živý sen

Aktivity před čtením

Úloha 1: Jaký může být sen? Odpovídej přídavnými jmény.

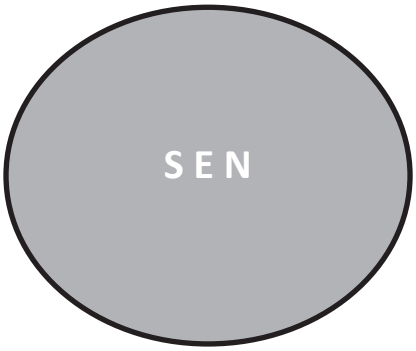

Aktivity během čtení

Úloha 2:

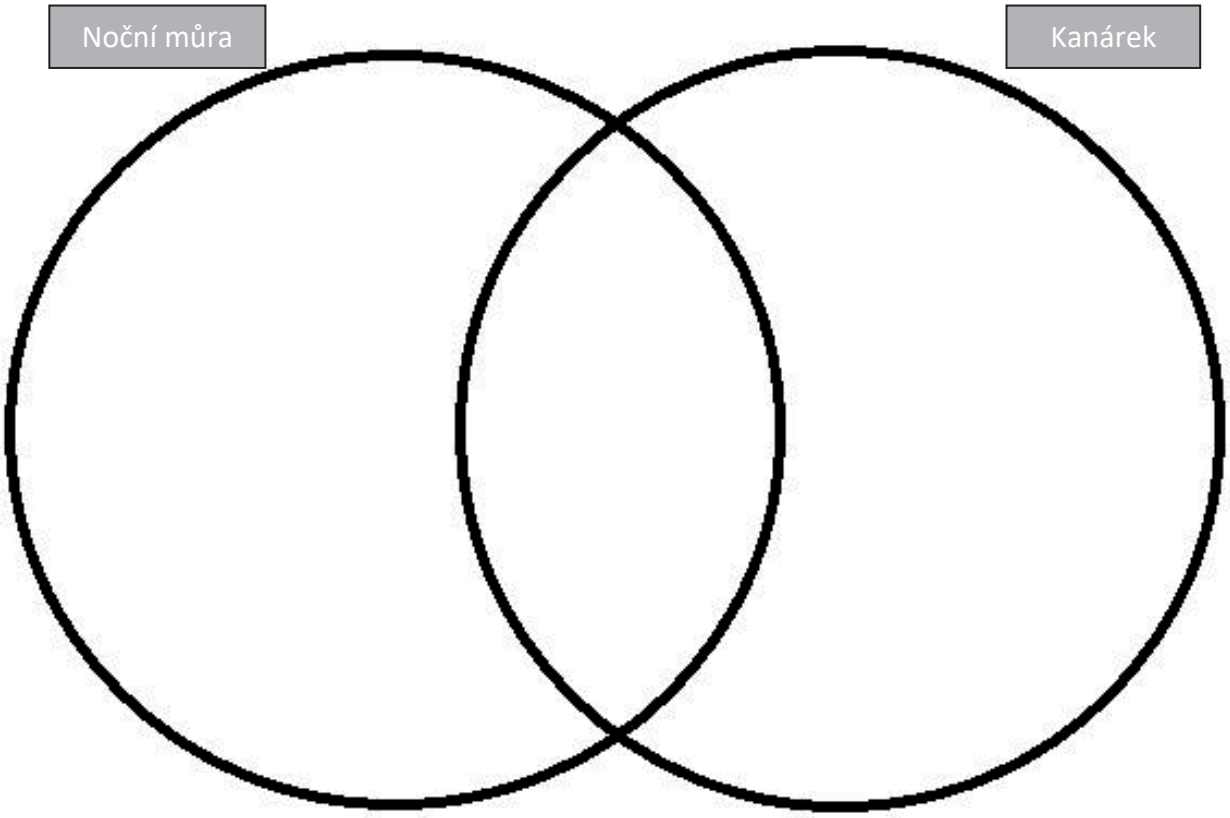

Jiří Wolker: Okno
Shel Silverstein: Kouzelný koberec
Vítězslav Nezval: Anička skřítek a Slaměný Hubert
František Ladislav Čelakovský: Přísloví

WOLKER, Jiří. *Básně*. Praha: Orbis, 1952.
SILVERSTEIN, Shel. *Jen jestli si nevymejšlíš*. Praha: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03672-4.
NEZVAL, Vítězslav. *Anička skřítek a Slaměný Hubert*. 4. vyd. (v Albatrosu 3. vyd.). Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Albatros, 1985.
ČELAKOVSKÝ, František Ladislav: *Přísloví — napoví: Výbor z Mudrosloví národu slovanského ve příslovích.* Uspořádal K. Dvořák. Praha: Albatros, 1976.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, skupinách, improvizace, kladení otázek, tiché čtení, debata s autorem, diskusní kolotoč, argumentace, klíčová slova, mluvní cvičení, naslouchání, pohotové vyjadřování, tvůrčí psaní

Pomůcky: pracovní list UČITEL, pracovní list TEXT 1, pracovní list TEXT 2, pracovní list 1 ŽÁK, pracovní list 2 ŽÁK, sešit na poznámky, knihy *Jen jestli si nevymejšlíš, Básně (Host do domu), Anička skřítek a Slaměný Hubert, Přísloví — napoví,* Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost

Aktivity před čtením

Žáci v úvodu hodiny pracují s příslovími (pracovní list UČITEL), která jim rozdá učitel. Žáci se stejným příslovím se sejdou a promyslí, jak se pokusí spolužákům vysvětlit jeho význam. Ostatní na základě jejich nápovědy uvažují nad tím, o jaké přísloví jde.

Učitel dále využije ukázku z knihy *Vítězslava Nezvala Anička skřítek a Slaměný Hubert* (17. kapitola, v níž jsou Anička skřítek a Slaměný Hubert zkoušeni, pracovní list ŽÁK, úloha 1, kráceno). Žáci si přečtou ukázku a nejdříve odpovídají na otázky: *Kdo asi takto odpovídal na otázky? Kde bych si takové odpovědi mohl/a přečíst?* Učitel žáky stručně seznámí s knihou V. Nezvala.

Žáci odpovídají na otázky z knihy a zapisují je do tabulky (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 1), učitel je vede k využití zrakových, hmatových, sluchových vjemů (tvar, velikost, barva, materiál, funkce…). Každý vytvoří alespoň jednu odpověď. Své nápady čtou nahlas a sdílí je se třídou.

Poté pracují ve dvojici, vzájemně si na základě podobného principu kladou otázky, kterými vyvolávají u spolužáka asociace. Vybírají věci, které vidí ve třídě. Mohou s nimi manipulovat. Na základě svých pocitů a vjemů se pokusí o vytvoření vlastních pojmenování. Nejzdařilejší si zapíšou do tabulky (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 1) a sdílí nahlas se třídou.

Žáci řeší křížovku (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 2). V tajence doplní slovo metafora, do textu odvodí slovo metaforicky. Pokusí se o vysvětlení slova metafora (pracovní list 1 ŽÁK, úloha 3), sdílí svou definici se třídou, porovnávají svá pochopení s významem uvedeným ve Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost (nebo na metafora).

Aktivity během čtení

Žák debatuje s autory básní *Okno* a *Kouzelný koberec* (pracovní list 2 ŽÁK, úlohy a otázky v tabulce), začne tichým čtením básní (pracovní list TEXT 1 a TEXT 2). Při tichém čtení si žák všímá emocionálního spojení s textem, vyvolaných vzpomínek, zajímavých vyjádření. Po druhém čtení převypráví báseň do epického příběhu. Žáci prostřednictvím otázek a odpovědí charakterizují tematiku, kompozici, všímají si jazykových prostředků básně. Hledají shody a rozdíly (lyrika, sloky, verše blížící se k próze, větná a veršová výstavba, přesah, obrazná vyjádření, hovorová a zastaralá vyjádření). Významy básně propojují s životní zkušeností (motivy – pohádkový, představy, snění, touha, domov, bezpečí, dobrodružství, zážitky, poznání světa, životní hodnoty). Posoudí tvarové zpracování básně.

Následně žáci vytvoří dva soustředné kruhy (diskusní kolotoč — mohou použít židle), vnější a vnitřní kruh má stejný počet žáků. Žáci ve vnitřním kruhu stojí čelem ven, žáci ve vnějším kruhu čelem dovnitř, tvoří dvojice. Po čase se vnější kruh posune o několik míst vlevo. Žáci diskutují s dalším spolužákem, využijí své odpovědi v tabulce (pracovní list 2 ŽÁK). Trénují poslechové dovednosti a vyjadřovací schopnosti. Seznámí se tak s několika interpretacemi a mají možnost srovnání.

Žáci cvičí argumentaci. Jedna skupina (žáci vnějšího kruhu) zastupuje názor, že je lepší svět, cizí kultury, zvyky… poznávat z bezpečí a pohodlí domova. Druhá skupina (žáci vnitřního kruhu) touží poznávat svět, cizí kraje cestováním, prožitkem. Uvádějí možnosti, které by k tomu využili.

Aktivity po čtení

Nabízí se více možností, učitel vybere podle zájmu, dovedností apod.
Možnost 1: Žáci ve dvojici odpovídají samostatně na otázky: *Co mám společného s indiány? Čím se liším od indiánů?* Aktivita může proběhnout jen jako mluvní cvičení rozvíjející poslechové a vyjadřovací dovednosti. Učitel upozorní na pravopis slova indián.

Možnost 2: *Co bych ukázal/a ve svém domově návštěvníkovi z Austrálie, Afriky, kdybych ho pozval/a na návštěvu? A proč?*

Možnost 3: …*kam se rád vracím*
(Volný slohový útvar s prvky popisu, líčení apod.)

Žák zobrazí neopakovatelnou atmosféru, náladu okamžiku jako obrázek vytržený z děje, který byl zachycen na fotografii. Učitel může využít pro představu rám obrazu. *Co bych umístil do rámu?* Zvolí taková slova a slovní spojení, kterými originálně autorsky nezvykle vyjádří pocity lyrického mluvčího. Žák cvičí fantazii, rozvíjí slovní zásobu, představivost kombinuje s realitou.
Tvůrčí psaní lze zadat jako domácí práci. Mohou ji vyvěsit na předem určené místo, žáci si na základě svého výběru některé práce přečtou. Mohou si je založit do portfolia „Vlastní tvorba“ (učitel může vydat sbírku třídy).

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Odkazy: metafora

Ukázky
definice metafory:
„Metaforou uvidíš obyčejnou věc originálně.“
„Metaforou zbavíš všední věc obyčejnosti.“
„Běžný význam slova je nahrazen neobyčejně podobným.“

Kam se rád vracím... (kráceno)
Mám ráda toto místo. Místo, kde mě vždy uvítá orchestr žab a cvrčků čekající na nějaké vhodné obecenstvo. Místo, které je živé a mrtvé zároveň. Místo, kde mi tichou písničku jako píšťalky píská rákosí a kde si mě přísně měří vysoké kopce na obzoru. Z dálky vypadají jako hrby mužů, kteří jsou otočeni zády, snad aby skryli svou tvář. Jedinou společnost v jejich hanbě jim dělají zvířata a tiché stromy. V hejnech se k nim slétají ptáci, aby se s nimi ponořili do temnoty noci, odpočinuli si od celodenního střežení oblohy a očistili sebe, své manželky a chlupatá ptáčátka od smítek prachu a nečistot.

Řešení tajenky Pracovní list 1 ŽÁK, úloha 2: 1. Domov, 2. Zážitek, 3. Zkušenost, 4. Hádanka 5. Fantazie, 6. Dobrodruh, 7. Přirovnání, 8. Touha
Tajenka: Metafora, doplněné slovo metaforicky

Velké věci pomalu rostou.
Štěstí se trousí, neštěstí sype.
Tichá voda bývá hluboká.
Čím výše vystoupíš, tím širší máš rozhled.
Jedna ruka druhou myje.
Nezačínej den pitím octa.
Kam vítr, tam plášť.
Není růže bez trnů.
Když ptáčka lapají, pěkně mu zpívají.
Po bouři bývá jasno a po jasnu mračno.
Kdo dva zajíce honí, žádného nechytí.
Bos chodí, komu celá ves boty kupuje.
Cos sobě navařil, to jísti budeš.
Čelem zdi nepovalíš.

Jiří Wolker

Okno

Okno je skleněná loď,
připoutaná k břehům mé světnice.
Mladý námořník nepotřebuje sedmimílové střevíce.
Vsedne a odjede;
každou chvílí
urazí očima dychtivýma deset tisíc mílí
nad mořem
po nebi krásném a širokém.

Bílá oblaka,
bílé skály,
Afriku i Austrálii jsme zcestovali,
s černochy se pobratřili,
Indiány navštívili.

Našli jsme i nové světa díly,
ze všech světa dílů nejmladší,
to vše ale nestačí,
abychom se zastavili.

Svět je kulatý.
Po mnoha dobrodružstvích rád vrátíš se zase
do nízké světničky, která zavírá se
nad starými známými věcmi.

U rozviklaného stolu mezi dvěma vysychajícími kalamáři
nejlépe uplatníš povídku s polární září.
Vše bude tiché a šťastné, - ty sám nejvíce.
Oči své položíš doprostřed světnice:
dáreček z cesty, -
- album světa.

Shel Silverstein

Kouzelný koberec

Kouzelný koberec v okamžiku
vezme tě, kam si jen zamaneš,
stačí jen zašeptat do jeho třásní
Březany, Bangkok či Bangladéš.
Můžeš si vybrat – buďto si zaletíš
na místa nová, tajemná, cizí,
nebo ten kouzelný koberec položíš
doma
na zem
před televizi.

Aktivity před čtením

Úloha 1: Přemýšlej nad odpovědí a jednu zapiš. **Moje odpověď:**

Co je blesk?	Blesk je zásuvka plná staniolu.	
Co je krtek?	Krtek je vypasené dláto.	
Co je Mléčná dráha?	Mléčná dráha jsou prázdniny na nebi!	
Co je západ slunce?	Západ slunce je lampión.	
Co je hrách?	Hrách je vojenský bubínek.	
Co je potkan?	Potkan je potkání se ocásku a nabubřelé švestky.	
Co je ropucha?	Ropucha je rukavice bez prstů.	
Co je havran?	Havran je kaňka na bílém sněhu.	
Co je večerní rybník?	Večerní rybník je balón na odletu.	
Co je rosnička?	Rosnička je zvoneček.	

Úloha 2: Odpovědi jsou obrazně vyjádřeny, jsou založeny na _____ (příslovce) přenesené podobnosti. Nápověda v tajence.

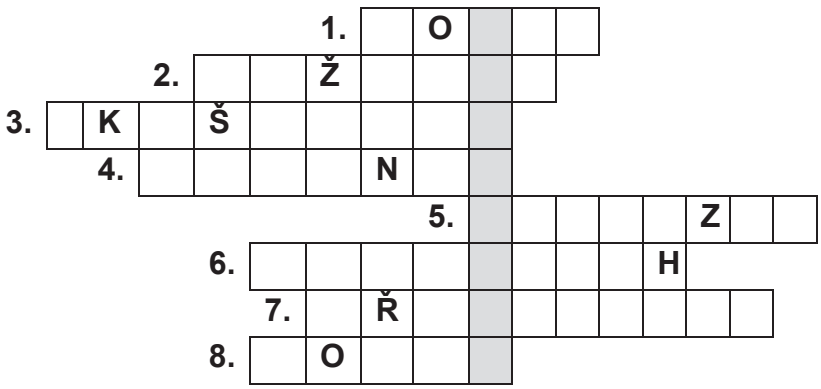

Úloha 3:

1. Místo, kde člověk žije a ke kterému má vztah. **2.** Pocit, který člověk zažil. **3.** Konkrétní prožitá událost. **4.** Slovní hříčka, která jen naznačuje řešení, k němuž pak člověk dojde vlastním důvtipem. **5.** Obrazotvornost, představivost. **6.** Člověk, který vyhledává vzrušující zážitky. **7.** Pojmenování na základě srovnání podobnosti vlastností dvou osob, věcí apod. **8.** Silné intenzivní přání.

	OKNO	KOUZELNÝ KOBEREC
Jak se cítím po přečtení? A proč? Jaká je nálada básně?		
Inspiruj se básní a převyprávěj ji běžnými slovy jako příběh.		
Najdi v básni klíčová slova. Jaké emoce vyvolávají?		
Proč autor asi napsal báseň? Na co naráží?		
Mluví se o někom v básni? Ke komu autor mluví?		
Jak je báseň uspořádána? Má její tvar nějaký záměr?		
Najdete v básni metaforu? Jaká slova autor používá?		
Jaké je téma?		

npi | Systém podpory profesního rozvoje učitelů a ředitelů

V ŘÍŠI EXPERIMENTU

aneb Jak číst s žáky poezii

EXPERIMENT

Tematický celek V

V říši experimentu a kreativity

MOTTO

Básnička o červené

Červená
ta svítí

Červeně se řítí
rozsvícený vlak

Zraju! Chceš mě? křičí třešně
Plamen křičí: Nezhasneš mě!
Letím! křičí pták

Horký červen polem kývá
Na poli si nahlas zpívá
rudý vlčí mák

oblast / námět	cíl / dovednost			
v říši experimentu a kreativity	• **zkoumat hranice poezie, propojit jazyk a umění**			
čtenářská lekce autor, název básně, žánr	**téma / klíčová slova**	**časová dotace** **ročník**	**přesah**	**výstup**
čtenářská lekce 1 *Ivan Martin Jirous:* *Do velké krajiny Dudédu*	• lyrický mluvčí • pohádkové motivy • jazyk básně a obraznost • estetické vnímání • koláž	2 x 45 minut *6. ročník* *7. ročník*	• podstatná jména • přídavná jména • mluvený projev • pozvánka • reklama • diskuse *Výtvarná výchova* *Mediální výchova*	**Reklama cestovní kanceláře** (letáček)
čtenářská lekce 2 ***Dadaistická báseň*** *Tristan Tzara*	• dadaismus • slovní hříčky • tvůrčí psaní • Tristan Tzara	2 x 45 minut *8. ročník* *9. ročník*	• tvoření slov • popis pracovního postupu (návod) • práce se zdroji • základy studijního čtení (výpisky) • diskuse *Výtvarná výchova* *Dějepis*	**Galerie** (dadaistické básně)
čtenářská lekce 3 ***Typogramy*** *Václav Havel* *Shel Silverstein: Ace*	• experimentální poezie • typogram • divadlo, výstava • tvůrčí psaní • estetické vnímání • Václav Havel	2 x 45 minut *8. ročník* *9. ročník*	• lexikologie • obohacování slovní zásoby (cizí slova sousloví) • pravopis cizích slov • přívlastek • práce s jazykovými příručkami • práce se zdroji • základy studijního čtení • slovníkové heslo • výpisky • diskuse *Výtvarná výchova*	**Výstavka typogramů**
čtenářská lekce 4 ***Prstogramy*** *Ludvík Aškenazy: Křik* *Shel Silverstein: Most*	• experimentální poezie • citát • estetické vnímání • tvůrčí psaní	2 x 45 minut *8. ročník* *9. ročník*	• lexikologie • mluvený projev • diskuse *Výchova k občanství* *Osobnostní a sociální výchova* *Výtvarná výchova*	**Mapa životní cesty**
čtenářská lekce 5 ***Hry s veršováním*** *Emanuel Frynta: Tóma a Jerema, Co jsem viděl, Zaklení smíchem, Střelený příběh* *Jiří Žáček: Pohádková půda*	• jazykové hry, rébusy • jazyková komika • tvůrčí psaní	2 x 45 minut *8. ročník* *9. ročník*	• lexikologie • synonyma • antonyma • syntaktický pravopis • tvoření slov • mluvený projev	**Tvorba na principu jazykové komiky**

Ivan Martin Jirous: Do velké krajiny Dudédu

JIROUS, Ivan Martin. *Magor dětem*: 1982—1986. Ilustrovala Marta VESELÁ-JIROUSOVÁ. Praha: Torst, 2009. ISBN 978-80-7215-367-1.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, skupinová práce, řízená diskuse, tiché čtení

Pomůcky: obrázky krajiny, pracovní list TEXT, pracovní list ŽÁK

Aktivity před čtením

Žáci se prochází (je možné i za doprovodu tiché klidné hudby) po třídě - galerii a prohlíží si obrázky přírody, krajiny, které ve třídě vystaví učitel. Žáci též mohou donést obrázky a galerii obohatit. Na tlesknutí učitele se žáci zastaví a každý řekne, co vidí. Užívají podstatná jména. Všichni žáci hovoří zároveň, není nutné, aby se slyšeli. V druhém kole mohou přidat přídavná jména. Tato aktivita se několikrát opakuje. Žák si vybere (v mysli) konkrétní obrázek krajiny, který viděl ve třídě, a usedá do lavice.

Učitel vyzve žáky, aby zavřeli oči a poslouchali, co říká: *Zvol si dopravní prostředek a cestuj do vybrané země, prohlížej si krajinu. Co vidíš, s kým jedeš, kdo tě doprovází, koho by sis vzal s sebou, co si na tuto cestu vezmeš, jak dlouho tam budeš, ...* Žák rozvíjí svoji představivost.

Po tomto cvičení žák své představy zaznamená do pracovního listu ŽÁK, úloha 1, k odpovědím, využije sloupec nazvaný ČÁST A. V komunitním kruhu žák láká spolužáky do své země. *Zvu vás do země... Pojedu tam... Uvidím... V zemi roste...* Žáci chodí po třídě, tvoří náhodné skupinky (2-4 členné), vzájemně v nich čtou své práce.

Aktivity během čtení

Učitel každému žákovi předloží báseň Ivana Martina Jirouse *Do velké krajiny Dudédu* (pracovní list TEXT). Následuje tiché čtení. (Učitel upozorní žáky na chybu „vezmeme sebou Martičku.) Žáci vypracují písemně úlohu 2, tentokrát k odpovědím využijí sloupec nazvaný ČÁST B (pracovní list ŽÁK). Žáci si ve dvojicích sdílí své poznatky o krajině Dudédu. Poté může jeden žák z dvojice vystoupit s informací: *Překvapilo mě, že můj spolužák napsal ...*

Následně žáci v řízeném rozhovoru odpovídají na otázky učitele. Ve svých odpovědích se mohou opírat o text, argumentovat, ale mohou též vytvářet svoje představy o fantastické cestě do fantastické země. *Kdo je mluvčím básně? Komu je báseň určena? Vyhledej pohádkové motivy. Jak si představuješ Dagoru, Odatu, draky,...? Jaká je kytka Poděděná? Voní? Je kouzelná? Pod kytkou spí číča, jak se tam ocitla? Proč si uvážou na krky obojky? Co může obojek symbolizovat? Proč tam letí? Proč poletí potají? Je to zakázané? Proč neví, kdy poletí? Proč to lidé nemají vědět? Nechtějí, aby jim lidé cestu záviděli? Má název země nějaký skrytý význam?* Během řízeného rozhovoru se vytváří různé interpretace básně spojené s osobními zkušenostmi, sny, představami, tajemstvím.

Aktivity po čtení

Žáci se vrátí k úloze 1 pracovní list ŽÁK. Rozdělí se do čtyřčlenných, max. šestičlenných skupin. Každá skupina vytvoří virtuální cestovní kancelář. Ta nabídne tolik cest, kolik obrázků krajiny si žáci ve skupině vybrali. Cestovní kancelář prezentuje své cesty prostřednictvím jednoduchého letáčku - reklamy. Mohou vytvořit koláž z písmen, obrázků, ilustrací apod.

Zveme vás…
Pojedeme kam, čím…
Vezměte si s sebou…
Uvidíme…
Potkáme…
Ubytujeme se…
…dále se může objevit způsob stravování, cena zájezdu, délka zájezdu apod.

Na závěr čtenářské lekce pověsí letáčky pod obrázky krajiny. Žáci si vyberou zájezd, své rozhodnutí odůvodní.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

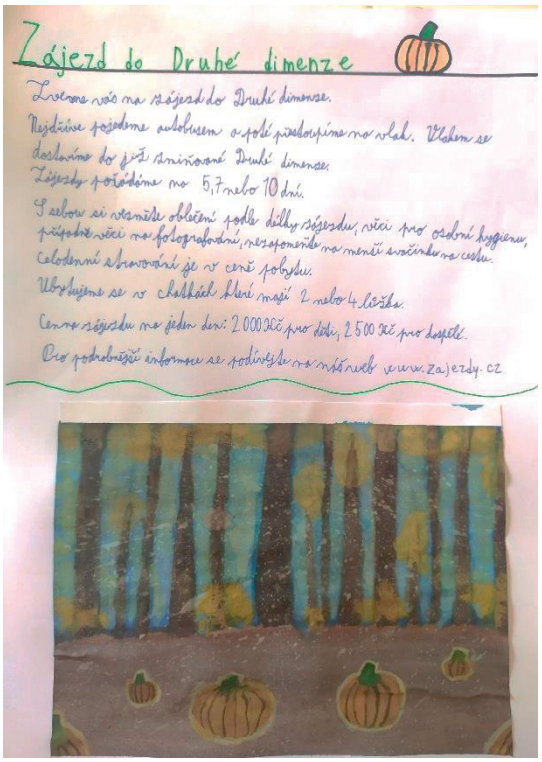

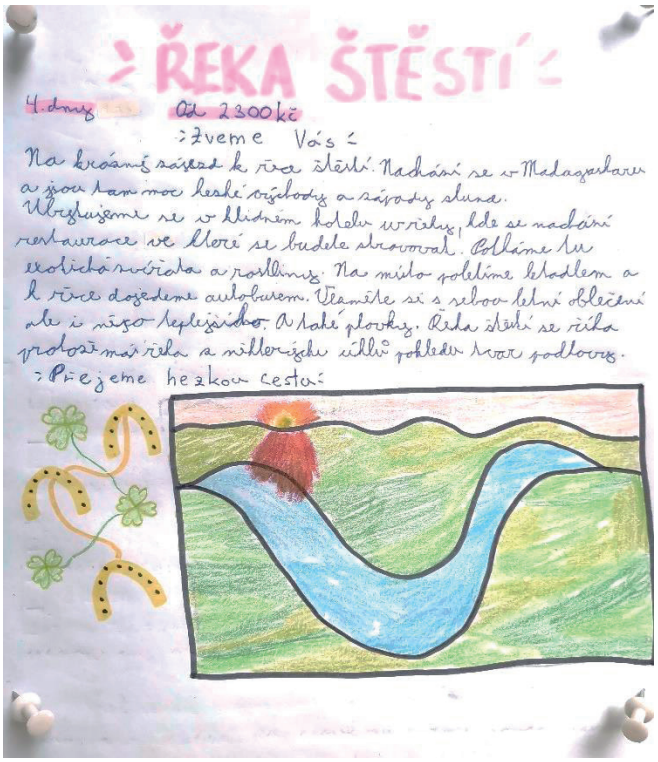

Do velké krajiny Dudédu
jednou s Františkou pojedu.
Vezmeme sebou Martičku,
sednem na kouzelnou pokličku
a poletíme jako ptáci.
Jako tlustý pták Dagora
(to je dobrácká potvora),
jako tenký pták Odata,
který má křídla ze zlata
a jako bouřka tmavé oči.
Poklička do trávy tam skočí,
my seskočíme s pokličky,
budeme takhle maličký.
Roste tam kytka Podědiná,
ráno je jiná, večer jiná,
a mezitím je taky jiná.
Pod ní v pelíšku číča líná
spinká a spinká v klubíčku.
Vezmeme sebou Martičku
do velké krajiny Dudédu,
až tam s Františkou pojedu.
Na hlavy navlíknem si mraky,
paprsky uvážem si taky
místo obojků na krky.
Pozadu polezem jak raci,
aby nás nechytili draci,
co tam Dudédu hlídají.
Poletíme tam potají,
aby to lidi nevěděli.
Poletíme tam po neděli,
poletíme tam ve středu,
sedět budeme vepředu.
A vrátíme se pozpátku
některý týden po pátku.

Úloha 1: část A Zapiš odpovědi na otázky k zemi, kterou bys chtěl(a) navštívit.
Úloha 2: část B Pracuj s básní Ivana Martina Jirouse.

OTÁZKY	ČÁST A	ČÁST B
Jméno země, krajiny		
Jaká je? (přídavná jména)		
Jaké zvíře tam žije?		
Jaká rostlina tam roste?		
Proč tam pojedeš?		
Jak tam pojedeš?		
Kdy tam pojedeš?		
Jak dlouho tam pojedeš?		
Jak dlouho tam budeš?		
S kým pojedeš?		
Co si vezmeš s sebou?		

Dadaistická báseň

TZARA, Tristan; LORENC, Zdeněk a Michal BAUER, ed. *Daroval jsem svou duši bílému kameni.* Praha: Concordia, 2007. ISBN 978-80-85997-39-2.
TZARA, Tristan. *Paměť člověka.* Přeložil Zdeněk LORENC. Praha: Odeon, 1966. Plamen (Odeon).

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, skupinová práce, klíčová slova, výpisky, pětilístek, řízená diskuse, tiché čtení, tvůrčí psaní

Pomůcky: nůžky, lepidlo, noviny, časopisy, pracovní list TEXT, pracovní list UČITEL/sada písmen, pracovní list UČITEL/dadaismus 1-3, pracovní list UČITEL/návod, pracovní list ŽÁK/sešit

Aktivity před čtením

Žáci ve skupinách pracují se sadou nastříhaných písmen (pracovní list UČITEL/sada písmen). Každá skupina vytvoří několik slov. (Mohou vzniknout i nová či nesmyslná pojmenování.) Žáci poté chodí po třídě s pevnými deskami a na papír či do sešitu zapisují slova, která vznikla v ostatních skupinách. Učitel se ptá, jak by se nadále se slovy mohlo pracovat. Žáci sdílí své nápady. Žáci odpovídají na otázku učitele, zda znají nějakou hru s písmeny či slovy.

Aktivity během čtení

Učitel předloží každému žákovi čtyři básně (pracovní list TEXT). Následuje tiché čtení jednotlivých básní. Žáci si ve dvojicích sdílí dojmy z přečteného. Poté se pokusí předložené básně charakterizovat. Žák využívá návodné otázky, které pokládá učitel: *Proč někdo takovou báseň napsal? Co bylo záměrem autora? Co chce v čtenáři vyvolat? Podařilo se mu to? Jaké prostředky k tomu využil?* Žáci vyslovují své domněnky a nadále odpovídají na otázky učitele. *Jaká báseň je? Je hravá? Má logiku? Dává smysl? Jak na tebe báseň působí? Najdeš slovní hříčku?*

Učitel rozvěsí po třídě několikrát nakopírované texty (1-5) související s pojmem *dadaismus* (pracovní list UČITEL/dadaismus 1-3). Žáci se seznámí se zadáním úloh 1-3 (pracovní list ŽÁK). Klíč k řešení úloh hledají v textech, které učitel rozmístil ve třídě. Žáci mohou pracovat ve dvojicích, ale každý žák si vyplňuje svůj pracovní list. Učitel působí v roli poradce. Prochází se po třídě a odpovídá na případné dotazy žáků.

Na závěr žáci pracovní listy rozvěsí ve třídě. Jednotlivé úlohy prezentují jednotlivci či dvojice.

Aktivity po čtení

Napadá vás, jak bychom mohli nyní vytvořit dadaistickou báseň? Učitel drží nůžky, lepidlo, noviny, časopisy, poukáže i na slova, která si žáci zapsali na začátku hodiny. Žáci sdílí své nápady. Poté s pomocí učitele vytvoří návod na vytvoření dadaistické básně. Učitel body zapisuje na tabuli. Učitel zmíní *Manifest dadaismu* Tristana Tzary, přečte jeho návod na tvorbu dadaistické básně. Návod může pověsit vedle zápisu na tabuli (pracovní list UČITEL/návod). Žáci oba návody srovnávají.

Následuje individuální samostatná práce. Při tvorbě - psaní dadaistické básně žák využívá novinový článek či text z časopisu. Může též vytvořit báseň ze slov, která má zapsaná v sešitě ze začátku hodiny.

Vzniklé dadaistické básně rozmístíme ve třídě mezi již vyvěšené texty a další materiály. Třída se tak promění v dadaistickou dílnu, galerii. Žáci prochází a tichým čtením se seznamují s tvorbou svých spolužáků - dadaistických básníků. Třída může též vydat sbírku dadaistických básní.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Odkazy:
Pracovní list UČITEL/dadaismus 1-3
https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Dadaismus&oldid=18258208

Ukázka: Pětilístek

Dadaistická báseň

zmatená nepochopitelná

nevypráví klame omrácí

Báseň ošálí mé smysly.

antibáseň

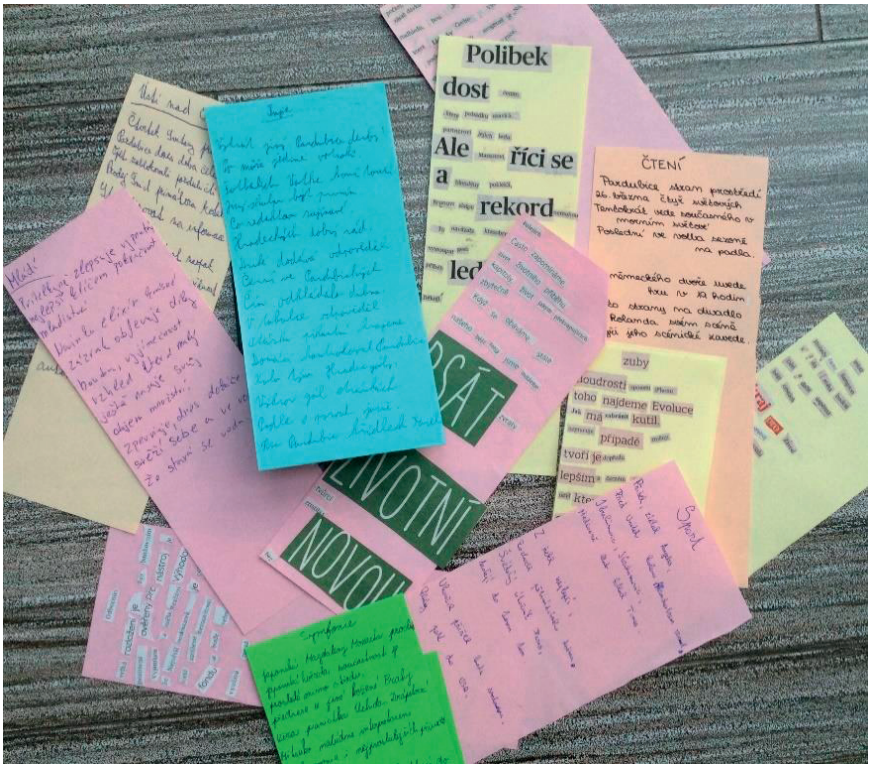

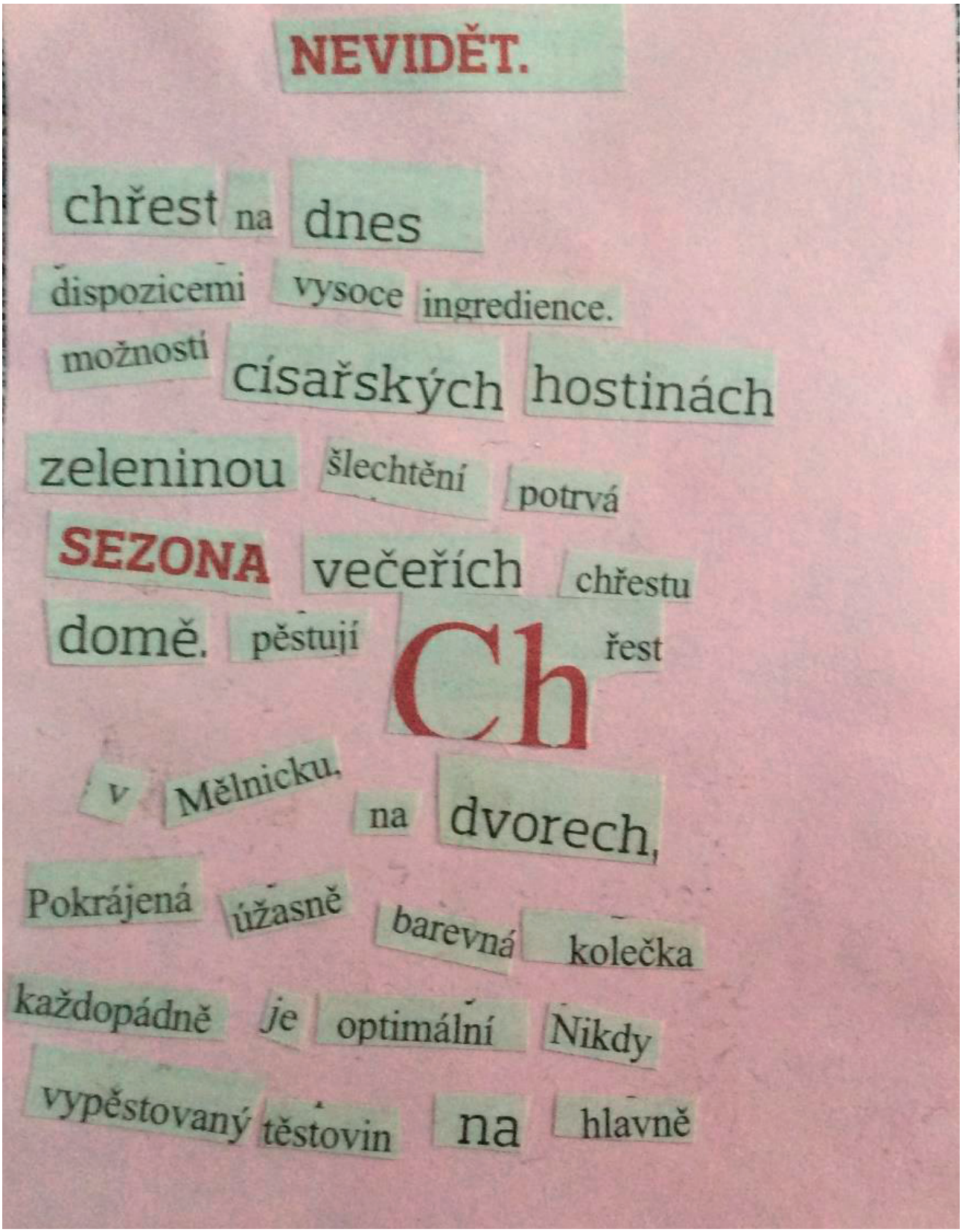
NEVIDĚT.
chřest na dnes
dispozicemi vysoce ingredience.
možnosti císařských hostinách
zeleninou šlechtění potrvá
SEZONA večeřích chřestu
domě. pěstují Ch řest
v Mělnicku, na dvorech,
Pokrájená úžasně barevná kolečka
každopádně je optimální Nikdy
vypěstovaný těstovin na hlavně

A	B	C	Č	D	Ď	E	F	G	H
Ch	I	J	K	L	M	N	Ň	O	P
Q	R	Ř	S	Š	T	Ť	U	V	W
X	Y	Z	Ž	Á	Ě	É	Í	Ó	Ú
Ý	Ů	Á	Ě	É	Í	Ó	Ú	Ý	Ů
A	B	C	Č	D	Ď	E	F	G	H
Ch	I	J	K	L	M	N	Ň	O	P
Q	R	Ř	S	Š	T	Ť	U	V	W
X	Y	Z	Ž	Á	Ě	É	Í	Ó	Ý
Ú	Ů	Á	Ě	É	Í	Ó	Ý	Ú	Ů
A	B	C	Č	D	Ď	E	F	G	H
Ch	I	J	K	L	M	N	Ň	O	P
Q	R	Ř	S	Š	T	Ť	U	V	W
X	Y	Z	Ž	A	B	C	Č	D	Ď
E	F	G	H	Ch	I	J	K	L	M
N	Ň	O	P	Q	R	Ř	S	Š	T
Ť	U	V	W	X	Y	Z	Ž	A	E

TEXT č. 1 DADAISMUS

Dadaismus, též Dada, byl avantgardní umělecký směr vzniklý ve Švýcarsku. Mezi roky 1916-1923 byl velmi populární. Vznikl jako revolta skupiny umělců různých národností proti válečným hrůzám (část jeho představitelů se světové války osobně účastnila). Dadaismus byl prostředek, jak vyjádřit zmatek a strach z války, zároveň však toto hnutí nehledalo žádná východiska (východiskem byl nesmysl), a tak dada sklouzla až k nihilismu. Pro jeho díla je charakteristická úmyslná nerozumnost a odmítnutí převažujících standardů umění, umělci propagovali totální anarchii v životě i v kultuře, absolutní svobodu tvorby a umění zbavené sociální funkce.
Podle dadaistů nebyl Dadaismus umělecký směr, ale jeho opak. Jelikož se umění zabývá estetikou, dadaismus ji ignoruje, dále se snažili, aby jejich díla neměla žádný význam - výklad jejich děl byl zcela závislý na divákovi. Tehdy běžné umění se snažilo působit na lidské city, dadaismus se snažil urážet.

TEXT č. 2 NÁZEV

Původ slova *Dada* je nejasný a existuje několik teorií o vzniku tohoto slova:

1. Jak uvedl Tristan Tzara, jedná se o slovo bez jakéhokoli významu, které si dadaisté prostě vymysleli.

2. Slovo pochází od rumunských umělců (T. Tzary a Marcela Janca), kteří často používali slova „da, da“, znamenající „ano, ano“.

3. Při vzniku hnutí dadaisté přemýšleli, jak toto hnutí pojmenovat, a tak náhodně zabodli nůž do francouzsko-německého slovníku - „Dada“ je ve francouzštině dětské slovo pro „houpacího koně“. Francouzština má také hovorový výraz „c'est mon dada“ znamenající „to je má záliba“.

TEXT č. 3 Z HISTORIE

Za počátek dadaismu bývá považováno datum 5. února 1916, kdy se v Curychu v Kabaretu Voltaire sešla řada umělců a intelektuálů (velmi často emigrantů), kteří svými protiválečnými a pesimistickými postoji vytvořili toto hnutí. Velmi brzy se dadaismus dostal do USA a do Německa, kde se rozvíjel nezávislým způsobem.
V roce 1917 byla otevřena galerie Dada a začal vycházet dadaistický časopis. V roce 1920 se centrem dadaismu stala Paříž. Po roce 1924 začal dadaismus plynule přecházet do surrealismu, a tím se dadaismus stal jakýmsi zakladatelem moderního umění. Kabaret Voltaire postupně upadal, až přestal fungovat úplně. V roce 2002 byl zabrán skupinou umělců, kteří prohlašovali, že jsou neo-dadaisté, po jejich soudním vystěhování zde bylo založeno muzeum dadaismu.

TEXT č. 4 VÝTVARNÉ UMĚNÍ

Ve výtvarném umění prosazovali osvobození věcí z jejich obvyklých vztahů a následné položení věcí do nových, nečekaných a zcela nelogických vztahů. Jejich základními technikami byly tzv. objet trouvé - tzn. nalezený objekt a ready made. Obě tyto techniky znamenají rozebrání nějakého předmětu na části a jeho případné složení (nebo použití takto vzniklých částí) do něčeho jiného, čímž vznikne nová, dosud neznámá věc. Je zajímavé, že tyto techniky, které byly považovány za šokující a velice komerční, daly podněty např. reklamě, filmu, ale i typografii a fotografii.

TEXT č. 5 DADAISTICKÁ LITERATURA

Dadaistická literatura se projevila převážně v poezii, psaly se však také divadelní hry. Poezie si zakládá na nepochopení a boří tradiční koncepty básně. O podobě dadaistické básně i dadaistického umění obecně pojednává například Tristan Tzara ve svém Manifestu Dadaismu (1918), který je součástí Sedmi manifestů dadaismu (1924).

Z hlediska obsahu jsou básně iracionální a nelogické a jejich interpretace závisí čistě na čtenáři, důležitá je subjektivita. Pracují s volnými asociacemi a spontánností, hrají si se slovy. Je kladen důraz na slovo samotné, bourají se tradiční struktury jazyka, vymýšlejí se slova nová. „Nechci slova, která vymysleli ostatní. Všechna slova jsou vynálezem ostatních. Já chci vlastní, vlastní rytmus a vlastní souhlásky a samohlásky také, tvořící rytmus a celý můj. Pokud je tato pulzace sedm yard dlouhá, chci pro ni slova, která jsou sedm yard dlouhá," píše Hugo Ball ve svém Manifestu Dada (1916). Tato demontáž jazyka má vést k obnovení jeho nejčistší formy.

Z hlediska formy jsou básně různorodé, někdy jsou psány jednoduše, dále se pak hraje s jejich grafickou podobou. Často tak dochází k rušení hranice mezi výtvarným uměním a básní, kdy se básně skládají z koláží reklam, novinových článků a letáků. Další formou jsou simultánní básně, které jsou primárně určeny pro performance. Jedná se o básně složené z několika básní různě se prolínajících a čtených najednou, hrajících si se zvukovou podobou jazyka. Tyto básně měly umožňovat posluchači samotnému spojovat si vhodné asociace.

Dadaismus dále přispěl k vývoji surrealismu či pop-artu. Klíčový byl pro konceptuální umění, jemuž položil základy.

Jak udělat dadaistickou báseň

- Vezměte noviny.
- Vezměte nůžky.
- Najděte v novinách článek, aby měl délku, jakou zamýšlíte dát své básni.
- Článek vystřihněte.
- Potom pečlivě rozstříhejte slova, která tento článek tvoří, a vložte je do pytlíku.
- Zatřeste lehce.
- Potom vyndejte jeden po druhém všechny ústřižky.
- Opište svědomitě v pořadí, jak opustily pytlík.
- Báseň se vám bude podobat.
- A vězte, že jste spisovatel neskonale originální a okouzlující citlivosti, byť doposud lidmi nepochopen.

anekdota
deštiví obři letní svěžesti
ó hlubiny marných zářností
stále jdu a pokouším se o nejjistější pády
zda nejsem ten který zdáli vidí sebe žít
a hynouti

takto jdu a listuji v krajinách na
pokračování
trápící trápen věrný
z mrtvého dřeva z hliněného masa
se špatným losem vytrvalý
až k příští zastávce

jsem koněm jsem řekou
postupuji špatně nicméně však žiji

veliký nářek mé temnoty tři
u nás se rozsvěcují květiny hodin a peří
obkličuje jas
daleké sirné jitro krávy lížou solní lilie
můj synu
můj synu

stále se vlečeme barvou světa
jež se zdá moudřejší ne metro a než
astronomie
jsme příliš hubení
nemáme ústa
naše nohy jsou dřevěné a narážejí na
sebe
naše obličeje nemají tvar jako hvězdy
krystaly tečky bez síly oheň spálená
bazilika
šílená: křivolakosti praskají
telefon
překousat provazy rozpustit se
oblouk
šplhat
hvězdný
paměť
k severu přes svůj dvojitý plod
jako syrové maso
hlad oheň krev

šapitó
na hrdlo mládí jsem připjal
rolničky samoty
do svého vína jsem nalil čas
a umlčel světlo

ještě věřit ještě se smát
v zamyšlené průhlednosti
hada který drží led
v srdci neposkvrněné úzkosti

byl by to jen dým
horoucnost na dosah ruky
stín udusil křik
obnažené džungle

křehké oko pout
tváří k poraženému klidu
v ulici bez obličeje
důvod být nikoliv žít

konec jednoho léta
těžká láska pokrytá mechem
rozděluje zlato mé myšlenky
sud v němž zní paměť
opojení sny němé noci

živá šalvěj ji budí
a fenykl se jí vysmívá
do větru vylévá pošetilost
kde se potápí voda jejích vlasů

ale ať pošetilost v níž půvab
zvrací pořádek v mé hlavě
je to stále dál jediný zármutek
který přichází a odchází z jednoho dne
k druhému

Aktivity během čtení

Úloha 1: Vypracuj pětilístek. Charakterizuj dadaistickou báseň.

Dadaistická báseň

_____ _____

Jaká je?

_____ _____ _____

Co dělá?

_____ _____ _____ _____

Věta vystihující podstatu básně

_____

Synonymum

Úloha 2: Přečti si informace o dadaismu (texty rozvěšeny po třídě). Hledej odpovědi na otázky.

DADAISMUS	
Kdy vznikl?	
Kde vznikl?	
Proč vznikl?	
Původ názvu?	
Jméno zakladatele?	
Kde se v literatuře kromě poezie ještě projevil?	
V kterém umění se ještě projevil?	

Úloha 3: Charakterizuj dadaismus jako umělecký směr.

Typogramy

HAVEL, Václav. *Antikódy*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2013. ISBN 978-80-87490-20-4.
SILVERSTEIN, Shel. *Jen jestli si nevymejšlíš.* V Praze: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03672-4.

Metody a formy práce: individuální práce, práce ve dvojicích, práce s jazykovými příručkami, skupinová práce, řízený rozhovor, klíčová slova, tiché čtení, diskuse, výpisky, tvůrčí psaní

Pomůcky: Slovník cizích slov, Slovník spisovné češtiny, Pravidla českého pravopisu, Internetová jazyková příručka, *Antikódy, Jen jestli si nevymejšlíš,* pracovní list TEXT/typogramy 1-3, pracovní list TEXT/článek, pracovní list TEXT/ACE 1, ACE 2 pracovní list ŽÁK

Aktivity před čtením

Čtenářskou lekci je vhodné zařadit v době, kdy se žáci věnují lexikologii a způsobům obohacování slovní zásoby. Učitel zahájí hodinu otázkou: *Jaké znáte „-ISMY"?* Žáci pracují samostatně (pracovní list ŽÁK, úloha 1). Učitel poté vyzve žáky, aby zapsali co nejvíce slov na tabuli, odůvodňují pravopis a vzájemně se seznamují s významy slov. Využívají jazykové příručky. Pokud mají přístup na internet, pracují také s Internetovou jazykovou příručkou.

Žáci pracují samostatně (pracovní list ŽÁK, úloha 2). Rozvíjejí slovo stroj o přívlastky tak, aby vzniklo co nejvíce sousloví (např. šicí, parní stroj, psací stroj, pístový, hodinový, hydraulický). Poté se je snaží přiblížit opisem, vzájemně hádají, o jaký stroj jde. Nahlas zhodnotí, jak se jim úkol vydařil. Učitel sousloví napíše na tabuli. Pokud žáci neuvedou psací stroj, může ho žákům zobrazit (obrázek) nebo přímo ukázat.

Aktivity během čtení

Učitel vyvěsí ve třídě ukázky „netradičního slovníku cizích slov" (pracovní list TEXT 1-3). Žáci mohou pracovat i ve skupinách, pokud je třída početnější. Žáci odpovídají na otázku: *Čím je slovníček zajímavý, nápadný, zvláštní? Co zobrazuje? Co to jsou asi obrazové, grafické básně? Proč je řadíme k experimentální poezii?* Učitel žákům prozradí, že jde o tvorbu Václava Havla a o *typogramy* propojující literaturu a výtvarné umění. Žáci se pokusí typogramy vysvětlit, využijí k tomu slovníky. Poté vytvoří do slovníčku literárních pojmů heslo typogram (pracovní list ŽÁK, úloha 3). Učitel může žákům nabídnout klíčová slova - úřední formulář, počítačový záznam, diagram, tiskárna, obraz, písmo, kód, prostor, papír apod. Žáci čtou nahlas vytvořená hesla.

Učitel žákům může ukázat další typogramy (viz Antikódy). Žáci vyhledávají a zpracovávají informace o Václavu Havlovi a jeho básnické tvorbě v předloženém textu. Následně posoudí, jak se jim podařilo definovat typogram (pracovní list TEXT/článek, pracovní list ŽÁK, úloha 4). Vzájemně sdílejí výpisky.

Žáci si ve slovníku ověří význam slova KÓD (pracovní list ŽÁK, úloha 5), diskutují nad názvem knihy ANTIKÓDY. Učitel žákům předloží ukázku divadelního zpracování: Antikódy - divadlo, Antikódy - divadlo 2.

Aktivity po čtení

Žáci si vyzkouší tvorbu typogramu. Pokud je to možné, mohou své nápady přepsat na psacím stroji. Učitel využije báseň *Shela Silversteina ACE* (pracovní list TEXT/ACE 1). Učitel čte báseň nahlas, žáci zapisují slova, která považují za cizí, do sešitu. Jedno z nich si vyberou k tvorbě typogramu. Žáci pracují se slovníky. (Varianta: Žáci pracují s neúplnou básní a snaží se sami slova doplnit – pracovní list TEXT/ACE 2). Žáci své typogramy vystaví ve třídě k nahlédnutí.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Odkazy:
Internetová jazyková příručka

obrázek psací stroj

Antikódy ukázky typogramů V. Havla

Havlova experimentální poezie úplná verze článku, ukázky typogramů, výstava

Antikódy - divadlo

Antikódy - divadlo 2

Antikódy slovo režiséra

Grafické básně - rozhlas pro zájemce

Ukázky typogramů: komunikace, komplikace

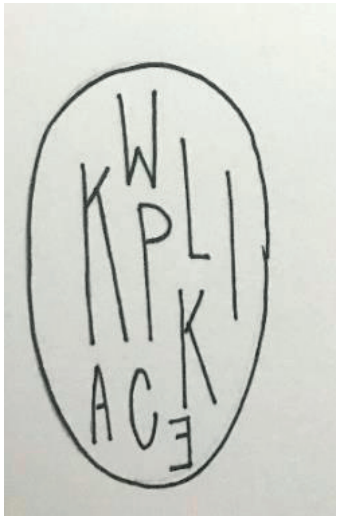

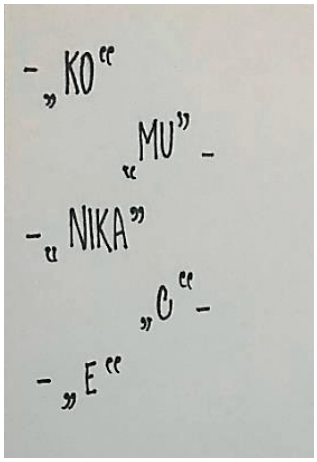

I S M Y

/1/

POLYPOLYPOLYPOLY
POLYPOLYPOLYPOLY
POLYPOLYPOLYPOLY
POLYPOLYPOLYPOLY
POLYPOLYPOLYPOLY
POLYPOLYPOLYPOLYteismus

/2/

I N D I V I D U A L I s M U S

/3/

dua lismus

/4/

e X p r E a I o N i S m U s

/5/

I D E A lismus

/6/

materia L I S M U S

/7/

E?X?I?S?T?E?N?C?I?A?L?I?S?M?U?S

/8/

k o n s t r u k t i v i s m u s
k o k t u s
k o k t u s
k o k t u s
k o n s t r u k t i v i s m u s

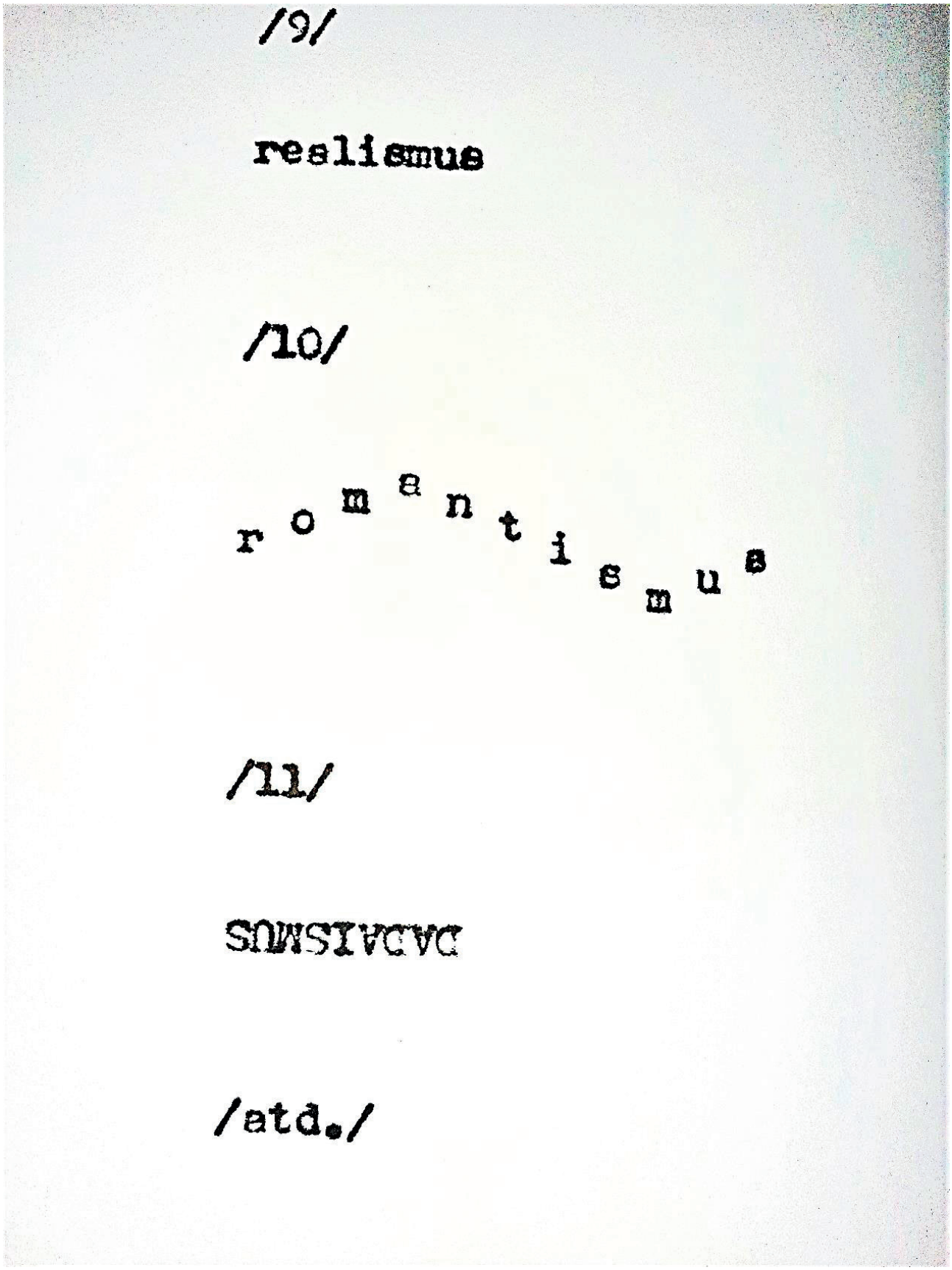
/9/
realismus
/10/
romantismus
/11/
SURREALISMUS
/atd./

Havlova experimentální poezie stále táhne, Antikódy jsou znovu na scéně

30. března 2013 12:33

Nejen jako autor absurdních dramat, ale také jako experimentální básník zanechal v české literatuře stopu Václav Havel. Jeho sbírka Antikódy se v těchto dnech vrátila hned natřikrát: v knize, divadle a formou výstavy.

Experimentální poezii se Václav Havel věnoval téměř výhradně v 60. letech. V roce 1964 dokončil sbírku Antikódy, S kompletní podobou se mohli čtenáři seznámit až v roce 1993.

Celé Havlovo dílo této oblasti včetně sedmi dosud nezveřejněných básní vydala nyní Knihovna Václava Havla v péči editorů Lenky Jungmannové a Jana Šulce.

Pro svou experimentální poezii zvolil Václav Havel formu takzvaného typogramu. "Typogram v moderním slova smyslu je označením pro grafickou – vizuální, obrazovou – báseň, která chápe slovo spíše jako obraz než jako znak," píše Lenka Jungmannová. "Pracuje tedy s písmem (příkladně s klávesnicí psacího stroje), grafikou a prostorem papíru jako se svého druhu materiálem výtvarným."

Základním "pracovním prostředkem" Havlovy básnické tvorby byl právě psací stroj. Využíval všech jeho možností: libovolného posunu papíru po válci, obracení papíru, obojího typu písma, zhusta i dalších znaků (interpunkčních znamének, podtržítek, lomítek apod.).

(BEZR, Ondřej. *Havlova experimentální poezie stále táhne, Antikódy jsou znovu na scéně* [online]. 30. března 2013 12:33 [cit. 2020-12-28]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/literatura/antikody-vaclava-havla-na-scene.A130329_134731_literatura_ob, upraveno, kráceno)

Shel Silverstein

ACE

Když se stavíš na kus řeči,

je to konverzace.

Když mi řekneš: „Venku prší,“

je to informace.

Když si hezky povídáme,

je to komunikace.

Když se ale pohádáme,

je to konfrontace.

Pak jsi na mě naštvaný,

což je komplikace.

Já si tě chci udobřit,

to je motivace.

Když pak o tom složím verše,

je to inspirace.

A z těch ací dohromady

vzniká civilizace.

(A když řeknu: „To je skvělá báseň,“

je to provokace?)

Shel Silverstein

ACE

Když se stavíš na kus řeči,

je to _____.

Když mi řekneš: „Venku prší,“

je to _____.

Když si hezky povídáme,

je to _____.

Když se ale pohádáme,

je to _____.

Pak jsi na mě naštvaný,

což je _____.

Já si tě chci udobřit,

to je _____.

Když pak o tom složím verše,

je to _____.

A z těch ací dohromady

vzniká _____.

(A když řeknu: „To je skvělá báseň,“

je to _____?)

Aktivity před čtením

Úloha 1: Jaké znám – ISMY?

Úloha 2: Vytvoř co nejvíce sousloví se slovem STROJ.

Aktivity během čtení

Úloha 3: Slovníček literárních pojmů. Můj návrh:

Úloha 4: Vypiš 5 informací o spisovateli a 5 o jeho tvorbě.

spisovatel	tvorba

Úloha 5: Ověř ve slovníku význam slova KÓD. Co podle tebe znamená název „ANTIKÓDY“?

Prstogramy

AŠKENAZY, Ludvík. *Černá bedýnka*. Praha: Mladá fronta, 1960.
SILVERSTEIN, Shel. *Jen jestli si nevymejšlíš.* V Praze: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03672-4.

Metody a formy práce: individuální práce, skupinová práce, práce ve dvojici, poslední slovo patří mně, řízený rozhovor, diskuse, tiché čtení, klíčová slova, T-graf, tvůrčí psaní

Pomůcky: inkoustová poduška, kopírka, volné papíry, fixy, sešit, pracovní list UČITEL 1-3, pracovní list ŽÁK, pracovní list TEXT/Křik, pracovní list TEXT/Most, knihy *Černá bedýnka, Jen jestli si nevymejšlíš,* razítka

Aktivity před čtením

Učitel dá žákům k dispozici kartičky s citáty (pracovní list UČITEL 1-3). Žák si vybere 1-2 citáty. Učitel využije metodu „poslední slovo patří mně“, která slouží k nácviku diskusních pravidel. Žák přečte vybraný citát. Učitel vyzve ostatní, aby se k citátu vyjádřili a okomentovali ho. Hledají také důvody, proč si spolužák vybral tento citát, čím byl pro něj asi přitažlivý. Osloví přímo spolužáka a důvody směřují přímo k němu. Teprve poté požádá učitel žáka o jeho postřehy, komentáře. Toto je konec diskuse k citátu. Poslední slovo patří tomu, kdo citát vybral.

Žáci pokračují ve skupinách, jejich úkolem je vymyslet nějaký klíč třídění citátů. (Učitel přerozdělí citáty do skupin. Může dát do každé skupiny všechny, žáci si náhodně vyberou apod.). Měli by dojít k řešení, že citáty odpovídají různým životním hodnotám. Hodnoty pojmenují a slova postupně píší na tabuli. Pravděpodobně se objeví tato klíčová slova: *rodina, výchova, vzdělání, učení, sebeúcta, osobní rozvoj, vzhled, krása, přátelství, dobré vztahy, vliv, schopnost odpouštět, tolerance, domov, pomoc, zájmy, volný čas, svoboda, víra, smysluplná práce, uznání, úspěch, společenské postavení, zdraví, zdravý životní styl, příroda, životní prostředí, majetek, peníze, bohatství, dobrodružství, sociální původ…*
Varianta: Učitel některé z hodnot vybere, napíše je na větší list papíru, žáci postupně čtou citáty a přikládají je k hodnotám, které „ukrývají“.

Učitel pohovoří s žáky na téma hodnoty: *Jak rozumí hodnotám? Co pro ně znamenají? Jak souvisejí hodnoty s cíli a potřebami? Je možné či správné je v průběhu života přehodnotit?* Žáci následně napíší svůj žebříček hodnot (pracovní list ŽÁK, úloha 1). Diskutují nad otázkami: *Jak jsem se při psaní, zamýšlení a vyškrtávání cítil/a? Co jsem si uvědomil/a? Dokážu podle těchto hodnot žít? Co k tomu potřebuji? Mám pro to prostor, podmínky? Apod.*

Následně žáci samostatně vypracují úlohu 2 (pracovní list ŽÁK), v tabulce již mají zapsaných pět hodnot. Do druhého sloupce zapíší cíl a do třetího, co pro jeho naplnění musí udělat, co „potřebují“ apod. Učitel může žákům úlohu přiblížit příkladem: pro studenta VŠ je hodnotou znalost cizího jazyka, protože jeho cílem je studovat částečně v zahraničí. K uskutečnění svého cíle potřebuje např. stipendium, trpělivost, vůli, schopnost učit se, jazykové dovednosti…

Aktivity během čtení

Žáci si tiše přečtou báseň *Křik* (pracovní list TEXT/Křik). Zamyslí se nad otázkami, zhodnotí je, sdělí, kterou z hodnot považují za nejdůležitější, která z hodnot je součástí jejich žebříčku apod. Učitel poté rozdělí žáky třídy na dvě skupiny. Jedna skupina na otázky v básni odpovídá „ano“, druhá „ne“. Žáci hledají argumenty pro svoji odpověď (ano x ne) a podrobněji rozvádějí své myšlenky.

Žáci si tiše přečtou báseň *Most*, hledají spojitosti s citáty u úloh 1-3 (pracovní list ŽÁK). Přemýšlejí nad významy básně a sdílejí své myšlenky.

Aktivity po čtení

Žáci pracují samostatně, mapují svou životní cestu (pracovní list ŽÁK, úloha 3). Zaměří se hlavně na budoucnost, hodnoty, cíle…. Učitel si připraví dopředu pracovní list se zvětšeným otiskem prstu každého žáka na formát papíru A4 (viz ukázka). Žáci otisk podle uvážení rozstříhají a poskládají nově, vytvoří nový tvar a nalepí ho na papír formátu A4. Svůj výtvor pojmenují a okomentují 5 - 10 větami. Úlohu je dobré zadat jako domácí práci.

Žáci vyvěsí své „Prstogramy“ ve třídě. Žáci je mohou hodnotit pomocí razítek se smajlíky.

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Ukázka: Cesta k rodině. Na houpačce. Úspěchy. Přes překážky.

Na houpačce
Život? Ten je jako cesta, sled událostí. Je důležité najít někoho, kdo má cestu stejnou. A jít spolu nahoru za vysněným cílem: Zde poznáme štěstí, úspěch, radost a smích. Naše cesta taky občas vede dolů, kde se potkáme se smutkem a pocitem "jsem na dně". Pokud jsme si ale vybrali správného parťáka na naší cestě, tak nás to nejdůležitější doprovází celou dobu. A tím je

1. Skutečný přítel je největší z pokladů, a přece se lidé pachtí za těmi menšími. *F. de la Rochefoucauld*	2. Uvažme, že i to, co máme nyní, bylo kdysi předmětem naší touhy. *Epikúros*	3. Chceš realizovat své sny? Probuď se? *R. Kipling*	4. Když jsi přišel na svět, plakal jsi a všichni se radovali. Žij tak, aby všichni plakali, až je budeš opouštět. *Konfucius*
5. Nesnaž se převýšit ostatní, ale sám sebe. *Cicero*	6. Sebe samého zná každý nejméně. *Cicero*	7. Tajemství úspěchu v životě není dělat to, co se nám líbí, ale nalézt zalíbení v tom, co dělám. *T. A. Edison*	8. Mít vynikající vlastnosti nestačí – je třeba je umět uplatnit! *F.de la Rochefoucauld*
9. Je lidské milovat a je lidské odpouštět. *Plautus*	10. Nebýt milován, to je smůla, ale nemilovat, to je neštěstí. *A. Camus*	11. Čekat na setkání s ideálem znamená strávit celý život v čekárně. *Pitigrilli*	12. Učte se, jako byste se hnali za někým, koho nemůžete dohonit, jako by to byl někdo, koho byste se báli ztratit! *Konfucius*
13. Přítel je ten, kdo o vás ví všechno a má vás pořád stejně rád. *E. Hubbard*	14. Zajímám se o budoucnost, protože v ní hodlám strávit zbytek života. *Kettering*	15. Nezáleží jen na rodičích a vychovatelích, ale i na celé obci, jak se dítě vyvíjí. *Platón*	16. Můžete zářit ozdobami, ale líbit se budete pouze osobností. *J. J. Rousseau*
17. Buď sám sebou! Stejně to nadlouho neutajíš. *W. Brudziński*	18. Cokoliv chceš dělat, dělej s pevnou vůlí a vírou v sebe, a budeš mít úspěch. *Mádhavánanda*	19. Přátelství je součást lidského štěstí. *J. Werich*	20. Život se podobá knize. Blázen v ní letmo listuje, moudrý při čtení přemýšlí, poněvadž ví, že ji může číst jen jednou. *J. Paul*
21. Zdraví je dobro, o němž nevíme, dokud ho neztratíme. *Latinské přísloví*	22. Člověk je jen uzlík vztahů. Jen vztahy mají pro člověka smysl. *A. de S. Exupéry*	23. Právo je umění dobra a spravedlnosti. *Celsus*	24. Blaho národa nechť je nejvyšším zákonem. *Cicero*

25. Nehledej velkého bohatství, ale takové, jakého můžeš nabýt spravedlivě, užít střídmě, rozdat vesele a opustit s klidnou myslí. *F. Bacon*	26. Zdraví převažuje zvláště všechny vnější statky tak velice, že zdravý žebrák je skutečně šťastnější než nemocný král. *A. Schopenhauer*	27. Člověk zůstává mladým, pokud je ještě schopen učit se, získávat nové vlastnosti a snášet odlišné názory ostatních. *M. von Ebner - Eschenbachová*	28. Vybral jsem si, není již mým cílem hledat, co by se mi líbilo, nýbrž líbit se tomu, koho jsem si vybral. *A. Robbe-Grillet*
29. Bohatství moudrému slouží, hloupému vládne. *Seneca starší*	30. Nejlepší věci v životě jsou zdarma. *B. Goodman*	31. Peníze jsou prostředek moudrých a cíl hlupáků. *Lidové rčení*	32. Žádné bohatství se nedá srovnat se zdravým tělem. *Sirach*
33. Láska v manželství a v rodičovství je teprve láskou v její celistvosti. *J. Čapek*	34. Manželství je něco, co se stále zpracovává a nikdy není hotovo. *A. Maurois*	35. Učit je možno slovy, ale vychovávat jenom příkladem. *J. de La Bruyère*	36. Chovej se ke svým rodičům tak, jak chceš, aby se k tobě chovaly tvé děti. *Sokrates*
37. Netrhejte motýlům křídla, vždyť oni pak pláčou. Nešlapte po kytkách, vždyť kytky tak krásně voní. Nezabíjejte lásku, vždyť láska je křehká jako ty kytky, a hlavně nezabíjejte lidi, vždyť lidi se milují. *J. Lennon*	38. Utrhl jsem květinu a zvadla mi. Chytil jsem motýla a umřel mi v dlaních. Pochopil jsem, že krásných věcí se lze dotýkat jen srdcem. *J. Lennon*	39. Ani jeden mladý člověk není tak nešikovný, aby nedospěl k úspěchu aspoň v jedné věci, když je vytrvalý. *L. da Vinchi*	40. Tajemství úspěchu v životě není dělat, co se nám líbí, ale nalézt zalíbení v tom, co děláme. *T. A. Edison*
41. Bůh existuje pro toho, kdo v něj věří. *A. Einstein*	42. Lidé věří rádi tomu, co si přejí, aby bylo pravda. *Ceasar*	43. Čím míň věříš v život, tím míň máš co ztratit. *Ch. Bukowski*	44. Pravda je vůbec to nejobtížnější, co lze lidem předložit k věření. *M. Pagnol*
45. Pesimismus vede k neúspěchu. *Dalajláma*	46. Upřímný přítel je ten, kdo tě napomene, kdo ti řekne pravdu do očí; toho si važ! *B. Němcová*	47. Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí! *V. Havel*	48. Mluvit pravdu má neobyčejné výhody. Člověk si nemusí pamatovat, co kdy řekl. *A. Chevalier*

49. Žijeme ve zvláštních časech, kdy mladí i staří jsou vzděláváni ve lži a ten, který se odváží říkat pravdu, je nazýván šílencem či bláznem. *Platón*	50. Raději chci trpět pro to, že říkám pravdu, než aby měla pravda trpět pro mé mlčení. *R. W. Emerson*	51. Za peníze si život nekoupíš. *B. Marley*	52. Lidé se starají tisíckrát více o to, aby získali bohatství, než aby vzdělali svůj rozum a své srdce, ačkoli je pro lidské štěstí nepochybně důležitější, co člověk je, než co člověk má. *A. Schopenhauer*
53. Život sestává z mnoha malých mincí, kdo je umí sbírat, má bohatství. *J. Anouilh*	54. Člověk bez lásky může být bohatý, zdravý, slavný, ale nemůže mít zdravou duši, protože neví nic o skutečných hodnotách. *Osho*	55. Přítel je někdo, kdo vám dává úplnou svobodu být sám sebou. *J. Morrison*	56. Je smutné objevit, že nemáme přátele, až ve chvíli, kdy bychom je potřebovali. *Plútarchos*
57. Mladí potřebují radost a lásku, dospělí práci a přátelství, staří mír a pokoj. *Konfucius*	58. Každý je génius. Ale pokud budete posuzovat rybu podle její schopnosti vylézt na strom, bude celý svůj život žít s vědomím, že je neschopná. *A. Einstein*	59. Uzamkněte své knihovny, pokud chcete; ale není tam žádná brána, žádný zámek, žádný šroub, který byste mohli postavit proti svobodě mé mysli. *V. Woolfová*	60. Svoboda není možná bez autority, jinak by se proměnila v chaos, a autorita není možná bez svobody, jinak by se proměnila v tyranii. *S. Zweig*
61. Všechny knihy zežloutnou, ale kniha přírody má každý rok nové, nádherné vydání. *H. Ch. Andersen*	62. Koho neuzdraví léky, toho uzdraví příroda. *Hippokratés*	63. Největším dobrem je žít podle přírody. *Cicero*	64. Je třeba žít ve shodě s přírodou. *P. C. Tacitus*
65. Když je vám jedno, co si ostatní myslí… dosáhli jste svobody. *R. Smart*	66. Příroda to tak vymyslela, že každý nakonec nějak dostane, co si zaslouží. *R. Fulghum*	67. Jedině příroda ví, co chce… nikdy nežertuje a nikdy nedělá chyby, ty dělá jen člověk. *J. W. Goethe*	68. Svobodu nelze nalézt. Ta by měla být uvnitř. Žádné cestování do jiné země ji nepřinese. *D. Kozlovskij*

Ludvík Aškenazy

Křik

Člověk se narodí, a hned křičí.
Nikdo mu nerozumí,
ale všechny potěšil.
Tady jsem já! řve člověk,
přišel jsem žít.
Jsem tu dobře?
Narodil jsem se
u dobrých lidí?
Ve slušném století?
Nevedu náhodou válku?
Je tady zrušeno otroctví?
Mám správnou barvu kůže?
Vhodný původ?
Smím dýchat?
Tak děkuju.

Shel Silverstein

Most

Můj most tě dovede jenom na půl cesty
ke všem těm záhadným místům, cos chtěl znát.
Potkáš se s čaroději, projdeš se městy
z pohádek princezny Šahrazád.
Pojď, já ti ukážu svět, o jakéms nesnil,
a všechny tajné zkratky, co jen znám.
Most tě však dovede jenom na půl cesty.
Tu druhou půlku musíš ujít sám.

Aktivity před čtením

Úloha 1: Vytvoř svůj žebříček hodnot.

„Dělat to, co jste chtěli dělat, a zanechat stopu způsobem, jaký si myslíte, že má smysl – to je dobře prožitý život.“
Laurene Powell Jobs

Jak postupovat?

1. Nejprve si do sešitu napiš nejméně 10 hodnot.
2. Představ si, že se poloviny z nich musíš vzdát, takže jich vyškrtni tolik, aby ti zbylo 5.
3. Těchto 5 hodnot seřaď podle pořadí důležitosti a zapiš je do tabulky níže (úloha 2). (Pokud jsi na pochybách, polož si otázku: *Čeho se za žádnou cenu nechci vzdát? Co je pro mě opravdu důležité? Pokud bych mohl uspokojit jen jednu z potřeb, která by to byla?*
5. Vyhledej ve třídě spolužáka a odpovídejte si na otázky: *Jak jsem se při psaní, zamýšlení a vyškrtávání cítil/a? Co jsem si uvědomil/a? Dokážu podle těchto hodnot žít?* Apod.

Úloha 2: Stanov své cíle.

„Ten, kdo nezná cíl, jen sotva cestu přečká. Půjde ze všech sil, avšak stále dokolečka.“
Christian Morgenstern

HODNOTA	*CÍL*	*CESTA K CÍLI*
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

Aktivity po čtení

Úloha 3: Zmapuj svoji životní cestu. Vzpomínej, ale zamysli se hlavně nad svou budoucností.

„Je zhola zbytečné se ptát, má-li život smysl, či ne. Má takový smysl, jaký mu dáme.“
Seneca

Hodnoty vycházejí z mých základních potřeb. Pokud znám své životní hodnoty, můžu si podle nich nastavit cíle, kterých chci dosáhnout, a jít po životní cestě, která mě bude uspokojovat a naplňovat.

Hry s veršováním

FRYNTA, Emanuel. *Moudří blázni: Knížka historek, pohádek, povídek a veršů po moudrém bláznovství a bláznivé moudrosti.* Praha: Albatros, 1981.
ŽÁČEK, Jiří. *Na svatýho Dyndy.* Praha: Albatros, 2005. ISBN 80-00-01513-7

Metody a formy práce: individuální práce, skupinová práce, tiché čtení, jazykové hry, tvůrčí psaní

Pomůcky: sešit, pracovní list ŽÁK, pracovní list TEXT 1-4, pracovní list UČITEL, kniha *Moudří blázni,* flipchartové papíry, lepidlo

Aktivity před čtením

Žáci individuálně vypracují úlohy A-D na pracovním listě ŽÁK. Rozšiřují slovní zásobu, získávají cit pro různé významy slov, cvičí vyjadřování, všímají si vztahu mezi interpunkcí ve větě a významem. Poté učitel rozdělí žáky do 4 skupin. Žáci sdílí svá řešení a všímají si jazykové komiky.

Aktivity během čtení

Učitel rozvěsí ve třídě 4 různé texty (pracovní list TEXT 1-4). Může je nakopírovat i do skupin. Žáci čtou tiše texty a zapisují odpovědi na otázky: *Čím je každý text zajímavý, Čím dosahuje komického účinku? Na jaké jazykové hře je založena báseň?*

Poté si sdělují své odpovědi ve skupinách. Měli by se shodnout na těchto odpovědích: Text 1 *Tóma a Jerema* - nadbytečné zdvojení charakteristik, dějů... - synonymní vyjádření. Text 2 *Co jsem viděl* vynechání interpunkčního znaménka, změna velkých písmen v malá, určitá část věty se přesune do věty jiné, porušení pravidel členění věty - změna významu. Text 3 *Zakletí smíchem* stejný kořen slova, slova nová, využití znalosti o odvozování... Text 4 *Střelený příběh* slova významově protikladná.

Aktivity po čtení

Žáci se učí užívat jazykovou komiku. Mohou si vybrat z nabídky úkolů. Učitel může vytvořit skupiny podle toho, o jaký úkol budou mít žáci zájem apod.

Možné úkoly:

Žáci využijí některou z daných dvojic z úlohy A, nebo dvojici sami vymyslí jako prostředek jazykové komiky v krátkém příběhu.

Aktivita „Zahraji si s čárkou“. Žáci vytvoří souvětí o několika větách a jednotlivé věty označí čárkami, jak to má být. Mohou začít třeba slovy *Za naším městem jsem uviděl neznámého muže, na hlavě měl klobouk s peřím, v ruce ...* Potom posunou každou čárku o jedno slovo dál.
(Možné řešení: *Za naším městem jsem uviděl neznámého muže, na hlavě, měl klobouk s peřím, v ruce, držel velký pytel ovázaný provazem, na dálku, vynikal silným kouřovým zápachem, z kalhot, nešlo přehlédnout velké kopyto, na kabátě, burácel připevněným řetězem, až budil hrůzu.)*

Vyberou si některé slovo z úlohy C a vytvoří s ním rébus: například
Maminka se ptá táty, zda smí šek zaplatit až po výplatě.

Přečtou si báseň Jiřího Žáčka *Pohádková půda* (pracovní list UČITEL). Úkolem žáků je užitím synonym nebo antonym změnit význam básně (viz ukázka).

Žáci své výtvory lepí na flipchartové papíry vyvěšené ve třídě. Hodnotí nahlas, jak se jim úkol zdařil, náročnost…

Ukázky tvůrčího psaní, obrazový materiál, odkazy apod.

Ukázka:

Pohádkový sklep

Dole ve sklepě mám blízko k peklu,
„Zablekotej čerte, ať se tě leknu!"

Můj hloupý oslíček přiklusal před lety
a já se proměnil v někoho jako ty.

Pojedu chvilinku, méně než hodinku,
"Nevolej maminku!"

Jedu si s oslíkem,
„Ty pekelníku, přijedeš ještě s prosíkem!"

,,Předvolá tě lucifer,
odevzdáš pět pavích per!"

Pera letí do vzduchu!
„Vzbuďte se čertíci,

vylezte z pelechu,
ať zase neděláte nějakou neplechu!"

Jiří Žáček

Pohádková půda

Nahoře na půdě mám blízko ke hvězdám,
začaruj, měsíci, ať se sám sobě zdám!

Můj vraný koníček zařehtá před vrátky
a já se proměním v rytíře z pohádky.

Pojedu daleko, pojedu celou noc,
zakletá princezno, spěchám ti na pomoc!

Uháním na koni tou nocí temnou,
kočičí andělé létají nade mnou.

Pozdravím princeznu, a jak mi velí mrav,
strašnému drakovi useknu sedm hlav.

Vzbuďte se, koťata, vylezte z vikýře,
pozdravte potleskem slavného rytíře!

Tóma a Jerema

Žili byli kdysi kdesi
dva bratři - Tóma s Jeremou,
vypadali jako jeden,
avšak lišili se vzhledem:
Jerema byl křivooký, Tóma šilhavý,
Jerema byl holohlavý, Tóma plešatý.
Po tátovi měli jmění,
ale kde, to známo není:
Jerema dědinu, a Tóma ves,
v dědině pustota
a ve vsi ani pes.
Měli tam každý své
obydlí prostranné:
Jerema chalupu, a Tóma srub,
v chalupě nikde nic,
ve srubu ani chlup.
Tak se rozhodli
první i druhý,
že budou jezdit
spolu na trhy -
Jeli prodávat, co měli doma:
brukve Jerema, kedlubny Tóma.

(Ruská lidová skladba, kráceno)

Co jsem viděl

Viděl jsem rybník v jednom žáru
Viděl jsem domek tancovat
Viděl jsem koně na stožáru
Viděl jsem vrabce karty hrát
Viděl jsem ševce sedět v hrnku
Viděl jsem mouchu ze zlata
Viděl jsem prstýnek žrát srnku
Viděl jsem lva pást kozlata
Viděl jsem bábu pod řešetem
Viděl jsem kuře stoleté
Viděl jsem housle bloudit světem
Viděl jsem psa růst z kotěte
Viděl jsem kočku a ta kočka
Za pravdu ve všem dala mi –
Kdo nechce věřit, ať si počká
A přečte si to s čárkami:
Viděl jsem rybník, v jednom žáru
viděl jsem domek, tancovat
viděl jsem koně, na stožáru
viděl jsem vrabce, karty hrát
viděl jsem ševce, sedět v hrnku
viděl jsem mouchu, ze zlata
viděl jsem prstýnek, žrát srnku
viděl jsem lva, pást kozlata
viděl jsem bábu, pod řešetem
viděl jsem kuře, stoleté
viděl jsem housle, bloudit světem
viděl jsem psa, růst z kotěte
viděl jsem kočku, a ta kočka
se nikdy v čárkách nesplete.

(Anglické lidové říkadlo)

Zakletí smíchem

Ó rozesmějte se, smáči!
Ó zasmějte se, smáči!
Co smějí se smíchy,
co smávají se smějavě.
Ó zasmějte se usměvavě!
Ó těch smáček nadsměvných
– smích úsměvných smáčů!
Ó vysměj se rozesmátě smíchu
nadsměvných smáčů!
Smějivě, smějivě,
usměj se, osměj se, smíšku,
smíškové, smíšečkové,
smíšečkové!
Ó rozesmějte se, smáči!
Ó zasmějte se smáči!

(Velemir Chlebnikov)

Střelený příběh

Tma jak v pytli, měsíc svítil,
luh se sněhem zelenal,
kočár se jak ďábel řítil
hezky zvolna podle skal.

Cestující vsedě stáli,
mlčky v živém hovoru,
zastřelený zajíc v dáli
běžel z vršku nahoru.

Na své fialové truhle
celé pěkně zelené
černý blondýn hleděl ztuhle
na to zvíře střelené.

(Německé lidové říkadlo)

Úloha A:

Zamysli se, zda jsou uvedená slova ve dvojici v protikladu.
Uváděj slova s jejich správným významem ve větách.

moc – nemoc	
motor – nemotora	
tvor – netvor	
plech – neplecha	
šik - nešika	

Úloha B:

Zamysli se nad tím, zda slova uvedená ve dvojici mají stejný význam v rodě mužském i ženském. Vysvětli dvojice slov. Jednotlivá slova uveď s jejich správnými významy ve slovních spojeních (větách).

had - hadice	
krab - krabice	
čep - čepice	
trubec - trubka	
klíč - klíčenka	

Úloha C:

Vymysli co nejvíce slov příbuzných ke slovu smích.
Zkus vymyslet i slova nová. Přečti je ostatním. Ti řeknou, co jim připomínají, co je napadá.

smích					

Úloha D:

Srovnej věty.

Maminka dala dítěti nový utišující lék.	Maminka dala dítěti nový, utišující lék.
Tábora se zúčastnily Iva, Jana, její sestra a Petra.	Tábora se zúčastnily Iva, Jana, její sestra, a Petra.

Systém podpory profesního rozvoje učitelů a ředitelů

V říši poezie aneb Jak číst s žáky poezii

WBS kód: 4.1.6.1.3

ISBN: 978-80-7578-091-1

Autoři: Mgr. Hana Veselková, doc. Mgr. Jaroslav Vala, Ph.D., Mgr. Jiřina Finsterlová

Odborný recenzent: doc. PhDr. Ondřej Hník, Ph.D.

Toto dílo - V říši poezie aneb Jak číst s žáky poezii je licencováno pod licencí Creative Commons Uveďte původ-Zachovejte licenci 4.0.

Licenční podmínky navštivte na adrese:

https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode.cs.

Zdroj použitých obrázků a tabulek: NPI ČR.

Národní pedagogický institut České republiky

Senovážné nám. 872/25, 110 00 Praha 1

Tel./fax: +420 222 122 112

E-mail: sekretariat@npi.cz

Praha, 2022